

T.C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**ABDURRAHMÂN B. ABDURRAHÎM MÜBÂREKFÛRÎ'NİN
HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE TUHFETÜ'L-AHVEZÎ ADLI ESERİ**

Yusuf HACABBAS

ŞANLIURFA-2020

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**ABDURRAHMÂN B. ABDURRAHÎM MÜBÂREKFÛRÎ'NİN
HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE TUHFETÜ'L-AHVEZÎ ADLI ESERİ**

Yusuf HACABBAS

Danışman

Prof. Dr. Abdullah YILDIZ

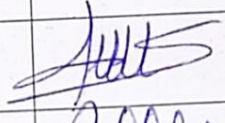
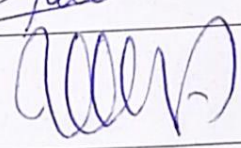
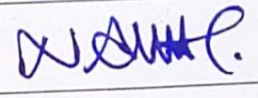
ŞANLIURFA – 2020

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

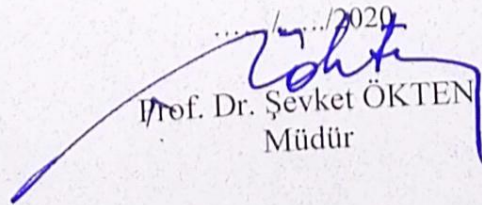
Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Hadis) 175230014 numaralı Yusuf HACABBAS'ın hazırladığı

“ ABDURRAHMÂN B.ABDURRAHÎM EL-MÜBÂREKFÛRÎ’NİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE TUHFETÜ’L-AHVEZÎ ADLI ESERİ ” konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 24/07/ 2020 tarihinde, saat 14,00’te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

24/07/ 2020

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Abdullah YILDIZ	KABUL	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Çiftçi	KABUL	
Üye	Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU	KABUL	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında (Hadis) Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

...../...../2020

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek ☐Almıştır ☐Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Yusuf Hacabbas
Öğrenci Numarası	175230014
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)	Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî'nin Hadis İlmindeki Yeri ve Tuhfetü'l-Ahvezî Adlı Eseri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ~~33~~ sayfalık kısmına ilişkin, 29/06/2020 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 11'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

29/06/2020
Hazırlayan Öğrencinin
Yusuf Hacabbas

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 29/06/2020

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Prof. Dr. Abdullah Yıldız

(İmza)

ÖZET

ABDURRAHMÂN B. ABDURRAHÎM EL-MÜBÂREKFÛRÎ’NİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE TUHFETÜ’L-AHVEZÎ ADLI ESERİ

HACABBAS, Yusuf

Yüksek Lisans Tezi

Hadis Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdullah YILDIZ

Ağustos, 2020,93 sayfa

Mübârekfûrî’nin yaşadığı dönemde hadis ilmi başta olmak üzere din ilimleri, sömürge güçleri tarafından işgal edilen İslâm topraklarında oldukça zayıflamış ve Müslüman halk dinî bilgilerden yoksun bırakılmıştı. İslâm topraklarının tamamı için söz konusu olan bu durum, Hindistan’da da vuku bulmuştur. Sömürge güçlerinin baskısı neticesinde zayıflayan dinî ilimlerin ihyâsı ve gelişmesi için İslâm âlimleri, büyük çaba sarf etmişlerdir. Hint bölgesinde de bu ilimlerin gelişmesi ve sistemleşmesi için gayret sarf eden çok sayıda âlimin bulunduğu nakledilmek

Bu âlimler arasında Mübârekfûrî’nin yaptığı çalışmalar, açtığı medreseler ve kaleme aldığı kitaplar bu konuda önemli bir açığı kapatan dikkat çekici bir öneme sahiptir. İngilizler tarafından işgal edilen Hindistan Bölgesinde, işgal sırasında dinî alanda faaliyet gösteren eğitim kurumları kapatılmış ve açılması yasaklanmıştır.

Mübârekfûrî, bu baskılara rağmen Müslümanların çocuklarını okutmaları için bir çok medrese açmıştır. Bu medreselerde bizzat kendisi ders vermiştir. Ayrıca buralarda değişik hocaların ders vermesini sağlamıştır. Bu süreçte Mübârekfûrî, sömürge ve işgalden dolayı çeşitli sıkıntılar çekmiş, karşılaştığı birçok engelle mücâdele etmek zorunda kalmıştır. Karşısına çıkan bütün engellere rağmen çalışmalarından geri durmadı.

Mübârekfûrî, Ehl-i Sünnet görüşü üzereydi. Bu doğrultudaki görüşlerini birçok yerde Allah’ın sıfatları, tevessül, şefâat gibi konulardan bahseden hadisleri şerh ederken belirtmiştir. Kitap ve Sünnet’e tabîi olan Mübârekfûrî, körü körüne yapılan taklitlerle mücâdele ederdi.

Onun prensibi ve yöntemi, herhangi bir mezhebe olduğu gibi bağınazca bağlanma yerine konuları araştırarak delilleriyle öğrenmeyi yeğlemektir.

Mübârekfûrî, kendisine özgü üslub ve yöntemiyle sapkın fikirli fırkaların düşüncelerini açıkladığı gibi bu fikirlerden sakınılması gerektiğini de ifade etmektedir.

Mübârekfûrî medrese derslerinin yanısıra ilmi çalışmalarda da bulunarak çok sayıda eser kaleme almıştır. Tuhfetü'l-Ahvezî bi-Şerhi Camii't-Tirmizî Kapsam ve şöhret bakımından bu kitap onun diğer kitaplarından daha öndedir. Mübârekfûrî'nin şerhinin belirgin özelliklerinden en önemlisi, çok fazla kaynaklardan bahsetmesi ve bunlardan istifâde etmesidir. Mübârekfûrî, hadis ilimleri, itikat, fıkıh, tarih ve tıp gibi çeşitli alanlardan kaynaklara mürâcaat ederek bunlardan aldığı bilgileri şerhine dâhil etmiştir.

Konumuz olan Tuhfetü'l-Ahvezî bu eserlerin başında yer almaktadır. Bu mütevâzî tez çalışmamızda, Müslümanları din konusunda bilinçlendirmeye yönelik sarf ettiği gayretleri ve hadis ilminde geride bıraktığı eserleri dikkat çekici kılmasından dolayı Mübârekfûrî ve Tuhfetü'l-Ahvezî adlı eseri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: el-Mübârekfûrî, Hadis, Mücâhede, İlim, Tuhfetü'l-Ahvezî.

ABSTRACT

ABDURRAHMÂN B. ABDURRAHÎM AL-MÜBÂREKFÛRÎ'N

THE PLACE IN THE HADITH SCIENCE AND TUHFETÜ'L-AHVEZÎ

HACABBAS, Yusuf

Master's Thesis

Department of Hadis

Advisor: Prof. Dr. Abdullah YILDIZ

August, 2020, 93 pages

During the years, Mübârekfûrî lived, religious sciences particularly the science of hadith became very weak in the lands of Islam occupied by colonist forces and Muslims were deprived of religious knowledge. This situation which was an issue for the whole lands of Islam also arose in India. Islamic scholars spent great efforts for recovery and improvement of religious sciences which became weak in consequence of the oppression by colonist forces. It is indicated that there were several Islamic scholars in the Indian Region who spent utmost efforts for improving and systemization of Islamic sciences.

Among these Islamic scholars, the studies of Mübârekfûrî, the madrasahs opened by him and the works he has written have a remarkable significance which closes a significant gap within this respect. In the Indian Region, occupied by the British, the educational institutions acting in religious fields were closed and it was forbidden to open them.

Despite all suppression, Mübârekfûrî opened several madrasahs for Muslims to send their children for education. He personally lectured in these madrasahs. Furthermore, he provided that various instructors lectured there. During this term, Mübârekfûrî experienced various difficulties due to colonial suppression and occupation and had to struggle with several obstacles, he experienced.

Mübârekfûrî, who did not abstain from his activities and studies despite all obstacles he experienced, focused on the approach of Followers of Sunnah. He indicated his opinions within

this respect at several places while annotating the titles of Allah, resorting, intercession and similar subjects. Mübârekfûrî, subjected to the Koran and Sunnah, was up against blind replications. His principle and method is preferring to learn issues by studying them rather than holding on to any sect.

Mübârekfûrî explains the stances of sects with deviant thoughts through his distinctive style and method; he also indicates that people should abstain from them.

In addition to his madrassah lectures, Mübârekfûrî wrote several works by contributing in scientific studies. With regards to its context and popularity, his work, Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Camii't-Tirmizî is more beyond than his other books. One of the most important annotations of Mübârekfûrî is frequently referencing and using resources and other references. Mübârekfûrî applied in references from various resources such as hadith sciences, theology, fikh, history, medicine, etc. and included the information he took from them in his annotation.

The subject of this study, his work, Tuhfetü'l-Ahvezî is one of the major works of him. In this humble thesis study, Mübârekfûrî and his work, Tuhfetü'l-Ahvezî have been studied for his efforts in raising awareness of Muslims in religion and making his works in the science of hadith left behind by him interesting.

Key Words: el-Mübârekfûrî, Hadith, Holy War, Science, Tühfetü'l-Ahvezî.

**ABDURRAHMÂN B. ABDURRAHÎM EL-MÜBÂREKFÛRÎ’NİN
HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE TUHFETÜ’L-AHVEZÎ ADLI ESERİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜBÂREKFÛRÎ’NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1. 1. MÜBÂREKFÛRÎ’NİN HAYAT	4
1. 1. 1. Adı, Nesebi ve Doğumu	4
1. 1. 2. Mübârekfûrî’nin Kişiliği	4
1. 1. 3. İtikâdî ve Mezhebi	6
1. 1. 4. Yaşadığı Dönem ve Düşüncesi	7
1. 1. 4. 1. Siyâsî Gelişmeler	7
1. 1. 4. 2. Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler	11
1. 1. 4. 3. İlmî Gelişmeler	13
1. 2. MÜBÂREKFÛRÎ’NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ	17
1. 2. 1. Yaptığı Yolculuklar	17
1. 2. 2. Hocaları	20
1. 2. 2. 1. Feyzullah el-Mievî	20
1. 2. 2. 2. Muhammed Faruk el-Ceryâkûlî	20
1. 2. 2. 3. Nezîr Hüseyin ed-Dehlevî	21
1. 2. 2. 4. Selâmetullah el-Ceyr Ecyûrî	21
1. 2. 3. Talebeleri	22
1. 2. 3. 1. Abdüsselâm Mübârekfûrî	22
1. 2. 3. 2. Emin Ahsen el-İslâhî	22

1. 2. 3. 3. Rakiyye bt. Halil b. Hüseyin b Muhsin	23
1. 2. 3. 4. Ebu Muhammed Abdülcabbar b. et-Tabîb Dâvudbahş el-Cibûrî	23
1. 2. 3. 5. Muhammed b. İbrahim b. Abdüllatif en-Necdî	24
1. 2. 4. Eserleri	24
1. 2. 4. 1. Arapça Eserleri	24
1. 2. 4. 1. 1. Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Camii't-Tirmizî	24
1. 2. 4. 1. 2. Mukaddimetü't-Tuhfetu'l-Ahvezî	25
1. 2. 4. 1. 3. Ebkaru'l-Minen fî Tenkîd'i-Âsâri's-Sünen	25
1. 2. 4. 2. Urduca Eserleri	25
1. 2. 4. 2. 1. Tahkiku'l-Kelâm fî Vucubî'l-Kırâeti Halfe'l-İmâm	25
1. 2. 4. 2. 2. Hayru'l-Mâûn fî Men'i'l-Firâr Minne't-Tâûn	26
1. 2. 4. 2. 3. ed-Dürrü'l-Meknun fî Te'yidi Hayri'l-Mâûn	26
1. 2. 4. 2. 4. el-Makâletü'l-Hüsnâ fî Seniyyeti'l-Musâfahati bi'l-Yedi'l-Yümnâ	26
1. 2. 4. 2. 5. el-Kelîmetü'l-Hüsnâ fî Te'yîdi'l-Makâleti'l-Hüsnâ	26
1. 2. 4. 2. 6. el-Hakkü'l Mubîn fî Seniyyeti'l Musâfahati bi'l-Yemîn	26
1. 2. 4. 2. 7. el-Kavlu's-Sedîd fîmâ Yeteallaku bi't-Tekbîrâtî'l-İd	27
1. 2. 4. 2. 8. Kitâbü'l-Cenâiz	27
1. 2. 4. 2. 9. Nûru'l-Ebsâr	27
1. 2. 4. 2. 10. Tenvîrû'l-Ebsâr	27
1. 2. 4. 2. 11. Dıyâu'l-Ebsâr fî Reddi Tebsîrâtî'l-Enzâr	28
1. 2. 4. 2. 12. el-Veşâhü'l-İbrîzî fî Hükmü'd-Devâi'l-İngilizî	28
1. 2. 4. 2. 13. Tenkîdü'd-Dürreti'l-Gurr	28
1. 2. 4. 2. 14. Risaletün fî Rek'atî'l-Vitr	29
1. 2. 5. Mübarekfûrî'nin Öğretim Kurumlarına Katkısı	29
1.2.6. Vefâtı	30

İKİNCİ BÖLÜM

MÜBÂREKFÛRÎ'NİN TUHFETÜ'L-AHVEZÎ ADLI ESERİ

2. 1. İMAM TİRMİZÎ	32
2. 1. 1. Kimliği ve Kişiliği	32
2.1.2. Eserleri	32

2. 1. 2. 1. Sünen-i Tirmizî	32
2. 1.2. 2. eş-Şemâilü'l-Muhammediyye'l-Hasâisü'l-Mustafaviyye	33
2. 1. 2. 3. el-İlelü'l-Kebîr	33
2. 1. 2. 5. el-İlelü's-Sağîr	33
2. 1. 2. 6. ez-Zühed	33
2. 1. 2. 7. el-Esma' ve'l-Künâ	33
2. 1. 2. 8. et-Târîh	34
2. 1. 2. 9. Esmâü's-Sahâbe	34
2. 1. 2. 10. Kitâbün fi'l-Âsâri'l-Mevkûfe	34
2. 1. 3. Sünen-i Tirmizî Üzerine Yapılan Şerh ve Diğer Çalışmalar	34
2. 2. MÜBÂREKFÛRÎ'NINTUHFETÜ'L-AHVEZÎ ADLI ŞERHİ	36
2. 2. 1. Tuhfetü'l-Ahvezînin Muhtavâsı	36
2.2.2. Tuhfetü'l-Ahvezî Kitabının Mukaddimesi	37
2. 2. 3. Tuhfetü'l-Ahvezî Kitabının Metodu	42
2. 2. 4. Tuhfetü'l-Ahvezî Kaynakları	47
2. 2. 5. Âlimlerin Tuhfetü'l-Ahvezî Hakkındaki Görüşleri	53
2. 2. 6. Tuhfetü'l-Ahvezî'deki Kelâmî Göreşler	54
2. 2. 6. 1. Mubârekfûrî'nin Ehl-i Sünnet Dışındaki Mezheplere Bakışı	54
2. 2. 6. 2. Allah'ın İsim ve Şıfatları Konusuna Yaklaşımı	57
2. 2. 6. 3. Tevessül Hakkındaki Görüşü	60
2. 2. 6. 4. Şefâat Meselesi ve Büyük Günah İşleyenlerin Ebedî Cehennemde Kalacakları Yönündeki Yaklaşımı	60
2. 2. 6. 5. Gayb İle İlgili Hadislere Bakışı	61
2. 3. TİRMİZÎ'NİN CÂMÎ'İNDE KULLANDIĞI HADİS İSTİLAHLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	62
2. 4.MÜBÂREKFÛRÎ'NİN İBNÜ'L- ARABÎ VE İBN SEYYİDU'N-NÂS MUKÂYESESİ	70
2. 4. 1. Her bir Şerhin Bir Mukaddime ile Başlaması	71
2. 4. 2. Her bir Şerhin Hadisleri Şerhetme Yöntemleri (Metodları)	71
2. 4. 3. Herbir Şerhde Şerh Edilen Konuların Başlıkları	72
2. 4. 5. Herbir Şerhde Hadislere Verilen Hükümler	72
2. 4. 6. Herbir Şerhde Hadis Râvilerinin Hayatları	72

2. 4. 7. Herbir Şerhde Bulunan Hadislerdeki Garip Lafızların Şerhi	72
2. 4. 8. Herbir Şerh’de Fıkhu’l-Hadis’e Değiniilmesi	74
SONUÇ	75
KAYNAKÇA	77

KISALTMALAR

b.	: İbn, bin (Oğlu)
bt.	: Kızı
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
H.	: Hicri
h.no.	: Hadis Numarası
H.z.	: Hazreti
M.	: Milâdî
Ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk.	: Tahkik Eden
ty.	: Basım Tarihi Yok
y.y.	: Basım Yeri Yok

GİRİŞ

İslâm, dinlerin; Hz. Muhammed de (s.a.v) peygamberlerin sonuncusudur. Hz. Muhammed (s.a.v.), Aynı zamanda yer ve zaman farkı olmaksızın bütün insanlar için en güzel örnektir. Bundan ötürü Allah'ın yardımıyla insanlar tarafından bir yönelme söz konusudur. Bu noktada ashâb, tabîîn, onlara tabî olanlar ve onlardan sonra gelen Müslümanların kalbi, Allah tarafından Hz. Peygamber'den sadır olan sünnetine uymaya yönlendirilmiştir. Allah Teâlâ Müslümanlara, tarifi imkânsız bir hassasiyetle Hz. Peygamber'in sünnetine ilgi ve itina göstermelerini ilham etmiş ve sanki bir güç, Müslümanların bu yönde hareket etmelerini sağlamıştır. Böylece Müslümanlar arasında hadis ilminin korunması ve muhafaza altına alınması şeklinde Allah'ın hikmeti tecelli etmiştir.

İslâm ülkelerinin her birine bu nebevî miras, tarihin seyri içinde savaş ve barışta, fetih, davet, tebliğ vb.yollarla ilgili kimseler vesilesiyle bol miktarda nasip olmuştur.İslâm güneşi, bir şekilde Hint Altı kıtasının üzerine doğmuş, onun ışığı bu bölgedeki beldeleri kaplamıştır. Dört halife döneminde dünyanın dört bir yanında ilerleyen İslâm, bütün sınırları aşmak suretiyle her yere yayılarak bu din hakkında insanlar haberdar edilmiştir.

Özellikle hicri X. asırda farklı İslâm ülkelerinden hadis âlimlerinin Hint bölgesini ziyaret ederek hadisin bu bölgede bilinmesini sağlamaları Allah tarafından bir hediye niteliğindedir. Müslümanlar, başta hadis olmak üzere İslâm ilimlerinin tamamının üzerine eğilerek onların her birinde ihtisas yapmaya çalışmışlardır. Bunun neticesinde İslâm âlimleri, hadis alanında kitaplar, risâleler yazarak, bu kitap ve risâleler üzerinde yorum ve açıklamalar yaparak hacımlı şerh eserler meydana getirecek düzeyde derinleşmişlerdir.

Hint âlimlerinin, dinî ilimlere yönelik şevk ve sevgileri bilinmektedir. Ayrıca hadis ilminin öğretimi ve bu ilim alanında te'lif çalışmaları noktasında da Hint âlimlerinin ön sırada yer aldığı nakledilmektedir. “Menâr” dergisinin yayın sahibi olan Reşit Rıza,(ö1354/1935) “*Miftâhu Künûzi's-Sünne*” adlı kitabının mukaddimesinde şu ifadelerde bulunur: “Şayet günümüzde hadis ilimleri alanında Hint âlim kardeşlerimizin yardımı olmasaydı bu alandaki çalışmalar tükenirdi.

Çünkü Mısır, Şam, Irak ve Hicaz'da hicri X. asırdan itibaren bu yöndeki çalışmalar oldukça zayıflamıştır.”¹

İslâmî ilimlerin her alanında olduğu gibi hadis ilminde de âlimlerin önemli çalışmaları söz konusu olmuştur. Klasik ve modern dönemlerde bu âlimler tarafından yapılmış çalışmalar sayılamayacak kadar çoktur. Özellikle modern dönemde birçok İslâm âliminin ismi zikredilmektedir. Bunlar arasında Abdurrahman b. Abdurrahim Mubârekfûrî önemli bir yere sahiptir. Klasik ve modern kaynaklardan istifade eden Mubârekfûrî özellikle hadis sahasında çok sayıda eser kaleme almıştır. Onun en önemli çalışması *Tirmizî'nin Câmi'i* üzerinde yazdığı *Tuhfetü'l-Ahvezî* adlı şerhidir. Mübârekfûrî bu çalışmasında; özelde Hindistan bölgesiningenelde ise tüm İslâm âleminin temel sorunlarını hadis ışığında çözecek yeni bir model ortaya koymayı amaçlamıştır.

Hint âlimleri ve onların hadis ilimleri ile ilgili çalışmaları hususunda çok sayıda kitap ve risâleler bulunmaktadır. Onların bu alanda kaleme aldıkları çalışmalar hakkında âlimlerin tetkik ve telakkileri, bu mütevâzî çalışmamıza sığmayacak kadar çoktur. Mübârekfûrî'nin “*Tuhfetü'l-Ahvezî*” adlı çalışması, buna gösterilebilecek en güzel örnek ve delil niteliğindedir. Çünkü bu kitap, diğer kitaplar arasında hadis ilmiyle uğraşan talebe ve âlimlerin en çok mürâcaat ettikleri ve istifâde ettikleri bir kitap olarak bilinmektedir. Bu kitaptan istifâde edenler, onun bu konudaki yeri ve önemi hakkında çeşitli açıklamalarda bulunmuş, önemli derecede emek sarf ederek bu kitabı hazırladığından ve hadis ilmindeki ilminin derinliğinden bahsederek ilgili kitabın sahibini övmüşlerdir. Çalışmamızda da belirteceğimiz üzere söz konusu kitap, Hint âlimlerinin hadis ve ilgili ilimler hakkındaki araştırma ve çalışmalarında dikkat çeken bilgi derinliklerini, onların sünnete olan sevgi ve şevklerini göz önüne sermektedir.

Çalışmamız, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında kavramsal çerçeveye yer verilerek çalışmamız hakkında ön bilgiler sunulmuştur. Birinci bölümde; bir bütün olarak Mübârekfûrî'nin siyaset ve düşünce dünyasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çünkü onun hem modern bir hadis âlimi olarak doğru bir şekilde konumlandırılması hem de onun hadis anlayışının anlaşılması için

¹Abdulbâki Muhammed Fuâd. *Miftâhu Kunûzi's-Sünne mukaddimesi*. (Lahor: İdâretü't-Tercümân, 1398), kaf harfi.

buna ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci bölümde; Mübârekfûrî'nin modern zamanda yapılan hadis çalışmaları arasında *Tühfetü'l-Ahvezî* adlı çalışmasının yeri ve önemi ve bu çalışmasında takip ettiğı metot üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu şerh çalışmasına esas teşkil eden *Sünen-i Tirmizî* ve müellifi olan İmâm Tirmizî hakkında da bilgi verilmiştir. Bu bölümde Mübârekfûrî'nin İslâm âlimleri arasında tartışma konusu olan ve bu konular üzerinde ileri sürdükleri görüşlerinin yanında Mübârekfûrî'nin söz konusu hususlara dair düşüncesi ve bu noktada diğerk âlimlerin görüşlerine yönelik yaklaşımları ele alınmıştır.

Bu alışma esnasında mümkün olduğunca Mübârekfûrî'nin kendi eserlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bunların başında ise onun *Tühfetü'l-Ahvezî* adlı eseri yer almaktadır.

BİRİNCİBÖLÜM

MÜBÂREKFÛRÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. MÜBÂREKFÛRÎ'NİN HAYATI

1.1.1. Adı, Nesebi ve Doğumu

Mübârekfûrî'nin tam adı Ebu'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim b. Bahadır'dır.² Ailesinin, bazı Kureyş muhacirlerine yardım ettiği rivayet edilmektedir. Bunun için "Ensâr" olarak bilinirler. Mübârekfûrî de bu aileye nispet edilerek "Ensârî" şeklinde anılmaktadır.³ "Mübârekfûrî" de Hindistan'ın kuzeyinde yer alan "Azem Kurh" Müdürlüğüne bağlı Mübarekfûr adındaki şehre nispet edilmiş şeklidir. Mübârekfûrî, Mübarekfûr'da değerli, şerefli, müttakî ve dinî güzelliklere sahip, ilme önem veren ve âlimlere saygılı olarak tanınan bir soya dayanır. Dedesi, Bahâdır Mübârekfûrî, memleketinde seçkin, soylu kişilerden biridir.(1330/1912) yılında vefat eden babası Abdürrahim ise dini konularda kendisine mürâcaat edilen memleketin meşhur âlimlerdendi.⁴

(1283/1865) yılında Mübârekfûr'da doğan Mübârekfûrî, babasından dinî bilgi ve terbiyeyi alarak yetişmiştir,Urduda ve Farsça bazı risâleler ukudu.⁵

1.1.2.Mübârekfûrî'nin Kişiliği

Mübârekfûrî, esmer renkli, güler yüzlü, siması nurlu, orta boylu ve orta yapılı,ve görkemli biriydi.⁶ Manevî olarak ise iyi ahlaklı, yumuşak huylu olarak tavsif edilir. Aynı zamanda zâhit, dindar, mütevâzî, ilim öğrenmede sabırlı, tarzı güzel, iyi bir rehber, iyiliği temsil eden bir simge, oturaklı, vakar sahibi, heybetli, dingin, konuşması güzel ve yumuşak sözlü olduğu rivayet edilmektedir. Kalbi nefret

² Abdüssemi' Mübârekfûrî, *Tercümetü'l-İmâm Mübârekfûrî*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 2/189.

³ Abdullah Rafdân eş-Şehrânî, *Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 1. Baskı, 46.

⁴ Seyyid Abdulmâcid el-Gûrî, *A'lâmü'l-Muhaddisîn fî'l-Hind fî'l-Karnî'r-Rabi'Aşer el-Hicrî ve Âsâruhum fî'l-Hadîs ve Ulûmih*, 1. Baskı,(Beyrut: Dâru İbn-i Kesîr, 2000),101.

⁵ Mehmet Özşenel, "Mubârekpûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV YAY. 2006) 31/ 428-429.

⁶ Abdüssemi', *Tercümetü'l-İmâm Mübârekfûrî*, 211-214.

ve kine kapalı, göğsü kötü duygulardan arı, dili gıybet söylemekten uzak biri olduğu da onu niteleyen bilgiler arasında yer almaktadır. Rivayete göre kendisinin bulunduğu bir ortamda birisi gıybet ettiği zaman, hoşnutsuzluğu yüzüne yansır. İnsanlar arasında o, güzel ve yumuşak bir şekilde konuşurdu. Heybetli ve görkemli olmasının yanında zarif bir tabîata ve latîf bir akla sahipti. İnsanlarla anlayış düzeylerine göre konuşurdu. Çoğunlukla susmayı tercih eder tefekküre daldı. Çok ağlar ve etkin vaazlarıyla insanları etkileyerek ağlatırdı. Allah'ın emirlerini, yasaklarını ve sınırlarını gözetirdi. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklardı. Allah'a çokça tövbe eder, darlıkta ve genişlikte O'nu zikrederdi.⁷

Sabır ve şükrün yanında Allah'ın belirlediği kuralları gözetir ve tazim ederdi. O'nun kurallarını çiğneyenlere çok kızardı. Böyle davranış ve tutumlarından dolayı kendisine yöneltilen yersiz eleştirilere Allah için kulak asmazdı.⁸

Kalbi Allah korkusuyla doluydu. Sadece Allah için sever veya buğz ederdi. İnsanların kalbindeki sevgisini, muhabbetini ve onların hüsn-ü kabûlünü kendisiyle aynı dönemde yaşayan insanların hiçbirinde görülmeyen bir şekilde kazanmıştı. O, selef-i sâlihın edebi üzerinde olup verdiği fetvalarda çok ihtiyatlı ve tedbirli davranır, aceleci olmazdı. Karşılaştığı durumları derinlemesine inceler, sonra onları özenle tek tek ele alırdı.⁹

Ebu'l-Hasan en-Nedvî (ö.1420/1999), ondan şöyle bahseder: “O, ilim ve amel bakımından Rabbânî âlimlerdendi. Huşû' ve tevâzu ehli olup yumuşak kalpli, oldukça duygusal, çok ağlayan, cömert ve ilim öğrenme yolunda sevgi, ikram ve iyilik sahibi biriydi. Giyiminde,yeme-içmesinde, tavırlarında ve konuşmasında yapmacıklıktan ve gösterişten uzaktı. Az miktarda dünya malıyla yetinir, kanâat eder ve yüksek mevki ve makamdan uzak dururdu. İlimle uğraşır, kitap yazar ve mütâlaa ederdi. Her durumda Allah'ı anardı. Kalbi kötü duygulardan arı, dili kötü konuşmaktan beri olan Mübârekfûrî, çoğunlukla konuşmamayı ve susmayı tercih ederdi”.¹⁰

⁷ Abdüssemi', *Tercümetü'l-İmâm Mübârekfûrî*, 211-214.

⁸ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*,59.

⁹ Abdüssemi' *el-Mubârekfûrî, Mukaddimetü Tuhfeti'l-Ahvezî*, 211-213.

¹⁰ Abdülhayy el-Hasanî, *Nüzhetü'l-Havâtır ve Behcetü'l-Masâmi'*, (Beyrut, Dâdu İbn Hazm, 1420/1999), 8/ 243.

Aynı şekilde o, kapısı ahşap olan ve çamurdan yapılmış, toprak bir evde otururdu. Sadece el emeğinin karşılığında yedi. Tıp ilmini de iyi bilen Mübârekfûrî, ikindi ile akşam namazları arasında kendisine gelen hastaları tedavi ederdi. Fakir hastalardan para almaz; ancak zenginlerden ne verirlerse az-çok olduğuna bakmaksızın alırdı.¹¹

Mübârekfûrî, zâhit bir kimse olup kendisine teklif edilen malları, teklif edeni kırmadan reddederdi. Nitekim o, Hint bölgesindeki Dehli şehrinde bulunan ve hadis ilmi dalında en büyük ve meşhur bir medrese olarak bilinen Mederesetü'r-Rahmaniyye'nin ileri gelen üstatları tarafından kendisine yapılan, yüksek ve dolgun maaşla, şanına yakışır bir ücret karşılığında, memleketinde ders verme teklifini, "şu anki kazancım bana yeter" şeklinde karşılık vererek kabul etmemiştir.¹²

Âlim ve talebelere karşı çok mütevâzî olan Mübârekfûrî, öğrenciler tarafından kendisine meselelerin hakikatini öğrenmek, problemleri olan konuları çözmek ve kendilerine zor gelen konuları açıklamak için yöneltilen soruları, bıkmadan ve usanmadan cevaplardı.¹³

Onlar tarafından kendisine ince ve derin meselelere dair bir soru yöneltildiği zaman sevinir, yüzü aydınlanır, alnı parlar, yüzündeki çizgiler ışıldardı. O, bu tür soruları mutlulukla ve açık bir şekilde izah ederek yanıtlardı. Ayrıca onun, konuların hakikatini araştırmaya teşvik amaçlı ilmî bazı meseleleri öğrencilerine ve arkadaşlarına, onlardaki cevheri ortaya çıkartmak ve onları denemek amacıyla sunması da üstün meziyet ve alışkanlıklarındandı.¹⁴

1.1.3. İtikadı ve Mezhebi

Mübârekfûrî, Ehl-i Sünnet görüşü üzereydi. Bu doğrultudaki görüşlerini birçok yerde Alla'nın sıfatları, tevessül, şefâat gibi konulardan bahseden hadisleri şerh

¹¹ Abdullah Rafdân eş-Şehrânî, *el-Âllâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezi*, 60.

¹² Abdüssemi' Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2, 211.

¹³ eş-Şehrânî, *el-Âllâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezi*, 59.

¹⁴ Abdüssemi' Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2, 211.

ederken belirtmiştir.¹⁵ O, itikat konularına imanı; “Kur’ân ve sahih hadiste sabit olan şeylere inanmaktır.” şeklinde özetler. Mübârekfûrî tevhit, ulûhiyyet, esmâ ve sıfatları teşbihe (Müşebbihe’ye) kaymaksızın, te’vil ve inkâr etmeksizin bu gibi şeylere taalluk eden gayba dair hususların, Allah’a karşı samimi kulluk vazifesine uygun bir şekilde iman edilmesi gereken konular olduğuna dikkat çeker. Yine o, şirke sebep olan amellerden korunmak ve ibâdet, muamelât, âdâb, ahlak gibi her hangi bir görüş ve mezhepte taassup etmeyerek, Kitap ve sahih sünnetle sabit olan bütün dinî emirlerde Hz. Peygamber’e ittibâ etmeye sevk eden şeylere sarılmak gerektiğini belirtir. Bu gibi konulara, “duyduk ve itâat ettik” kâbilinden inanmayı gerekli görürdü.¹⁶

Kitap ve Sünnet’e tabîi olan Mübârekfûrî, körü körüne yapılan taklitlerle mücâdele ederdi. Onun prensibi ve yöntemi, herhangi bir mezhebe olduğu gibi bağnazca bağlanma yerine konuları araştırarak delilleriyle öğrenmeyi yeğlemektir.¹⁷

1.1.4. Yaşadığı Dönem ve Düşüncesi

1.1.4.1 Siyâsî Gelişmeler

Hicrî 1283-1355yılları arasında yaşayan Mübârekfûrî’nin hayatı, demografik yapısı çeşitli dinlere mensup ve çok sayıda konuşma dilinin hâkim olduğu farklı ırklardan oluşan Hint bölesinde geçmiştir. Bu dönem Hint bölgesi çok sayıda değişim ve olaylarla doludur.¹⁸ Osmanlı Devleti’nin yaşadığı sıkıntılar neticesinde zayıfladığı bu dönemde Mübârekfûrî’nin, idaresine şahit olduğu Osmanlı padişahlarını şöyle sıralayabiliriz:

1-Mahmut oğlu Abdulaziz (h. 1277-1293)

2-Abdûlmecid oğlu Murat (h. 1293-1293)

3-Abdulhamit (h. 1293-1328)

4-Mehmet (Reşat) (h. 1328-1337)

¹⁵ Abdûlâlîm Abdûlazîm el-Bistevî, *Fevâidün fî Ulûmi’l-Hadîs*, 39.

¹⁶ Abdûlâlîm Abdûlazîm el-Bistevî, *Fevâidün fî Ulûmi’l-Hadîs*, 39.

¹⁷ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü’l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuḥfetü’l-Ahvezî*, 59.

¹⁸ Mahmûd Şâkir, *et-Târîhu’l-İslâmî*, 3. Bs., (Dimaşk: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1411/1991), 8/210,

5-Mehmet (Vahidettin) (h. 1337-1340)

6-Abdulaziz oğlu Abdulmecit (h.1340- 1342).¹⁹

İngiliz sömürgeciler, en çok Hint bölesinde sürekli ve kalıcı bir otorite sağlamak peşindeydiler. Bu düşünceyle onlar, İslâm'a ve Müslümanlara kolayca hükmedebileceklerini düşünüyorlardı. Bu doğrultuda İngiltere, İslâm âlimlerini etkileyerek ve onları kullanarak İslâm'ın temelini oluşturan konular hakkında farklı açıklamalar getirmek ve İslâm'ın orijinal unsurlarına farkla anlayışlar katmayı amaçlamaktaydı.²⁰

Mübârekfûri'nin yaşadığı dönem, bu tür siyasi olaylar, demografik ulusal değişimler ve sömürge siyasetiyle doludur. Hint bölgesi de Kasım 1858 yılında Viktoria'nın krallığı döneminde resmî olarak İngiltere krallığının sömürge alanı haline gelmiştir. Bu sömürge, Hindistan'nın doğu bölgesinde alınan Hint yönetiminin İngiltere hükûmetine geçtiği şeklindeki kararla gerçekleşmiştir.²¹

Müslümanlar, İngilizlerin Hint bölgesini sömürgelerine geçirmeleriyle birlikte bu bölgedeki her şeylerini kaybetmişlerdir. Daha önce ellerinde bulunan topraklarının sadece %5'i dışındaki bütün varlıkları ellerinden çıkmıştır. Öyle ki söz konusu bu topraklarda elde edilen gelirlerin kapıları İngilizler tarafından Müslümanların yüzüne kapatılmıştır. Hint bölgesinde, İngilizlerin zalimce bir uygulamayla Müslümanların tüm varlıklarını sömürmeleri bu bölgede büyük bir öfkenin hâkim olmasına neden olmuştur.²²

Konu hakkında Abdulmun'im en-Nemer şunları söyler:

“11. yüzyılın başlarında, Gazneli Mahmut (ö.971/1030) tarafından girişilen fetih hareketinden itibaren ve bu dönemden sonra da çeşitli devletlerin yönetimi altına giren ve söz konusu topraklarda İngilizlerin ticaret yapmak amacıyla geldikleri döneme kadar Müslümanlar, oraya gelen tüccarlara ikramlarda bulunmuş ve ticaret fırsatını sunmuşlardır.”²³

¹⁹ Mahmûd Şâkir, *et-Târîhu'l-İslâmî*, 8/ 210.

²⁰ Enver el-Cündî, *el-Âlemü'l-İslâmî ve'l-İsti'mâru's-Siyâsî ve'l-İctimâî ve's-Sekâfî*, (Beyrut: Dârü'l, Kutub el-Lübânî, 1979/1399), 11.

²¹ Muhyiddin el-Elvâî, *ed-Da'vlatü'l-İslâmiyye ve Tetavvuruhâ fi Şibhi'l-Karrati'l Hindiyeye*, 362.

²² Cemil Abdullah Muhammed el-Musri, *Hadiru'l-Alemi'l-İslâmî ve Kadayâhu'l-Muasara*, (Medine: el-Cemiatu'l-İslâmiyye, 1406/1985), 88.

²³ Abdulmun'im en-Nemer, *Tarihu'l-İslâm fi'l-Hind*, 1. Baskı, (Beyrut: Müessesetü' Câkmiyye,) 512.

Öyle ki, bu topraklarda onlara yavaş yavaş otorite kapıları açılana kadar imtiyazlı davranarak çeşitli iyilikler yapmaya devam etmişlerdir. Sonuç olarak miladî 1857 yılında İngilizlerin İslâm üzerine hâkimiyetiyle çabaları tamamlanmıştır. Bunun anlamı, Müslüman önder ve yöneticilerin bulunduğu ve yönetimde İslâm şeriatının söz konusu olduğu Hint topraklarının hâkimiyeti sekiz buçuk asırda İngilizlerin eline geçmiş demektir.²⁴

Hint Yarım Adası, bağımsızlığını ilan ettiği 1974 yılına kadar İngilizlerin sömürgesinin altında kaldı. Bağımsızlığını ilan ettiği zaman parçalanmış ve bu bölge iki farklı devlet olmuştu. Bu devletler; Hindistan ve Pakistan'dır. Elbette bağımsızlık ilanı sürecinde meydana gelen bu parçalanma, Müslümanların hayatında büyük etkiler bırakmış ve büyük değişimlere yol açmıştır.²⁵

Mes'ud en-Nedvî(ö.1373/1954) söz konusu durumu şu şekilde anlatır: “Hint bölgesinin bağımsızlık kazanma süreci, çoğu insanlara göre sükûnet, selâmet ve iyi beklentiler barındıracak nitelikte olmamıştır. Aksine Müslümanların, Hint yarım adasının ancak küçük bir bölümünün hâkimiyetini ele geçirmeleri şeklinde olmuştur. Söz konusu bağımsızlık sürecinde aynı zamanda büyük felâketler, insanlık tarihinde benzeri görürmamiş şekilde çok sayıda korkunç katliamlar yaşanmıştır. Katledilenler arasında çok sayıda erkek, kadın, yaşlı, zayıf insanlar ve henüz süt emme çağındaki bebekler bulunmaktaydı. Bunun yanında çok sayıda kadına tecâvüz edilmiş ve hamile kadınların karınları doğranmıştır.”²⁶

Hint bölgesinde Müslümanlar üzerinde vuku bulan bu denli zulüm, kötülük ve katliamlardan çıkış yolu ve mücadele gücü bulamayan halkın çoğu, inançlarını ve ırzlarını güven altına almak için Pakistan'a göç etmek zorunda kalmışlardır. Bunlardan bazıları da göç edip etmeme noktasında tereddütte kalmışlardır. Aynı durumu yaşayan Mübârekfûrî ve ailesi de bölgede bulunan Mübârekfûr adındaki Hint şehrinde kalmayı tercih etmişlerdir.²⁷

Mübârekfûrî, Müslüman halkın İngiliz sömürgecilerine karşı sergileyeceği tutum hakkında halkın çoğunluğunun ileri sürdüğü -burada zikredilmesi gerekli olmayan- fikirlerden farklı düşünmektedir. Ona göre, İngilizlere karşı muharebe

²⁴ Abdulmun'im en-Nemer, *Tarihu'l-İslâm fi'l-Hind*, 512.

²⁵ Muhyiddin el-Elvâî, *ed-Da'vlatü'l-İslâmiyye ve Tetavvuruhâ fi Şibhi'l-Karrati'l Hindiyye*, 362

²⁶ Mes'ud en-Nedvî, *Târihu'd-Da'veti'l-İslâmiyye fi'l-Hind*, (Beyrut: Daru'l Arabiyye, ty.), 295

²⁷ Mes'ud en-Nedvî, *Târihu'd-Da'veti'l-İslâmiyye fi'l-Hind*, 295.

etmemek ve onlara karşılık vermemek daha evlâdır. Bu yöndeki düşüncesini ifade ederken Mübârekfûrî, şu şekilde bir gerekçe sunar: İngilizler bölgedeki topraklardan çıkarılırsa dâhi onlardan sonra yönetimin başına kim geçerse geçsin ülkeyi asla İslâmî bir yönetimle yönetemez ve ancak savaşta İslâm ülkelerinin yanında saf alan gayr-ı Müslimlerin yönettiği bir devlet olabilir. ²⁸

Yine ona göre Müslümanlar yönetimi ele aldıkları takdirde bile, bu topraklarda geniş alana yayılmış fesattan ve kötü neticelere yol açan şer odaklı emellerin kaynağından etkilenmeleri sebebiyle onların bu topraklardaki hâkimiyeti, İngilizlerin hâkimiyetinden daha kötü olur. İşte bu yaklaşımından dolayı Mübârekfûrî, Müslümanları cihada çağıran kesimin geniş çaplı eleştirisine maruz kalmıştır. ²⁹

Sonuç olarak Mübârekfûrî, Osmanlı'nın zayıflaması, düşmesi ve son bulmasıyla başlayan İngilizlerin Hint bölgesini defalarca işgal etmesi, zararlı fikirlerin benimseyen insanların bu topraklara girmesi gibi kötü sonuçlar doğuran siyasetin cereyan ettiği asra şahit olmuştur.

Bunun yanında Müslümanların arasında tefrikanın oluşmasına neden olan görüşleri benimseyen muhtelif mezhep ve fırkaların yayılması, her fırka mensubunun kendi fikirlerinin daha üstün olduğunu iddia etmesi sonucunda marjinal görüşlerin açığa çıkması.

Fakirliğin, cehâletin, bid'at ve inkârın çoğalması, dinin ihmal edilmesi, iyiliği emretme ve kötülüğü nehyetmenin zayıflaması ve İslâm düşmanlarının bu topraklarda Müslümanlar üzerindeki nüfuzunu kolaylaştıracak kadar ahlâkî çöküntünün yayılması, Mübârekfûrî'nin şahit olduğu diğer olaylardır.

Bütün bu olaylardan sonra Mübârekfûrî'nin düşündüğü gibi İngilizler çıktıktan sonra onların desteğiyle yönetim Hintlilere kaldı. Daha sonra da Hint Yarımadası Hint ve Müslüman Pakistan olarak ikiye bölündü. Bunlardan Pakistan, çok göç alan birçok Müslümanın sığındığı güvenli bir devlet oldu. Bunun yanında birçok Müslüman da beldelerini ve topraklarını terk etmeyip İslâm ve Müslüman düşmanlarına karşı direnerek günümüze kadar memleketleri olan Hindistan'da kalmaya devam etmişlerdir.

²⁸ eş-Şehrânî, Abdullah Rafdân, *Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitabîhi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 41.

²⁹ eş-Şehrânî, *Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitabîhi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 41.

1.1.4.2. Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler

Mübârekfûrî'nin yaşadığı dönem, Osmanlı yönetiminin yerine İngiliz sömürgesinin yer aldığı dönemdir. Bu dönemde Hint bölgesi, İngilizler tarafından ele geçirilmiş ve onların buradaki hâkimiyeti 173 yıl sürmüştür.³⁰ Öyle ki onların bu uygulamaları, Hint halkını açlık derecesinde fakirliğe ve zelillığe kadar sürüklemiştir. Bu dönemde İslâm câmiası, tek bir vücut şeklinde bir yapıya sahip olma özelliğini kaybetmiş, azaları birbirinden ayrılmış ve parçalanmıştır.³¹ Hint bölgesinin her bir beldesindeki halkı, farklı grup ve ırklar şeklinde ayırarak birliğini dağıtmışlardır. Bu topraklarda sosyal dayanışma yok olmuş, isyan, inkâr ve fücûr şeklinde dinden uzaklaşmak ve kendilerik zıt düşünenlere karşı aşırı gitmeyiderek suretiyle dinden çıkanlar yüzünden inanç ve güven, ırz, namus, sadâkat gibi hasletlerin terkedilmesi şeklindeki ahlâkî çöküntü nedeniyle devlet yıkılmıştır.³² Sonuç olarak İslâm iktidârı yıkılmış, zina açıktan yapılır hale gelmiş, emeksiz kazanca sahip olunmuş ve toplumda zulüm yaygınlaşmıştır. Bu süreç, fesâdın yayılması ve ahlâkın çökmesi ile İslâm camiasının, modern batı boyasıyla boyanmasına kadar sürmüştür. Böylece yapılan bu toplumsal savaşta, batılılar, hedefine ulaşmışlardır.³³

Bunun neticesinde toplumda “emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker” prensibi ve ahlâkî değerler zayıflamış; Allah'ın koyduğu sınırlar aşılmış, bunların yerine değiştirilmesi ve karşı konulması mümkün olan, batılılarca miras bırakılan taklit ve âdetlere itibar edilmiştir. Söz konusu itibar edilen hususlardan bazıları; örtünme meselesi, kadınların özgürlüğü, yeme ve içmede batıyı taklit etmek gibi yaygınlık kazanan durumlardır.³⁴

Abdûlmun'im en-Nemer,(ö 1441/1991) o günkü toplumsal durum hakkında şunları söyler: “Diğer uygulamalara nazaran benim gördüğüm kadarıyla İngilizlerin halkı zelil, fakir ve câhil bırakması, tehlikeli bir etki bırakmıştır. Hatta diğer uygulamaların tamamına göre bunların tehlikesi insanlara olan etkisi daha şiddetlidir.

³⁰ Ali Cerîşe, *Hadiru'l-Âlemi'l-İslâmî*, 4. bs., (Cidde: Daru'l-Muctemi, 1399/1979), 88-89.

³¹ Mes'ud en-Nedvî, *Târîhu'd-Da'veti'l-İslâmiyye fi'l-Hind*, 295.

³² Ali Cerîşe, *Hadiru'l-Âlemi'l-İslâmî*, 88-89

³³ Ali Cerîşe, *Hadiru'l-Âlemi'l-İslâmî*, 88-89.

³⁴ ez-Zehrânî, Ali b. Behî, *el-İnhirâfâtü'n-Nakdiyye ve'l-İlmiyye*, (Mekke: Dâru'r-Risâle, 1415/1994), 798

Zira bunlar, ve insanları tahrik eden ve onların kin ve öfkelerini harekete geçiren unsurlardır. Sömürgeciler, sömürülerini meşru göstermek içinde onların bu yöndeki çabalarını destekleyecek misyonerlerdenoluşan grupları bu bölgeye getirmeye çok hırslıydılar.³⁵

Aynı zamanda bu misyonerler, onların sömürgeleri için birer ön ayak ve dayanak, yumuşak ve tatlı bir şekilde atacıkları iftiralarla halkın maneviyatını yıkacak, sömürge için onların giriş yolları olacaktı. Bu misyonerlerin Hint bölgesinde gösterdikleri faaliyetler sonucu ve onların kendilerine çeşitli araçlarla müjdeleyici mektuplar göndermeleri, içinde Hint halkının mensup oldukları dinleri kötüleyen ifadelerle dolu kitapları parasız olarak halka dağıtmaları ve İslâm toplumlarına girerek İslâm dinini tahkir etme şeklindeki desteklerinden yararlanmaları İngilizler için hiç de garip olmamıştır.”³⁶

Sömürgecilerin Hint bölgesinde hâkimiyetlerini kurup buraya hükmetmeye başlamaları sırasında kendi kanunlarını çıkartmalarının amacının, bu bölgeyi gasp ederek oraya egemen olmak, halkı fakir ve zelil bırakarak ve bölgedeki zenginliklerinden Hint halkının değil de İngilizlerin faydalanmasını sağlamak olduğu gözlemlenmiştir. Zira sömürgeciler Hint halkına, diğer insanlardan daha düşük değerde, önemsiz ve hakir oldukları için ıslah edilmelerine gerek olmayan ve kendileriyle samimiyet kurulup aralarına katılmanın söz konusu olmayağı insanlar gözüyle bakmaktaydılar.³⁷

İngilizlerin Hint bölgesine hâkim olmasından sonra yaşanan bütün bu hadiseler gerçek olup, milletler arasında Hint halkının içinde bulunduğu zillet ve fakirlik, bir mesel olarak anlatılmaktadır. Zira fakirlik ve cehâlet bir millet için uğrarsa o millete ölüm hayattan daha evlâdır.³⁸

Bu dönemde yaşanan çalkantılı duruma, ilmin ve dinin inhirâfına rağmen, Hint halkının içinden acı verici bu tür olaylara karşı koyacak, bid’at ve inkârlara karşı savaşacak çok sayıda fazilet sahibi dâhiler ortaya çıkmıştır. Böyle hareketli bir dönemde bu tür âlimlerin ortaya çıkması, düşmek üzere olan hasta bir

³⁵ Abdulmun’im en-Nemer, *Târîhu’l-İslâm fi’l-Hind*, 505

³⁶ Livesrûb, Stûdâred, *Hâdiru’l-Âlemi’l-İslâmî*, çev. Ucâc Nevîhad, 3. bs., (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1391/1971), 1/ 259; Abdulmun’im en-Nemer, *Târîhu’l-İslâm fi’l-Hind*, 505.

³⁷ Abdülmun’im en-Nemer, *Târîhu’l-İslâm fi’l-Hind*, 500.

³⁸ Ebu’l-Hasan en-Nedvî, *Ricâlü’l-Fikr ve’d-Da’ve*, thk. Mustafâ Ebu Süleymân en-Nedvî, 1.bs., (Suudi Arabistan: Mektebetü’n-Nezzâr, 1420/1999), 4/8.

toplumun içindeki karşı koyma gücünün varlığının ve İslâm hücresinin çalışmaktan geri kalmadığının bir delilidir. Bununla birlikte bu şekildeki bir çaba yeterli olmamaktadır. Çünkü bu şekildeki bir çaba, ferdî ve güçsüz olup bid'at, inkâr, hizipçilik ve komplolara karşı zayıf kalmaktadır.³⁹

Sonuç olarak ve özetle şunları söylemek mümkündür: Mübârekfûrî'nin yaşadığı dönemdeki toplumsal hayat; İngilizlerin Hint bölgesine yaptığı saldırılar neticesinde bu bölgede hâkimiyet kurmasıyla birlikte, toplumun ahlaki değerlerinin düştüğü, Müslümanlar arasındaki ihtilâf ve çekişmenin nemâlandığı, fakirlik, cehalet, bid'at ve inkâr düşüncelerinin yayıldığı, dinin ihmâl edildiği, emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münkerin zayıfladığı, ahlâkî çöküşün beldelerin her bir noktasına intişâr ettiği bir dönemdir.⁴⁰

Buna rağmen bazı âlimler olağanüstü çaba sarf ederek bu belâyı kendilerine yönelik sayıp ona karşı koymuşlardır. Fakat onların bu yöndeki çabaları, yıkıcı gibi olan söz konusu bu belâyı karşı yeterli olmamıştır. İşte Mübârekfûrî de bu âlimlerden biri olarak sadece dinî bilgilerin verildiği, ma'rûfun emredilip münkerin nehyedilmesi için medreseler açarak fitneye karşı durup bu alanda mücâdele etmiştir. Açtığı medreselerle Mübârekfûrî, nesli terbiye etmek, onlara dini eğitimi vermek ve kendi çocuklarına din ve vatan sevgisini aşılamak şeklinde faaliyet göstermiştir.

1.1.4.3. İlmî Gelişmeler

Mübârekfûrî'nin yaşadığı dönemin, dinî kural ve kontrolün zayıfladığı, fakirlik ve cehâletin yayıldığı, ilmî çalışmanın zayıf kaldığı zor bir dönem olduğu şüphesizdir. İngilizlerin sömürge sürecinin yaşandığı bu dönemde ilim onların kontrolünde sağlanıyordu.⁴¹

Bu dönemde ilim, seküler bir hale getirilmiştir. Böylece dinî ilim, sömürgecilerin amacına hizmet edecek şekilde kurnazlıkla hile ile programlanmış ve deniz suyunun çekilmesi gibi bir hal almıştır. Zorba sömürgeciler, ilmi maddî ve manevî yönden sınırlandırmış, ve kısıtlamışlardır. Bu doğrultuda, menfaatlerine

³⁹ Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *Ricâlu'l-Fikr ve'd-Da've*, 4/ 8.

⁴⁰ Bkz. Mahmûd Şâkir, *et-Târîhu'l-İslâmî*, 8/ 210.

⁴¹ Ali Cerîşe, Muhammed Şerîf ez-Zîbak, *Esâlibu'l-Gazvi ve'l-Fikrî li'l-Âlemi'İslâmî*, 63

uygun bir eğitim verecek okulları açma cüretinde bulunarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.⁴²

Müslümanların fakir, yoksul ve dönemin yaşam standardına uygun olmayan bir duruma düşmeleri, ilmî seviyenin zayıf düşmesine neden olmuştur. Müslümanların çoğu, çocuklarını sömürgeciler tarafından açılan okullara göndererek onların kısıtlı eğitimini almalarını istemiyorlardı. Aynı zamanda onlar, bu şekilde eğitim verildiğinden dolayı rahatsız oluyorlardı.⁴³

Müslümanların elinde olduğu dönemde Hint bölgesinin, ilmin büyük bir merkezi konumunda olduğu tartışılmazdır. Bu dönemde ilmî çalışma çok gelişmiş olup âlimlerin akıl kaynağından âdetâ ilim fişkırıyordu. Bunun bilincinde olan Avrupalılar, bu şekildeki kaynaktan beslenerek ilim, âdâp ve sanat sahibi olma peşine düşmüşlerdi. Şüphesiz böyle bir amaç taşıyan kimse, yoksul bir kimsenin bir zengin malından kendisine mal verilmesini arzu etmesi gibi ilmi de âlim kimsenin kendisine öğretmesini arzu eder. Hint bölgesi, bu dönemde ilimde olduğu gibi zenginlik ve servet sahibi olmada da dillere destan bir konuma sahipti.⁴⁴

Hindistan'da çok sayıda medrese bulunmaktaydı. Her köyde bir medrese vardı. Çocuklar bu medreselerde okuyorlardı. İngilizler, burada otoritelerini kurduktan sonra bu medreseler onlar tarafından kapatıldı ve bunun neticesinde halk câhil kaldı. Her yerde bulunan ve bu medreseleri ayakta tutan köy komiteleri de kapanınca halk, tamamen ilimden mahrum kalmış oldu.⁴⁵

İngiliz yargıçlarından olan Mikelm Luyts⁴⁶, bir yazısında şu ifadelerde bulunur: "Biz Hint halkının ileri gelenlerini küçük düşürüyorduk. Onların kanunlarını bayram ve nikâh ile ilgili kaidelerini bozuyor, değiştiriyorduk. Dinî ayinlerini yerine getirdikleri inançlarına saygı göstermiyor, tam aksine onlara gülüyor ve dinî törenleriyle alay ediyorduk."⁴⁷ Mescit vakıflarına sahte belgeler düzenleyerek el koyuyorduk. Bütün vilâyetlerini ele geçiriyor, zorbalık, talan ve katliamla beldeleri

⁴² Ali Cerîşe, Muhammed Şerîf ez-Zîbak, *Esâlibu'l-Gazvi ve'l-Fikrî li'l-Âlemi'İslâmî*, 64.

⁴³ Ali Cerîşe, Muhammed Şerîf ez-Zîbak, *Esâlibu'l-Gazvi ve'l-Fikrî li'l-Âlemi'İslâmî*, 65.

⁴⁴ Bkz. Abdülmun'im en-Nemer, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, 480.

⁴⁵ Bkz. Abdülmun'im en-Nemer, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, 480.

⁴⁶ Hayatı hakkında hiçbir şey bulamadım.

⁴⁷ Abdülmun'im en-Nemer, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, 484.

tahrip ediyorduk. Şiddetli bir şekilde halkı dövüyor, onlara eziyet ediyorduk. Hint halkının saygı duyduğu kimseleri yerden yere vurarak küçük düşürüyorduk.”⁴⁸

Ebu'l-Hasan en-Nedvî de(ö.1420/1999) konuyla ilgili şunları söyler:“Pakistan’ın İslâm devleti olarak Hindistan’dan ayrılmasından sonra Hindistan’da kalmaya karar veren Müslümanlar, Hint hükümetinin onların çeşitli hayâtî alanlarda haklarını en aza indirmesinden dolayı Müslümanlar, milliyetçilik tokmağıyla cehâlet sopası arasında kalmışlardı.”⁴⁹

Hint hükümetinin bilmezden gelerek sınırlandırdıkları haklardan bir tanesi de talim ve terbiyedir. Eğitimle ilgili kanun venizamları, kendi dinleriyle uyumlu hale getirmek ve İslâm inancıyla çelişen kendi inançlarını programı koymak suretiyle düzenlemişlerdi.”⁵⁰

Hint hükümeti, açtıkları okullarda öğretilmek ve okutulmak üzere vilayetlerde yaşayan halkın çoğunluğunun İslâm’ın tevhit inancına ve talimine ters düşen- kendi dini geleneklerini, ilâh olarak inandıkları, mukaddes saydıkları şeyleri ve benimsedikleri dinî efsaneler içerikli yazılan kitaplarıyla bir şekilde insanları efsâneî varlıkları ilâh laştırmaya etmeye yönlendiriyordu. Hindistan, Brahmanizm dışında halkının her hangi bir dine inanmadığı beldeler de dâhil olmak üzere çok sayıda inanç gruplarından müteşekkildir. Hint hükümetinin Müslüman çocukları için bu şekilde tanzim edilen okullarına gitmeleri ve kitapları okumaları zorunluluğu getirmesi, şefketleri sebebiyle Müslümanları çocuklarının geleceğiyle ilgili endişeye sevk ediyordu.”⁵¹

Hint bölgesinde Müslümanları rahat bir şekilde yataklarında uyutmayacak derecede en çok rahatsız eden ve onların zihinlerini meşgul eden şey, din üzerinde uygulanan zorbalık ve baskı olmuştur.”⁵²Müslümanlar, sömürgecilerin baskılarıyla vakıflara el konulmasının, İslâmî medreselerin kapanmasının ve misyonerlerin rehberliğiyle Hristiyanlaştırma okullarının açılmasının başladığını gördüklerinde, egemenliklerini kaybettikleri gibi dinlerinin de zayi olacağından endişe etmişlerdir. Bunun üzerine Müslüman âlimler, her hangi bir vakıf ve düzene bağlı olmayan,

⁴⁸ Abdülmun’im en-Nemer, *Târîhu ’l-İslâm fi ’l-Hind*, 484.

⁴⁹ Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *el-Müslimûne fi ’l-Hind*, (Dimaşk: Dâru ibn Kesîr,1420/1999), 224.

⁵⁰ Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *el-Müslimûne fi ’l-Hind*, 224.

⁵¹ Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *el-Müslimûne fi ’l-Hind*, 210.

⁵² Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *el-Müslimûne fi ’l-Hind*,211.

halka yönelik faaliyet verecek medreseler açmayı düşünmüşlerdir. Onlar bu medreselerin az sayıda da olsa direkt halk tarafından finanse edilerek bunların zorba işgalciler tarafından zabt edilmesini ve yardımdan yoksun bırakılmasını engellemeyi amaçlıyorlardı.⁵³

İngilizler, Müslümanların elinden haklarını gasp ettiklerini ve söz konusu dönemde onları kendilerine miras kalan değerlerinden mahrum bıraktıklarını anladılar. Bunun üzerine onlar, Müslümanların insanları İslâm'a çağırma endişesiyle gözetler hale geldiler.⁵⁴ Burada İslâm düşünürleri, dini kuşatan İngiliz hâkimiyeti ve tehlikesinin farkına vardıklarında her yönden sömürge yönetiminden bağımsız olan medreseleri açmak suretiyle İslâm'a davet faaliyetini sürdürmüşlerdir. Onlar, bu şekilde gençlere, sömürgecilerin düşünce akımından uzak bir terbiyeyle din ve vatana bağlılık ruhunu aşılamışlardır. Onların bu çalışmalarıyla dinî eğitim düzeni mescit ve tekkelerde hayata geçirilmiş ve Hint Yarımadasında İslâm'a davet faaliyeti yerli yerinde ve aslına uygun hale getirilmiştir.⁵⁵

Muhyiddin el-Elvâî (ö.1416/1995), konuya ilişkin şunları söylemektedir :“İngilizlerin şiddetli baskılarına rağmen İslâm âlimlerinin, köy ve kasabaları dolaşarak insanları İslâm'a davet etmeleri üzerine insanlar, vatanlarını korumanın ve yabancıları topraklarından çıkartmanın bir vecîbe olduğunu anladılar. İngilizlerin Hint Yarımadasındaki sömürgeleri, onların zorla tahliye edildiği ve yönetimin Hindistan ve Pakistan devletlerine teslim edildiği 15 Ağustos 1997 yılındaki bağımsızlık ilanına kadar sürmüştür.”⁵⁶

Sonuç olarak, sömürge döneminde zayıflayan ilmin Müslümanlar açısından reformu, sömürge yönetimi ve Hint beldelerindeki baskılarıyla getirilen modern ve medenî okulların dinî medreselerden ayrıldığı, Arap dilinin kaldırılıp yerine yabancı dillerin kurulduğu ulusal seküler eğitime rağmen iyileştirme, medrese ve dinle ilgili enstitüleri açma yolunda verilen mücadele neticesinde gerçekleşmiştir.

Müslüman direnişçiler, İngilizlerin işgaline ve baskılarına karşı oldukları gibi onların çıkartılmasından sonra geride bıraktıkları kötü ve zararlı etkilerine karşı da mücadele etmişlerdir. Bu yoldaki mücadelelerinde Müslümanlar, sömürgecilerin

⁵³ Bkz. Abdülaziz ez-Züherî, *el-İhtilâlü'l-İngilizî li Bilâdi'l-Hind*, 18.02.1439.

⁵⁴ Muhyiddîn el-Elvânî, *ed-Da'vetü'l-İslâmiyye ve Tetavvuruhâ fi Şibhi'l-Karreti'l-Hindiyye*, 364.

⁵⁵ Muhyiddîn el-Elvânî, *ed-Da'vetü'l-İslâmiyye ve Tetavvuruhâ fi Şibhi'l-Karreti'l-Hindiyye*, 365.

⁵⁶ Muhyiddîn el-Elvânî, *ed-Da'vetü'l-İslâmiyye ve Tetavvuruhâ fi Şibhi'l-Karreti'l-Hindiyye*, 366.

uzun yıllar boyunca üzerlerine çöken zâlimane baskılarından kurtulmak için açılmış çok sayıda cephelerle savaşmak zorunda kalmışlardır.

Bunun yanında Müslümanlar, İngilizlerden daha şiddetli tutum sergileyerek onlara düşman olan, besledikleri ve gizledikleri kinlerini açığa çıkartma fırsatını yakalayan, üzerlerine gözleri kör eden nefret ve gazablarını boşaltan Hindular'ın kendilerine yönelik öteden beri devam eden aşırı ve korkunç katliamlarına karşı da mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Bununla birlikte inançlarına dayalı kimlik, kültür ve düşüncelerine yönelik saldırılara da maruz kalan Müslümanlar, Hindilerle savaşıyorlardı. İngilizlerin enine boyuna İslâm beldelerine yaydıkları sekülerizm, ulusalcılık ve batıllaşma akımı da Müslümanların karşı koymak zorunda kaldıkları diğer hususlardır. Yine aynı dönemde İngilizlerin safında yer alan işbirlikçiler, hâinler, zanhılar, casuslar, Müslümanların çoğu mağlubiyetine, başarısızlığına ve Osmanlıların zayıflamasına ve sona ermesine sebep olanlarla da ayrıca mücadele edilmiştir. Düşmanların ve cephelerinin çokluğuna ve imkânların kısıtlılığına rağmen Müslümanlar, dört asırdan fazla süren İngiliz işgalinden beldelerini kurtarmak ve sonra 1947'de Büyük Pakistan devletini kurmak suretiyle amaçlarına ulaşmışlardır.

1.2. MÜBÂREKFÛRÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.2.1. Yaptığı Yolculuklar

Mübârekfûrî, ilk olarak babasının yanında ilim öğrenmeye başladı. Babası memleketinde, tıp ve ilim yönünden meşhur âlimlerden biri olarak tanınırdı. Kur'ân hâfızı olan babası, sarf ve nahiv ilmini de iyi bilirdi. Daha sonra hadis âlimlerinin yolunu tutarak hadis tedrisatına ehemmiyet verdi.⁵⁷

İnsanları kitap ve sünnete uymaya davet etmeye başladı. Memleketinde insanları saf vahye çağıran âlim olarak bilinen baba Mübârekfûrî de bu çabası nedeniyle halk tarafından eziyet edilen ve düşmanca tutuma maruz kalan bir kimse

⁵⁷Abdüssemi' Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, :/190.

idi.⁵⁸ Şiddetli bir şekilde dışlanarak namazda imamlık yapması engellendi. Sevinç ve hüzün anlarında yalnız bırakıldı (tecrîd edildi).⁵⁹

Bu zor duruma sabretmesi üzerine Allah ona, kendi yolu üzerine olan ve insanları bu yola davet eden salih evlat ve torunlar nasip etti. Bu dönemde Mübârekfûrî, küçük yaşta babasının yanında Kur’ân hafızlığını yapmaya ve şer’î ilimlerin özetini, söz konusu bölgede ve dönemde revaçta olan Urduca ve Farsça olarak okumaya başladı.⁶⁰

Bu şekilde ilim tahsiline devam eden Mübarekfûrî, dikkatleri üzerine çekecek bir şekilde akranlarından öne geçmiştir. Daha sonra başka âlimlerin yanında okuma ihtiyacını hisseden Mübârekfûrî, Gâzifûr gibi köyüne yakın olan yerlere giderek oralardaki âlimlerin yanında ilim tahsiline devam etmiştir. Bu âlimlerin derslerine katılarak sarf, nahiv ve fıkıh okumuş ayrıca “Çeşmetü’r-Rahmet” adındaki medreseye de iltihâk etmiştir.⁶¹

Hadis âlimi olan hocası Abdullah Gazifuri’nin (ö.1337/1919)onu görevlendirmesi üzerine beş yıl boyunca bu medresede kalan Mübârekfûrî, bu süre zarfında tefsir, hadis ve fıkıh okumuştur. Daha sonra Gazifur’dan Delhi’ye geçmiştir. Oradaki hocası muhaddis Nezir Hüseyin ed-Dehlevî’nin(ö.1320/1902) yanında çeşitli alanlarda ilim okumuştur. Oradan da Buhfal’a geçerek hadis âlimi olan hocası Hüseyin b. Muhsin El-Ensârî el-Yemânî’den (ö.1327/1909) Kütüb-iSitte ve diğer hadis kitaplarını okuyarak oradan icâzetini almıştır.⁶²

Mübârekfûrî daha sonra memleketine dönerek büyük çalışmalarda bulunmuştur. Onun çalışmaları, insanlara gece-gündüz gizli ve açıkta nasihâta bulunarak onları Allah’ın dinine ve Peygamberi’nin sünnetine davet ve bu şekilde onları doğru yola girmeleri için irşat etmekle başlamıştır⁶³

Daha sonra sünneti öğretme ve Hz. Peygamberin öğretilerini tazeleme yolunda dinî bir medrese kurmuştur. Burada ders ve fetva vermekle ve insanlara nasihatta bulunmakla meşgul olmuştur. Bu çalışmaları nedeniyle kısa sürede onun

⁵⁸ el-Kâsımî, *eş-Şeyh Abdurrahman Mübârekfûrî Hayatuh ve Hademâtuh*, 45.

⁵⁹ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü ’l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü ’l-Ahvezî*, 53.

⁶⁰ Abdüssemi’ *Mukaddimetü ’t-Tuhfe*, 2: 193

⁶¹ Mehmet Özşenel, “Mubârekpûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV YAY. 2006) 31: 428-429; Abdüssemi’ *Mübârekfûrî, Mukaddimetü ’t-Tuhfe*, 2:190.

⁶² el-Kâsımî, *eş-Şeyh Abdurrahman Mübârekfûrî Hayatuh ve Hademâtuh*, 45-73.

⁶³ Mehmet Özşenel, “Mubârekpûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/ 428-429.

namı her yerde duyulmuş ve yüksek bir şöhret kazanmıştır. Hindistan'ın her bölgesinden onun şöhretini duyan çok sayıda öğrenci, ilmin kaynağı olan medresesinde okumak için akın etmişlerdir.⁶⁴

Mübârekfûrî, aklî ve naklî bütün ilimleri öğrenmesine ve bu ilimlerde derinleşmesine rağmen hadis ilminde daha fazla ön plana çıkmıştır. Çünkü diğer ilimlere nispeten o, hadis ilminde, hadisleri ezberlemede, cerh ve ta'dil bakımından hadis ricâli ve onların tabakaları hakkında geniş bilgiye sahip olmadı.⁶⁵

Hadis metninin şerhi ve kapalı noktalarını açıklamada kendi döneminde yaşamış olan çok az sayıda âlimin sahip olduğu bir yeteneğe sahipti. Bu noktada o diğer âlimleri geçmişti. Döneminin ileri gelen âlimleri,onun ilminin derinliği hakkında övgüyle bahsetmişlerdir. Ebu'l-Hasan en-Nedvî(ö1420/1999) bunlardan biri olup onun hadis ilmindeki konumunu belirtirken şu ifadelerde bulunur: “O hadis ilminde, hadislerin türünü ve illetini bilen bir uzmandı. Yine o, ricâli isimleriyle tanımadı, cerh ve ta'dil ilminin yanında muhaddis tabakalarını bilmede ve hadis tahririnde, yüksek bir üne sahipti.⁶⁶

Habîburrahmân el-Kasimi Mübârekfûrî ile ilgili şunları söyler:“Allah Şeyh’e, ilim ve amel bakımından ihsanlarda bulunmuştur. Bunun için onun şahsında dikkatle mevzulara bakma, hızlı sezgi ve incelemelerinde dikkat sahibi olma gibi güzel vasıflar toplanmıştı. O, engin bilgiye sahip, hadis ilminin imamı, hâfızası güçlü, dirâyet ve rivâyeti barındıran ve aklî ve naklî ilimlerde asrın dâhi âlimlerinden biriydi.”⁶⁷

Âlimlerden onun muhaddisliğinin üstünlüğü ve ilmî alanda İslâm âleminde bir dâhi, kapsamlı bilgi ve hafızaya sahip olduğu şeklinde bahsedenler de mevcuttur.⁶⁸ Onlardan biri olan Muhammed Nasîf (ö.1391/1971), risâlelerinden bazılarının başında,onun hakkında “Hazreti Allâme Mifdâl Üstaz...”, “Hazreti Allâme el-Kebîr ve'l-Üstâz et-Tahrîr Mevlânâ” ve Hazreti Allâme el-Fehhame el-Üstâz...” şeklindeki ibareler yer aldığını belirtir.⁶⁹

⁶⁴ Abdüssemi' *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2: 193.

⁶⁵ Abdulhayy el-Hasanî, *Nüzhetü'l-Havâtır ve Behcetü'l-Mesâmi'* ve 'n-Nevâzir, 8/ 1272.

⁶⁶ Abdulhayy el-Hasanî, *Nüzhetü'l-Havâtır ve Behcetü'l-Mesâmi'* ve 'n-Nevâzir, 8/ 1272.

⁶⁷ el-Kâsımî, Habîburrahmân, *Tezkiretu ulemâi A'zami Kurh*, (Benârus: Câmiatü'l-İslâmiyye, 1396/1976), 145.

⁶⁸ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî*, 56.

⁶⁹ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/ 200.

Mübârekfûrî'yi aynı şekilde öven bir diğer âlim de öğrencisi olan Muhammed Takiyüddîn el-Hilâlî'dir (ö.1407/1987). O, risâlelerinden birinin girişinde onun hakkında; “Selefin kalıntısı, halefin örnek aldığı, üstad, İmam, Şeyh....” ve diğer bir risâlesinde de “Hazreti imam, örnek insan, yüce gönüllü, şeyh...” ve başka yerlerde bunlar gibi ifadeler kullanır.⁷⁰

Abdüssemî' Mübârekfûrî de Abdurrahman Mübârekfûrî şu şekilde hakkında şunları söyler:“O, aklî ve naklî ilimlerin tamamında uzman ve bu ilimlerde mâhir olan tek kişiydi. Onun kendine has bir meziyeti, hadis ve hadis usûlü ile ilgili ilimlerde ihtisası vardı. Onun bu ihtisas ve meziyetlerinden bazıları; sahîh, zayıf, râcih, mecrûh ve merfû, mevkûf hadisleri ayırt etme, mahfûz, muallel, müttasil, münkati', ve diğer hadis türlerini tanıma ve hadislerin manasını, fikhını ve onlardan hüküm çıkarma incelikleri bilmesidir.”⁷¹

Şehrânî de Mübârekfûrî'den şu şekilde söz eder:“Allah Şeyh'e ilim ve amel bakımından ihsanlarda bulunmuş. Bu sayede o, durumlara dikkatli bakma, süratli bir seziye ve keskin zekâyâ sahip olma, incelemelerinde dikkatli olma gibi güzel vasıflar kendinde toplayan bir kişi olmuştur. O, engin bilgisi olan, hadis ilminin imamıydı. Yine o, hâfızası güçlü, rivâyet ve dirâyeti içinde barındıran, bütün ilimlerde, asrın dâhi âlimlerinden biriydi.”⁷²

1. 2. 2. Hocaları

1.2. 2. 1. Selâmetullah el-Ceyrâcvûrî (ö. 1322/1904)

Cunyor köyünde ilim öğrenmeye başlayan Selâmetullah, daha sonra Behuyal'a giderek orada öğrenimine devam etmiştir. O, burada öğrenimini tamamladıktan sonra Medresetü's-Süleymâniyye medresesinde ders vermeye başlamış ve buna uzun bir müddet devam etmiştir.⁷³ Emekli olana kadar ders veren

⁷⁰ Bkz. Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/ 201.

⁷¹ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*. 2:202.

⁷² eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî*, 57.

⁷³ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî*, 48.

Hüseyin b. Muhsin es-Seb'î el-Ensârî el-Yemânî'den (ö.1327/1909). hadis okuyup ondan Kütübü's-Sitte'ye has bir icâzet almıştır.⁷⁴

1.2. 2. 2. Nezir Hüseyin ed-Dehlevî (ö.1225/1810)

Sürûç köyünde doğan ve burada yetişen ed-Dehlevî, ilim öğrenmek için Azîmabâd'a giderek oradaki âlimlerden ders almıştır. Daha sonra Dehlî'ye giden ed-Dehlevî, oradaki âlimlerden de farklı ilim dallarında dersler almıştır. Bu hocalarından icâzet aldıktan sonra ed-Dehlevî, Mekke'ye giderek orada çeşitli alanlarda ders ve fetva vermeye başlamıştır.⁷⁵

1.2. 2. 3. Feyzullah el-Mievî(ö. 1306/1889)

Küçük yaştan itibaren ilim öğrenmekle meşgul olan el-Mievî, önemli hocalardan biri olarak tanınmaktadır. Şeyh Sehâvet adlı hocasından çeşitli ilimler okumuştur. aklî ve naklî ilimlerdeki bilgisiyle ön plana çıkmıştır. Seyyid Hoca Ahmed b. Muhammed Yâsin el-Hasanî en-Nasrâbâdî'nin yanında (meclisinde) tassavufa intisab etmiştir.⁷⁶

1.2. 2. 4. Muhammed Faruk el-Ceryâkûlî (ö.1327/1909)

Tam adı Muhammed Faruk b. Ali Eber el-Abbâsî el Ceryâkûlî olan âlimimiz, İlim öğrenimini doğduğu yer olan Yâkut âlimlerinden almaya başlamıştır. Hac ve ziyaret için Hicâz'a giden Ceryâkûlî, bundan sonra çeşitli beldelerde ders ve fetva vermeye başlamıştır. O, vefat ettiği yıla kadar ders vermekle iştigâl etmiştir.⁷⁷

⁷⁴ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 1/234.

⁷⁵ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 8/1391.

⁷⁶ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 8/1330.

⁷⁷ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 8/1371.

1.2. 2. 5.Hüseyin b. Muhsin el-Yemânî (ö.1327/1909)

Hem muhaddis hem de kâdı olan el-Yemânî'nin soyu, Avf b. Malik b. Amr b. Ka'b b. Hazrec b. Sa'd el-Ensârî'ye nisbet edilmektedir. 13 yaşında Kur'ân'ı ezberlemiştir. İlim öğrenmek için çevresindeki köylere doğru yolculuk yapmıştır. El-Yemânî, çoğunlukla Şâfiî âlimlerden ders almıştır. Bu alanda çok sayıda medresede ders okumuştur.⁷⁸

1.2. 3. Talebeleri

1.2. 3.1. Abdüsselâm Mübârekfûrî(ö.1342/1924)

Bu âlim, insanlar arasında sünnete ve selefin yoluna davetçilerinin büyüğü olarak tanınmaktadır. Ayrıca Seyyid Nezir Hüseyin (ö.1225/1810) ve hadis âlimi olan Hüseyin b. Muhsin el-Ensârî'den (ö.1327/1909) çok sayıda hadis naklettiği de bilinmektedir. Müsned olarak kaleme aldığı eserde yer verdiği bu hadisler, Sâdıkfûrî Medresesinde ders olarak okutulmuştur.⁷⁹İlim için Hint bölgesinin çeşitli beldelerine yolculuklar yapmış ve buralarda medreseler kurmuştur. Bunlardan birisi olan Rahmaniyye Medresesinde ders vermeye başlamıştır. Kaleme aldığı önemli eserlerinden bir diğeri de Sîretü'l-Buhârî'dir.⁸⁰

1.2. 3.2.Emin Ahsen el-İslâhî; (ö.1417/1996)

Emin AhsenKur'ân'ı Urduca dilinde yorumlamasıyla ünlü olan Pakistanlı Müslüman bir bilgin ve Abdurrahman el-Mubârekfûrî tarafından öğretilen "Kur'ân'ı

⁷⁸ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 8/1212.

⁷⁹ Abdurrahman el-Ferivâî, *Cühûdu Muhlisâ fî Hidmeti's-Sünneti'l-Muttahhara*, (Benaris: Matbaatü'l-Câmiati's-Selefiyye, 1400/1980), 98.

⁸⁰ Abdülhayy el-Hasanî, *el-İ'lâm bi men fî Târîhi'l-Hind min el-a'lâm*, 8/161 .

Yönetme" adlı eserin yazarıdır.⁸¹ 1350 veya 1351 yılında Mübârekfûrî'nin yanına babasıyla birlikte gelmiş ve onun yanında Câmi-ü Tirmizî'yi okumuştur.

1.2. 3.3. Rakiyye bt. Halil b. Hüseyin b Muhsin⁸²

O, Kütüb-i Sitte'nin ilk kısımlarını Mübârekfûrî'nin yanında okumuştur. Mübârekfûrî, onun ilim ve faziletini takdir etmiş ve Kütüb-i Sitte ve Muvatta, Buluğu'l-Merâm, Mişkâtü'l-Mesâbîh, Münteka'l-Ahbâr, Şerhu'n-Nuhbe, İbni's Salâh'ın (ö.643/1245) Mukaddimesi ve Tefsîrû'l-Celâleyn, Envâru't-Tenzîl gibi diğer kitapların rivayetleriyle ilgili ona bir icâzet yazmıştır.⁸³

1.2. 3.4. Ebu Muhammed Abdülcabbar b. et-Tabîb Dâvudbahş el-Cibûrî

Mübârekfûrî, "Tuhfe" adlı kitabını bastırmak için Delhi'de bulunduğu sırada Ebu Muhammed el-Cibûrî onun yanında Kütüb-i Sitte'nin mukaddimesini okumuştur. Ayrıca rivayetleriyle birlikte bazı hadisleri onunla müzâkere etmiştir. Daha sonra Mübârekfûrî, hem Kütüb-i Site'deki hem de Muvatta', Mişkâtü'l-Mesâbîh, el-Müntekâ, Buluğu'l-Merâm, Şerhu'n-Nuhbe, İbni's-Salâh'ın Mukaddimesi, Tefsîrû'l-Celâleyn, Envâru't-Tenzîl, Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm ve diğer kitapların rivayetiyle ona bir icâzet vermiştir.⁸⁴ Daha öğrenci olarak Mübârekfûrî'nin yanında okumadan önce, ilim ve faziletinin üstün olduğua şahit olunan bazı öğrencileri, onun elinden icâzet almışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır.⁸⁵

⁸¹ İftihâr Ahmed, Amin, *Hasan el-Selahi ve menhecuhu fi- Tevsirihi*, (Pakistan: Daru'n-Neşir, 1430/2009), 49.

⁸² Hayatı hakkında hiçbir şey bulamadım.

⁸³ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü 'l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fi Kitâbihi Tuhfetü 'l-Ahvezî*, 52.

⁸⁴ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü 't-Tuhfe* 2/537.

⁸⁵ eş-Şehrânî, *Abdullah Rafdân, el-Allâmetü 'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 54.

1.2. 3.5. Muhammed b. İbrahim b. Abdüllatif en-Necdî(ö1.389/1969)

Suudi Arabistan topraklarının ilk müftüsü ve baş yargıcının birkaç kategorisi var.⁸⁶Mübârekfûrî bu öğrencisine kendisinin talebi üzerine, Muhammed Takiyyüddîn el-Hilâlî'nin (ö.1407/1987) de onun ilim ve faziletine yönelik övgüsüne (refaransına) karşılık, Kütüb-i Sitte ve diğer hadis kitaplarının yanında, usul ve tefsir kitaplarında yer alan ve büyük âlimlere ithâf edilen, ayrıca hadisle ilgili kitaplarda bulunan isnat defterlerindeki rivayetlerin tamamını içeren bir icâzet vermiştir.⁸⁷

1.2.4. Eserleri

Mübârekfûrî, Arapça ve Urduca olmak üzere çok sayıda kitap yazmıştır. Bunlardan bazıları basılmıştır. O, genelde yazımı tamamlanmamış ve incelenmemiş olan kitapların basımına izin vermezdi. Basılmış olan kitaplarının bazıları ise şunlardır:

1.2.4.1. Arapça Eserleri

1.2. 4.1.1. Tuhfetu'l-Ahvezî bi-Şerhi Camii't-Tirmizî

Kapsam ve şöhret bakımından bu kitap onun diğer kitaplarından daha öndedir. Mübârekfûrî bu kitabını Bundihar'a bağlı Kondo köyünde otururken yazmaya başlamıştır. Bazı meclislerde kitap yazacağını dile getiren onun bu kitabı Tirmizî'nin Câmi'i şerhlerinden daha kapsamlı bir yapıya sahiptir. Bu kitabı yazmaya başladığı sırada insanların bakışları Mübârekfûrî'nin üzerinde yoğunlaşmıştır.⁸⁸

Mübârekfûrî, gözlerinin ışığını kaybetmesine sebep olan hastalığa yakalanıncaya kadar bu kitabı yazmaya devam etmiştir. Daha sonraki süreçte o

⁸⁶ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 5/306.

⁸⁷ eş-Şehrânî, *Abdullah Rafdân, el-Allâmetü 'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 55.

⁸⁸ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü 't-Tuhfe*, 2/ 205.

yazmaya devam etmek için yardıma ihtiyaç duymuştur. Bu işi öğrencileri olan, Abdullah er-Rahmanî, Abdussamed ve Muhammed Lahurî ele almışlardır. Mübârekfûrî'nin bu kitabı hicri 1346 yılında tamamlanmıştır.⁸⁹ Tezimizin de ana konusu olan bu eser hakkında detaylı bilgi verilecektir.

1.2. 4.1.2. Mukaddimetü't-Tuhfetü'l-Ahveî

Mübârekfûrî'nin bu mukaddimesi Tuhfe adlı kitabın başında yer alan faydalı ve önemli bir eserdir. Onun bu mukaddimesi iki baktan oluşur. İlk babı 41 faslı içermektedir. Bu babta hadislerle ilgili faydalı bilgiler bulunmaktadır. İkinci bab ise 17 fasıldan oluşup Tirmizî'nin Câmiî'nde yer alan hadislerden bahseder.⁹⁰

1.2. 4.1.3. Ebkârü'l-Minen fî Tenkîd'i-Âsârî's-Sünen

Müsannif Mübârekfûrî'nin bu kitabı, Zâhir Ahsen e-Nimuri'nin (ö.1322/1904) Âsâr adlı kitabına ta'lik mahiyetindedir.⁹¹

1.2. 4.2. Urduca Eserleri

1.2. 4.2.1. Tahkiku'l-Kelâm fî Vucubi'l-Kırâeti Halfe'l-İmâm

Bu kitap iki cüzden oluşmaktadır. Mübârekfûrî, bu kitabında merfû' hadise, sahâbe ve tabîin sözleri gibi çeşitli delillere dayanarak namaz sırasında imamın arkasında bulunan cemâatin kırâatinin hükmü hakkındaki âlimlerin görüşlerini ve daha sonra da kendi düşüncelerini kaydetmiştir.⁹²

⁸⁹ Abdulmâcid el-Gûrî, *et-Tecdid*, 39/ 211.

⁹⁰ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe* 2/ 208-209.

⁹¹ Abdurrahman Mübârekfûrî, *Ebkârü'l-Minen fî Tenkîdi asari's-Sünen*, (Benarus: el-Camiye es-Selefiye, 1410/1990), 1.

⁹² el-Bistevî, Abdul'alîm Abdul'azîm, *Fuâdü'n fî Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih*, 36.

1.2. 4.2.2. Hayru'l-Mâûn fi Men'i'l-Firâr Minne't-Tâûn

Bu kitap orta büyüklükte olan iki cüzden oluşmaktadır. Birinci cüz, vebâ hastalığının bulunduğu bir memlekette o memleket halkının dışarı çıkmasının câiz olmadığına dair delilleri içermektedir. İkinci cüzde ise, böyle bir durumda dışarı çıkmanın cevâzını veren âlimlerin görüşleri ve Mübârekfûrî'nin bunlara eleştirisi ve bu doğrultuda şüphe giderici fikirleri yer almaktadır.⁹³

1.2.4.2.3. ed-Dürrü'l-Meknun fi Te'yidi Hayri'l-Mâûn

Mübârekfûrî'nin bu çalışması, bir önceki kitabın te'yidi olup kırk sayfadan oluşmaktadır.⁹⁴

1.2.4.2.4.el-Makâletü'l-Hüsna fi Seniyyeti'l-Musâfahati bi'l-Yedi'l-Yümnâ

Bu kitapta, sağ elle tokalaşmanın delilleri ve buna karşılık tokalaşmayı kabul etmeyenlerin karşı delilleri ve bunlara yönelik Mübârekfûrî'nin eleştirileri yer almaktadır. Aynı zamanda Mübârekfûrî bu kitabında Tirmizî'nin Câmi'i üzerine yazdığı şerhe de işaret etmektedir.⁹⁵

1.2.4.2.5. el-Kelimetü'l-Hüsna fi Te'yîdi'l-Makâleti'l-Hüsna

Mübârekfûrî'nin bu çalışmasını tamamlayamadığı bilinmektedir.⁹⁶

⁹³ Muhammed Abdurrahman Mübârekfûrî, *Müzekkiretu Hayatil Muhaddis Muhammed Abdurrahman Mübârekfûrî*, 62.

⁹⁴ eş-Şehrani, *el-Allâmetü 'l-Muhaddis Mübârekfûrî* ve 64.

⁹⁵ el-Bistevî, Abdul'âlîm Abdul'azîm, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih*, 36.

⁹⁶ Muhammed Abdurrahman Mübârekfûrî, *Müzekkiretu Hayatil Muhaddis Muhammed Abdurrahman Mübârekfûrî*, 64.

1.2.4.2.6 el-Hakkü'l Mubîn fi Seniyyeti'l Musâfahati bi'l-Yemîn

Bu kitap el sıkışmakla ilgili olup basılmamıştır.⁹⁷

1.2.4.2.7. el-Kavlu's-Sedîd fîmâ Yeteallaku bi't-Tekbîrâtî'l-Îd

İlgili eserinde Mübârekfûrî, bayram namazlarında 12 tekbirin getirilmesinin hak olduğunu delilleriyle birlikte vurgulamanın yanında farklı düşünen âlimlerin görüşlerini de kaydetmektedir.⁹⁸

1.2. 4.2.8.Kitâbü'l-Cenâiz

Mübârekfûrî bu kitabını oğlunun talebi üzerine yazmıştır. Cenaze hükmüyle ilgili bilgileri kapsamlı bir şekilde ele alan bu kitap bir mukaddime ve on baktan oluşmaktadır. Urduca basılmış olup Rızaullah Muhammed İdris Mübârekfûrî tarafından Arapçaya çevrilmiştir.⁹⁹

1.2. 4.2.9. Nûru'l-Ebsâr

Mübârekfûrî'nin ilgili eseri, Zâhir Ahsen en-Nemevî'nin "Câmiü'l-Âsâr" adlı kitabına bir reddiye olarak kaleme alınmıştır. İki baktan oluşan bu kitabın birinci babında, köylerde Cuma namazının farz olmadığı yönündeki iddiaya, bu konuda yapılan eleştirilere delillerle cevap verilmiştir. İkinci babında ise; ilgili diğer hususlara yönelik eleştiriler yer almaktadır. Bu kitabın yazılma sebebi, Ebu't- Tayyib Şemsulhak el-Azîm Âbâdi'nin (ö.1329/1911) yönlendirmesi olup, ilgili eser orta hacimli bir şekilde basılmıştır.¹⁰⁰

⁹⁷ eş-Şehrani, *el-Allâmetü 'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*,65.

⁹⁸ el-Bistevî, Abdul'alîm Abdul'azîm, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih* ,36.

⁹⁹ el-Bistevî, Abdul'alîm Abdul'azîm, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih* ,36.

¹⁰⁰ el-Bistevî, Abdul'alîm Abdul'azîm, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih* ,36.

1.2.4.2.10.Tenvîrü'l-Ebsâr

Müellifimiz bu kitabında; Hz. Peygamber'in hicret sırasında Kûba'da ikâmet ettiği sırada oluşan meseleleri ele almaktadır.¹⁰¹

1.2.4.2.11. Dıyâu'l-Ebsâr fi Reddi Tebsîrâtî'l-Enzâr

Mübârekfûrî, Zâhir Ahse'nin "Tebsîretü'l-Enzâr" adlı kitabını ve bu kitapta yer alanları reddetmek için yazmıştır. Tenvirü'l-Ebsâr kitabı seksen (80) sayfa olarak basılmıştır¹⁰²

1.2.4.2.12. el-Veşâhü'l-İbrîzî fi Hükümü'd-Devâi'l-İngilizî

Bu eser, yaralı ve hasta olanların İngilizlerin müdahalesiyle tedavi edilmesi hükmüyle ilgili kendisine yöneltilen sorulara cevaben Mübârekfûrî'nin yazdığı risâledir. Bu risâlede; aynı zamanda soruları soranların çok sayıda âlimlere de aynı soruları sordukları ve fakat tatmin edici cevapların alınmadığı da zikredilmiştir. Bu risale bir mukaddime ve üç bابتan oluşmaktadır.¹⁰³

1.2. 4.2.13. Tenkîdü'd-Dürreti'l-Gurre

Bu kitap, Zâhir Ahsen tarafından kaleme alınan "ed-Dürretü'l-Gurre fi Vad'ı'l-Yedeyni ala's-Sadri ev Tahta's-Sürre" kitabına reddiye olarak yazılmış olup on bir (11) sayfadan oluşmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰¹ el-Bistevî, Abdul'alîm Abdul'azîm, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih*,36.

¹⁰² Mübarekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/ 210.

¹⁰³ el-Bistevî, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih*, 36.

¹⁰⁴ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe* 2/ 210

1.2.4.2.14. Risaletün fi Rek’atî’l-Vitr

Bu kitap vitr namazı bahsediyormuş ve Yetmiş dört(74) sayfada basılmıştır

¹⁰⁵

1.2.5. Mübarekfûrî’nin Öğretim Kurumlarına Katkısı

Mübârekfûrî, ders vermekle meşgul olmanın yanında, bir süre dine ve genel kabule uygun bir yöntem ve yönetimle talim ve terbiye faaliyetini icra edecek “Dâru’t-Ta’lîmî’l-Arabiyye” adında medrese de kurmuştur.¹⁰⁶ Daha sonra Günde müdürlüğüne bağlı olan Belrâfûr’a geçerek bir medrese daha açmış ve burada kendisi ders vermeye devam etmiştir. Bu dönemde Mübârekfûrî’nin ünü yayılmış, köy ve şehirlerde adı anılır olmuştur.¹⁰⁷ Herkes onun ilim ve faziletinden istifade etmek için davet etme ve davetlerini kabul etmesini ondan bekleme yolunda çaba sarfetmişler. Aynı şekilde kendisini davet eden köyün reisinin davetini kabul eden Mübârekfûrî, 1329 yılında söz konusu köye giderek burada sünneti ihyâ etme ve bid’atı yok etme yolunda bir çalışmanın olmadığını görmüş. Bunun üzerine o, köyün çocuklarına ders vermeye başlamış ve burada “Feyzü’l-Ulûm” adında bir medrese açmıştır.¹⁰⁸

Söz konusu köydeki faaliyetlerden memnun bir şekilde ayrılan Mübârekfûrî, İslâm’ın sevgisini aşlamak için buradan Bondbihâr’a bağlı Kondo’ya geçmiştir. Buranın sakinlerinden birinin evinde ders vermeye başlayan Mübârekfûrî, daha sonra Râbtî nehrinin kenarında “Sirâcü’l-Ulûm” adında bir üniversite kurmuştur.¹⁰⁹ Yörenin halkı, ailesini geçindirmek için çalışmak zorunda kaldıklarından ve sadece eğitimle uğraşacak kimsenin bulunmamasından dolayı kendisi, bizzat burada ders verme görevini üstlenmiştir. Mübârekfûrî, öncelikle yöre insanları arasında sevgi ve muhabbeti kazandırmak amacıyla buradaki çekişmeleri ve anlaşmazlıkları çözmek ve küsleri barıştırmak için çaba sarfetmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁵ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t Tuhfe*, 2/ 209-210.

¹⁰⁶ el-Bistevî, Abdul’alîm Abdul’azîm, *Fuâdün fi Ulûmi’l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih*, 31.

¹⁰⁷ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t-Tuhfe*, 2/194-196.

¹⁰⁸ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t-Tuhfe* 2/ 94-95

¹⁰⁹ eş-Şehrani, *el-Allâmetü’l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 50.

¹¹⁰ eş-Şehrani, *el-Allâmetü’l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 51.

Mübârekfûrî, üç yıl boyunca burada yaptığı faaliyetleri sürdürürken Are'de bulunan “Ahmediyye” medresesinin heyeti başkanı olan hocası Abdullah el-Gâzifûrî (ö.1337/1919), onu bir mektupla yanına çağırmış. Bunun üzerine Are'ye giden Mübârekfûrî, bu medresede ders vermiştir. İlgili medreseyi kuran kimsenin vefatından sonra buradaki düzeninin bozulmasıyla, Mübârekfûrî medreseyi terk etmek zorunda kalmıştır.¹¹¹

Daha sonra Mübârekfûrî, hocası Abdullah el-Gâzifûrî'nin işareti üzerine Kelketa'ya geçerek kurucusunun davetiyle burada bulunan “Dârü'l-Kur'ân ve's-Sünne” adlı medresede bir süre ders vermeye devam etmiştir.¹¹² Ondan sonra sadece Nibâl yakınlarında bulunan Bisti Gunde'ye yaptığı davet ve irşad amaçlı sefer gibi bir takım yolculuklar yapmış. Sonraki süreçte medreselerde ders vermeyi bırakarak evinde inzivâya çekilmiştir. Fakat yine de ona gelen mektupların ardı arkası kesilmemekteydi. Hattî'deki “Dârü'l-Hadîsi'r -Rahmâniyye” medresesinin öğrencilerinin kendisine çok sayıda mektup göndermeleri üzerine Mübârekfûrî, kendi evinde öğrencilere ders vermekle meşgul olduğunu belirterek onlardan kendisini mazur görmelerini istemiştir. Zira Mübârekfûrî, kendi evinin bir odasının bir penceresinin girişteki küçük salona baktığı bölümde toplanan kadınlara, birbirlerini görmeyecek şekilde salonda oturarak ders verirdi. Onun bu şekildeki eğitim ve irşad gayreti vefatına kadar devam etmiştir.¹¹³

1.2.6.Vefatı

Mübârekpûrî, ileri yaşlarında yakalandığı bir hastalık neticesinde gözleri görmez oldu. Bu nedenle Tirmizî'nin Sünen'i üzerine yazmakta olduğu şerhi ancak öğrencilerinin yardımıyla tamamlayabildi. Çevresi kendisine tedavi olmasını istemişlerse de o bu istekleri kabul etmedi. Ancak o, “Tuhfe” adındaki kitabının dördüncü cildini bastırmak için Delhi'ye gidince burada kendisine gözlerini tedavi

¹¹¹ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 194-196.

¹¹² Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/ 95-96.

¹¹³ Mehmet Özşenel, “Mubârekpûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31/ 428-429; eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 51.

etme isteğinde bulunuldu. ¹¹⁴Bu sefer bu isteği uygun bularak tedavi olmayı kabul etmiştir. Mübârekpûrî'nin gözleri, ameliyat olduktan sonra açıldı. Bir süre sonra kalbindeki çarpıntı sorunu çıkmış ve zamanla ilerleyen bu sorun onun kendinden geçmesine neden olmuştur. Bir süre bu hastalığı çeken Mübârekpûrî, doğum yer olan Mübârekfûr'da 16 Şevval 1353 (22 Yenayir 1935) tarihinde vefat etmiştir. ¹¹⁵

¹¹⁴ el-Kâsımî, *Abdurrahman el-Mübârekpûrî Hayatuh ve Hademâtuh*, (Mektebetu Naîmî, 1422/ 2002), 242-243.

¹¹⁵ Abdülalim Abdülazim el-Bistevî, *Fevâidün fî Ülûmi'l-Hadîs ve Kutubih ve Ehlih*, 38-41.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜBÂREKFÛRÎ'NİN TUHFETÜ'L-AHVEZÎ ADLI ESERİ

2. 1. İMAM TİRMİZÎ

2.1.1. Kimliği ve Kişiliği

Kaynaklarda tam adı, Ebu İsâ Muhammed b. İsâ b. Sûre b. Mûsâ b. Dahhâk es-Sülemî el-Bûğî et-Tirmizî ed-Darîr olduğu kaydedilmektedir.¹¹⁶ Onun hem muhaddis hem fakîh hem de tenkitçi olduğu nakledilmektedir. Çoğu biyografi eserlerde o, İmam Tirmizî olarak zikredilir ve bu ismiyle meşhurdur.

İbn Hibbân, onun İmam Şâfiî'nin vefatından dört yıl sonra hicrî 200'lü yıllarda doğduğunu ileri sürer.¹¹⁷ Buna göre Tirmizî'nin doğum tarihi, güçlü bir ihtimalle hicrî 209 yılına veya buna yakın bir tarihe tekabül etmektedir. ez-Ziriklî ve diğer âlimler de bu tarihe itimat etmektedirler.¹¹⁸

2.1.2. Eserleri

2.1.2.1 Sünen-i Tirmizî

Tirmizî'nin tanındığı ve dünyanın dört bir yanında meşhur olduğu kitabıdır. Onun bu kitabı hadis dalında birçok ilmi ihâta etmesinden dolayı ümmet tarafından kabul görmüş olup sünnetin kaynakları olan Kütüb-i Sitte'den biridir. Dünya çapında çok sayıda basımı bulunan bu kitap, üzerinde şerhler de yazılmıştır.¹¹⁹ Bu şerhlerden meşhur olanları şu dört eserdir :

1-İbnü'l-Arabî el-Malikî'nin (ö.546/1151) kaleme aldığı *Ârizatü 'l-Ahvezî*.

2- İbn Seyyid en-Nâs'ın (ö. 734/1334) *en-Nefhu 'ş-Şezî*.

3- Süyûtî'nin (ö.911/1505) *el-Kûtü 'l -Muğtezî*

¹¹⁶ Bkz. Semânî, Ebu Sa'd Abdülkerim b. Muhammed, *el-Ensâb*, Dârü'l-Cinân, (Beyrut: Müessesetü'l Kutubi's-Sakafiyye, ty.), 1/459; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü 'l-Buldân*, 2/ 401.

¹¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sukât*, 9/ 153.

¹¹⁸ Ziriklî, *el-A 'lâm*, 6/ 22.

¹¹⁹ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/159.

4 - el-Mübârekfûrî'nin (ö. 1353/1934) *Tuhfetü'l-Ahvezî*'sidir.

Tühfe, Cami'in en meşhur şerhi olup diğerlerine göre daha kapsamlıdır.¹²⁰

2.1.2.2. eş-Şemâilü'l-Muhammediyye'l-Hasâisü'l-Mustafaviyye

Bu kitap onun en meşhur ikinci eseri olup üzerinde çok sayıda şerh yazılmıştır.¹²¹

2.1.2.3. el-İlelü'l-Kebîr¹²²

2.1.2.4. Ona ait bir de tefsirin olduğu nakledilmektedir. Onun bu tefsiri Hâfız İbn Hacer, “Lisânü'l-Mîzân” adlı eserinde zikretmektedir.¹²³

2.1.2.5.el-İlelü's-Sağîr¹²⁴

2.1.2.6.Kitâbü'z-Zühâ

İbn Hacer, Tehzîbu Tehzîb adlı eserinde bu eserden bahsetmiştir.¹²⁵

2.1.2.7.el-Esma' ve'l-Künâ¹²⁶

2.1.2.8.et-Târîh¹²⁷

2.1.2.9.Esmaü's-Sahâbe¹²⁸

2.1.2.10. Kitâbü'n fi'l-Âsâri'l-Mevkûfe.¹²⁹

Nureddîn İtr, Tirmizî'nin eserlerinden bahsederken “her ne kadar onun bütün eserlerine burada değinmemişsek de zikr ettiğimiz eserleri onun imam olduğunu bize göstermesi bakımından yeterlidir. O, hadis ilmine vâkıf bir âlimdi.” der.

¹²⁰ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünûn fî Esâmi'l-Kutub ve'l-Fünûn*, (Beyrut:Dâru'l-Fikr, 1419/1999), 2/ 401.

¹²¹ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünûn*, 1/ 87.

¹²² Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 1/ 270.

¹²³ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, (Lübnan: Dâru'l -kutubu'l-Elmiye,1416/1996), 6/371.

¹²⁴ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 1/270.

¹²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, thk. Halil Mâmun.1. bs., /Lübnan: Dâru'l-Mârifâ, 1417/1996), 9/338

¹²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/338.

¹²⁷ İbn İshak en-Nedîm, *Fihrist*, 384.

¹²⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1. bs. /Riyad: Mektebat'l-mâârif, 1421/2001), 11/67

¹²⁹ Nureddin İtr, *el-Müvazene*, 29.

Âlimlerin Tirmizî hakkındaki talakkileri ve hadis ve sünnette yaptığı çalışmalarının şerh ve tahlil edilmesi, onun ilim ve faziletine şehadet etmeleri

bakımından ziyadesiyle yeterlidir.¹³⁰

2.1.3. Sünen-i Tirmizî Üzerine Yapılan Şerh ve Diğer Çalışmalar

1. Şerhu'l-İmami'l-Hüseyn b. Mes'ud el-Begavî (ö. 510/1116);¹³¹

2. Ârizatü'l-Ahvezî fi Şerhi Câmiî't-Tirmizî; İbnü'l-Arabî Ebu Bekr Muhammed

b. Abdullah el-Eşbilî (ö. 546/1151).¹³²

3. en-Nefhü'sezî fi Şerhi Camii't-Tirmizî; Hafız Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyid en-Nâs el-Ya'merî (ö. 734/1334).¹³³ Tamamlanmamış ve basılmıştır.

4. Şerhu'l-Câmi' li'l-Tirmizî; Hafız b. Abdürrahman b. Ahmed b. Receb (ö. 795/1393).¹³⁴

5. Şerhu Zevâidih ala's-Sahîhayn ve Ebi Dâvud; Sırâcüddîn Ömer b. Ali b. Mülakkın (ö. 804/1401).¹³⁵

6. el-Örfü's-Şezî Ala Camii't-Tirmizî, Siraceddin Ömer b. Raslân el-Belkinî (ö. 805/1402).¹³⁶

7. Tekmiletü'n-Nefh eş-Şezî li ibn Seyyid en-Nâs; Zeynüddin Abdürrahim b.

Hüseyn el-İrâkî (ö. 806/1403).¹³⁷

8. Şerhu Camii't-Tirmizî; Hafız b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448).¹³⁸

¹³⁰ Nureddin İtr, *el-Müvazene*, 29.

¹³¹ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/559; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 369.

¹³² Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/ 559; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 369.

¹³³ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/ 559; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 371.

¹³⁴ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/559; Muhammed Şevkânî, *el-Bedrü't-Tâli*, (Beyrut: Dârü'-Ma'rife, ty.), 1/328.

¹³⁵ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/ 559; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 374.

¹³⁶ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/ 559; Muhammed Şevkânî, *el-Bedrü't-Tâli*, 1/ 506.

¹³⁷ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1: 559;; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 372.

¹³⁸ Muhammed Şevkânî, *el-Bedrü't-Tâli*, 1: 328; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 373.

9. Kûtü'l-Muğtezî ala Camii't-Tirmizî; Hâfız Abdürrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505).¹³⁹

10. Şerhu Câmiî't-Tirmizî, Muhammed Tahir el-Fetenî (ö. 986/1578).¹⁴⁰

11. Şerhu Câmiî't-Tirmizî, Ebu Tayyib Muhammed b. Et-Tayyib es-Senedî (ö. 1109/1697).

12. Şerhu Câmiî't-Tirmizî; Ebi'l-Hasan Muhammed b. Abdülhadi es-Senedî (ö. 1138/1726).

13. Şerhu Câmiî't-Tirmizî; Sırâc Ahmed es-Serhendî (ö. 1230/1815).

15. Nef'û Kûtî'l-Muğtezî; Ali b. Süleyman el-Becmevî (ö. 1298/1881).¹⁴¹

16. Hediyyetü'l-Lûzeî bi Nukâtî't-Tirmizî; Şemsülhakki'l-Azîm Âbâdî (ö. 1329/1911).¹⁴²

17. Şerhu Câmiî't-Tirmizî; Bediuzzaman b. Mesihuzzaman el-luknevî (ö. 1304/1887).¹⁴³

18. el-Kevkebü'd-Dürrî alâ Câmiî't-Tirmizî; Şeyh Muhammed Yahya el-Kandehlevî (ö. 1334/1916).¹⁴⁴

19. Tekmiletü Şerhi Câmiî't-Tirmizî li Bediizzaman; Vahidüzzaman b. Mesihuzzaman (ö. 1338/1920).¹⁴⁵

20. Takrîrât ala Sünen-i Tirmizî; Mahmud el-Hasan b. Zülfikâr ed-Diyûbendî (ö. 1339/1921).¹⁴⁶

21. el-Örfü's-Şezî ala Câmiî't-Tirmizî, Mahmud Enver Şah (ö. 1352/1933).¹⁴⁷

22. Tühfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî; Muhammed Abdürrahman Mübârekfûrî (ö. 1353/1934).

¹³⁹ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/ 373.

¹⁴⁰ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünnûn*, 1/ 559.

¹⁴¹ Abdüsselam Mübârekfûrî, *Siretü'l-İmam el-Buhârî*, 410.

¹⁴² Abdüsselam Mübârekfûrî, *Siretü'l-İmam el-Buhârî*, 412.

¹⁴³ Abdurrahman el-Firyuvayî, *Cuhud Muhlisa*, 2. bs., (Benâris: el-Camiyes-Selefiye, 1406/1986), 114.

¹⁴⁴ Abdurrahman, el-Firyuvayî, *Cuhud Muhlisa*, 232.

¹⁴⁵ Abdülhayy el-Hasanî, *el-A'lâm*, 8/ 513.

¹⁴⁶ Abdurrahman el-Firyuvayî, *Cuhud Muhlisa*, 231.

¹⁴⁷ Abdurrahman el-Firyuvayî, *Cuhud Muhlisa*, 234.

23.et-Tayyib eş-Şezî; İşfakürrahman el-Kandehlevî(ö.1377/1957)¹⁴⁸

24.Meârifü's-Sünen Şerhu Süneni't-Tirmizî; Muhammed Yusûf el Benûrî (ö. 1397/1977).¹⁴⁹

2.2. MÜBÂREKFÛRÎ'NİNTUHFETÜ'L-AHVÂZÎ ADLI ŞERHİ

2. 2. 1. Tuhfetü'l-Ahvezînin Muhtevâsı

Tuhfetü'l-Ahvezî kitabı, on (10) ciltten oluşmaktadır. Bu ciltlerden her biri küçük cüz hacmindedir. Bunlara ek olarak Mübârekfûrî, giriş mahiyetinde mukaddime olarak iki cilt daha ilave etmiştir. Kanaatimizce öncelikle bu mukaddime üzerinde durmak, kitap hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Kitabın ismi, iki sözcüğün birleşiminden oluşmaktadır. Bunlardan biri; “tuhfe”, diğeri ise “ahvezî” kelimeleridir. Birinci sözcük olan “tuhfe”; “meyve ve diğeri bitkiler gibi şeylerden güzel koku fişkırması”, “bir kimseye; iyilik, lütuf ve cömertlik ithafında bulunulması” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁰

İkinci kelime olan “ahvezî” ise حوط, يحوط, حاطر gibi حوز, يحوز, حاز şeklinde müştakları bulunmaktadır. حوذ ve أحوذ kelimeleri, “şiddetli yürüyüş” anlamına gelir. Aynı kökten olan أحوذی kelimesi de özellikle yolculuğa “hızlı başlamak” anlamını taşımaktadır.¹⁵¹ Aynı şekilde, “bir kimsenin ustalığından ötürü bir şeyi hafif, rahat bir şekilde zorlanmadan yapması”, on gecelik uzun olan bir yolu üç gecede kat etme” ve “her işin üstesinden gelme” gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Mübârekfûrî'nin bu kelimeleri kitabı için isim olarak tercih etmesi, Tirmizî'nin, Câmiî'ni anlama ve anlatma şeklinin yani metodunun hülâsası olarak anlaşılmaktadır.¹⁵²

2.2.2. Tuhfetü'l-Ahvezî Kitabının Mukaddimesi

¹⁴⁸ Abdurrahman el-Firyuvayî, *Cuhud Muhlisâ*, 236.

¹⁴⁹ Hâcî Halîfe, *Keşfü'z-Zünûn*, 1/ 599; Fuat Sezgin, *Târîhü't-Turâsî'l-Arabî*, trc. Mahmud Fehmi, İdaretü's-Sekâfe, 1/302.

¹⁵⁰ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis el-Mürîbârekfüve*, 71.

¹⁵¹ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 203.

¹⁵² Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 8. bs., (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 794.

Mübârekfûrî, kitabının mukaddimesini hadis ilmine ayırarak bu ilimle ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu mukaddime iki bابتan oluşmaktadır. Birinci bab 41, ikinci bab ise 16 fasla ayrılmaktadır. Birinci bab; hadis ilmi, kitapları ve âlimleri hakkında bilgiler içermektedir. 41 fasıl şeklinde kısımlar halinde oluşan birinci bab kısaca şöyledir¹⁵³:

1.Birinci faslda; Mübârekfûrî, âlimlerin rivayet ve dirayete dayalı olarak yaptıkları çeşitli şekillerde hadis ilmi tariflerini farklı kaynaklardan yararlanarak yer vermektedir. Bunun yanında hadis ilminin konusu ve gayesi hakkında da konuşarak râvilerin lakabı olarak kullanılan “ hâfız” ve “muhaddis” kavramları üzerinde durmaktadır.¹⁵⁴

2.İkinci fasılda; diğer şariat ilimleri arasında hadis ilminin ve âlimlerinin yeri üzerinde duran Mübârekfûrî, bununla ilgili vârit olan hadisleri zikretmektedir. Sonrasında konuyla ilgili bazı şiirleri aktarmaktadır.¹⁵⁵ Konuyla ilgili hadislerden bazıları şunlardır:

“İbn Mes’ud (r.a.), Resûlullah (s.a.s.) şöyle işittiğini söyler: ‘Allah, benim sözümü dinleyip ezberledikten sonra aynı şekilde başkalarına ulaştıran kimsenin yüzünü parlak kılsın (yüzünü güldürsün, mutlu etsin). Nice insan vardır ki kendisine ulaştırılan bilgiyi, aktarandan daha iyi anlayıp ve kavrayabilir.’”¹⁵⁶

İbn Abbas (r.a)’tan rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.s.), “Allah’ım! Benim hâlifelerime rahmet eyle” diye dua etmiş. Bunun üzerine “Ya Resûlullah! Halifelerin kimlerdir?” şeklinde sormamız üzerine; “Benim halifelerim, hadislerimi öğrenip onları insanlara öğretenlerdir.” buyurdu.¹⁵⁷

“Şam halkı fesada uğradığı (bozulduğu) zaman, sizin için artık (orada) hayır yoktur. Ümmetimden bir grup, kıyamet kopuncaya kadar Allah’ın yardımına mazhar olmaya devam edecek, onları mahrum bırakanlar onlara zarar veremeyeceklerdir.”¹⁵⁸

Âlimlere göre bu hadislerde sözü edilenler, hadis âlimleridir.

¹⁵³ Mübârekfûrî, *Mukaddimetu’t-Tuhfe*, 1/5.

¹⁵⁴ Mübârekfûrî, *Mukaddimetu’t-Tuhfe*, 1/5; Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 211.

¹⁵⁵ Mübârekfûrî, *Mukaddimetu’t-Tuhfe*, 1/10.

¹⁵⁶ Tirmizî Ebû İsa - Muhammad b. Sevre, *Sünen-i, Tirmizî*, thk. Mahmud Şakir vd., 2.baskı, (Mısır, Matba’atu’l-Halabi, Tebliğ Babı, 5, h.no: 2657.

¹⁵⁷ Taberânî, *Mu’cemu’l-Evsat*, h.no: 5864, 6/77.

¹⁵⁸ Tirmizî, *Ehl-i Şam*, 4, h.no:2192.

3.Üçüncü fasılda; hadisin tedvîni ve hüccet olarak değerlendirilip onlarla amel edilmesinin vacip olup- olmama husularından bahsedilmektedir.¹⁵⁹

4.Dördüncü fasılda; hadisin yazılması konusu ele alınmaktadır. Hz. Peygamber zamanında hadisin yazılıp yazılmadığı ve O'nun zamanında hadisin yazılmayıp tabîîn devrinde yazıldığını iddia edenlere tepki olarak ilgili hadisler delil getirilmek suretiyle onların bu görüşleri eleştirilmiştir.¹⁶⁰

5.Beşinci fasılda; hadislerin hüccet olduğu üzerinde durularak Kur'ân'dan delillerle bunlarla amel edilmesinin vacip olduğundan bahsedilmektedir. Mübârekfûrî'nin bu yöndeki iddiasına göre, Kur'an'da Hz. Peygambere ve onun tabîîlerine itâati emreden, onlara muhâlefeti yasaklayan ifadeler mevcuttur. Bunun üzerine o, bu konuyu geniş izahlarla açıklamıştır.¹⁶¹

6. Altıncı fasılda; Mübârekfûrî'nin İslâm ilminin öğrenilmesine ve özellikle Arap olmayanların daha çok bu ilimlerle ilgilendiğine tahsis ettiği altıncı fasıl, küçük hacimlidir.¹⁶²

7.Yedinci fasılda; Mübârekfûrî, hadis ilminin Hint bölgesinde yayılması konusuna ışık tutmuştur. O, bu konuda bilgi verirken, Müslümanların hicrî IV. asırda bu bölgedeki beldeleri fethetmesinden Şah Veliyullah ed-Dehlevî (ö. 1176/1762), onun oğulları ve öğrencilerinin dönemi olan hicrî XII. yüzyıl dönemine kadarki hadis âlimleriyle sınırlı tutmuştur. Daha sonra Mübârekfûrî, hadis âlimi olan hocası Nezîr Hüseyin ed-Dehlevî (ö. 1320/1902) ve diğer hocası Muhaddis Hüseyin b. Muhsin el-Ensârî'yi(ö. 1327/1909) de zikretmektedir.¹⁶³

8.Sekizinci fasıldan 41. fasla kadar olan 34 fasıldan oluşan kısımda ise Mübârekfûrî, hadis kitaplarının tabakalarından ve bu kitapların türlerinden bahsetmektedir.¹⁶⁴

Mübârekfûrî'nin birinci babı bu kadar uzun tutması ve çok sayıda fasıllara ayırması, onu hadis kitaplarının tanınması için tercih ettiği özel bir yöntem olarak

¹⁵⁹ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 25.

¹⁶⁰ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 24.

¹⁶¹ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 34.

¹⁶² Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 40.

¹⁶³ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 49.

¹⁶⁴ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 54.

düşünülmektedir. Bu şekilde o, hadislerle ilgili kitapları tanıtırken onların müelliflerini de kimi yerde özet olarak kimi yerde de ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Maddeler halinde sayılan bu fasılları ayrıcalıklı kılan 41.fasıl ise; ilim hazinesinde var olduğu halde Mübârekfûrî'nin yaşadığı döneme kadar mahtût (elle yazılı) olup hala basılmamış olan hadislerle ilgili kitapların varlığından bahsedilmesidir. Bu tür kitapları karıştıran Mübârekfûrî, bunların bazılarının Arapça değil Farsça olduğunu tespit etmiştir. Bu fasılda bundan da söz edilmektedir.¹⁶⁵ Ayrıca 41. fasılda içtihat ve taklide de değinilmektedir. Hanefilikten bahsedilmekle birlikte hadislerle amel etme şartları da bu fasılda sıralanmaktadır.

Mübârekfûrî ikinci babı, Tirmizî'den ve Câmiî'nden rivayet edilen hadislerle tahsis etmiştir. Bu babda Mübârekfûrî, Tirmizî'nin hadis ve ricâli arasındaki yeri (ilişikiyi) belirlemeye çalışmıştır. Bunun yanında o, kendi Câmiî'nin Kütüb-i Sitte olarak bilinen kitapların arasındaki yerinden ve ayırıcı özelliklerinden bahsetmiştir. Daha sonra Câmiî'i üzerinde yazılan şerhleri zikreden Mübârekfûrî, bu babı da 17 fasla ayırmıştır.

1.Birinci fasıl, Tirmizî'nin hayatını anlatmaktadır.¹⁶⁶

2.İkinci fasıl, Câmiî'in fazîlet ve güzelliklerinden söz eder.¹⁶⁷

3.Üçüncü fasıl, Câmiî'in ravilerinden bahseder.¹⁶⁸

4.Dördüncü fasıl, Tirmizî'nin Câmiî'ndeki şartlarını açıklar.¹⁶⁹

5.Beşinci fasılda, Câmiî'n Sahihaynden sonra mı yoksa Ebû Dâvûd veya Nesâî'nin Sünen'inden sonra mı geldiği tespitini yapmaya çalışır.

6.Altıncı fasıl, Câmiî'inde mevzu hadisin bulunmadığıyla alakalıdır.¹⁷⁰

7.Yedinci fasılda; Câmiî'de yer alan hadislerin çoğuyla amel edildiği, azıyla amel edilmediği konusu ele alınmıştır.¹⁷¹

8.Sekizinci fasılda, Câmiî'in isminin tahkiki yapılmıştır.

¹⁶⁵ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 306; Mâcid, el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 213.

¹⁶⁶ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 337.

¹⁶⁷ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 335.

¹⁶⁸ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 360.

¹⁶⁹ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 361.

¹⁷⁰ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 365.

¹⁷¹ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 367.

9.Dokuzuncu fasılda; Mübârekfûrî, yüz sayfadan fazla bir hacme sahip olan

Câmi’i üzerinde yazılmış şerhlerden ve bunların musanniflerinden bahseder.¹⁷²

10.Onuncu fasılda;MübârekfûrîTirmizî’ninkitabındaki bazı uygulamalarından bahsederek onun yöntemiyle alakalı noktalara değinir.

11. İkinci babda yer alan konulardan biri de Tirmizî’nin Câmi’inde kullandığı bazı lafızlar hakkındadır. On birinci faslı bu konuya ayıran Mübârekfûrî, Câmi’ kitabında lafızları incelerken bu kitapta yer alan hadislerin sahih-zayıf olduğunu tespit etmek için onları cerh ve ta’dil noktasından ele almaktadır. Bu yöndeki incelemelerinde Mübârekfûrî, âlimlerin mezhebini ve diğer açıklamaları da dikkate almıştır. Ayrıca Mübârekfûrî bu fasılda; Tirmizî’nin kitabında topladığı hadisler çerçevesinde bu hadislere ilişkin kullandığı “sıhhat” ve “hasen” gibi ıstılahları da açıklama yoluna girmiştir. O bu açıklamalarını, âlimlerin kitaplarında aktardıkları konuyla ilgili düşüncelerini olduğu gibi uzun uzadıya ayrıntılarıyla nakletmektedir. Onların düşüncelerine kendi düşüncesini de ifade etme şeklinde kendinden her hangi bir ekleme yapmamıştır. Daha sonra Mübârekfûrî, Tirmizî’ye ait bazı fikhî ıstılahlara getirdiği açıklamalarla bu faslı tamamlamaktadır.¹⁷³

12.Mübârekfûrî, 12, 13 ve 14. fasılları, Tirmizî’nin kitabında yer verdiği fakîh muhaddis, cerh ve ta’dil âlimleri, tefsir âlimleri ve lügat âlimleri gibi muhtelif meşhur âlim isimlerine tahsis etmiştir.¹⁷⁴

15.Tirmizî’nin Câmi’inde yer alan bazı hadis ve babların tekrarlarına tahsis edilen 15. fasıl, diğer fasıllardan daha güzel ve faydalı görünmektedir. Zira Mübârekfûrî, Câmi’de yer alan bu tekrarların on bab civarında olduğunu ifade eder. Tirmizî, bu bablardan bazılarını tamamen benzer ve birbirinin aynısıyla isimlendirmiş, bazılarını da adlandırırken anlamları aynı olan farklı tabîrler kullanmıştır. Mübârekfûrî Câmi’de tekrarlı olarak yer alan hadisleri tek tek inceleyerek her bir hadisi Câmi’deki yerine göre açıklamaktadır.¹⁷⁵

¹⁷² Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 369.

¹⁷³ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 396; Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 215.

¹⁷⁴ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 428.

¹⁷⁵ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 17.

16.İkinci babın en uzun bölümü olan 16. Fasılda Mübârekfûrî, Tirmizî'nin Câmi'indeki hadislerin ravilerine ayırmıştır. O, râvileri sıralamada alfabetik sıraya riayet etmesinden dolayı bu fasıl, Câmi'deki ravilerin fihristi mesabesindedir.¹⁷⁶

17.Tirmizî ve onun kitabı olan Câmi'i ile ilgili bilgiler veren bu babtaki fasıllar, sona ererken Mübârekfûrî, ikinci babı ve mukaddimesini, Câmi'de yer alan bazı husûsî istılahları ve kitabın isminin kısa olmasının nedenlerini isnad ve delillere dayanarak yaptığı açıklamalara ayırdığı küçük bir fasılla sonlandırmıştır.¹⁷⁷

Daha sonra Mübârekfûrî, “Hatimetü'l Mukaddime” olarak adlandırdığı yeni bir başlık altında Hindistan'da basılmış olan bazı Câmi'deki isnat ve metinlerde vuku bulan hatalarla ilgili bazı uyarılarda bulunmaktadır. Bu uyarılarla birlikte o, incelemesi neticesinde bulduğu hata ve eksiklikleri, elle yazılmış nüshalara ve diğer hadis kitaplarına bakarak gidermeye çalışmaktadır.¹⁷⁸

Mübârekfûrî'ye ait olan “Mukaddimetü'l-Ahvezi”, içerdiği bilgilerin faydalı ve derin olması ve hiçbir hadis öğrencisinin ondan istifade etmekten müstağni olmadığını belirtmesi üzerine Abdulalim b. Abdulazim el- Bistevî (1437/2016), bu kitabı müstakil olarak ele alarak üzerinde çalışmış ve ta'likler eklemiştir. Daha sonra o bu çalışmasına “Fevâidü fi Ulûmi'l-Hadîs ve Kütübihî ve Ehlihi” adını vermiştir.¹⁷⁹

2.2.3.Tuhfetü'l-Ahvezi Kitabının Metodu

Mübârekfûrî'nin şerhinde takip ettiği metodu maddeler halinde şöyle özetlemek mümkündür.

1. Mübârekfûrî, Tirmizî'nin Câmi'ini şerh ederken her hangi bir mezhebin görüşüne bağlı kalmamıştır. O şerhinde, kadim hadis âlimlerinin mezhebini esas almıştır.¹⁸⁰

2. İlk üç (3) ciltte Mübârekfûrî, kitabın 10 küçük hacimli ciltten oluştuğunu ve her hadisin üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulduğunu; diğer kısımların ise kısa

¹⁷⁶ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 216.

¹⁷⁷ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 403-416

¹⁷⁸ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 520.

¹⁷⁹ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 1/ 520-529.

¹⁸⁰ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 204.

bilgiler içerdiğini belirtir.¹⁸¹

3. Kanâatimizce bunun sebebi; Mübârekfûrî ilk olarak ricâlin isimleri, illetlerin açıklanması, istılahlar ve diğer meselelere yer vermesi ve daha önce şerh etmiş olduğu hadislerin ravilerini, istılahları ve meseleleri tekrar ele alarak incelemesidir.¹⁸² Mübârekfûrî, raviler hakkında bilgi verirken ilgili kaynaklara, bu kaynak eserlerin müellifinin takip ettiği üsluba bağlı kalmaya da özen göstermiştir. Mübârekfûrî'nin raviler hakkında bilgi verirken istifâde ettiği bazı kaynaklar şunlardır: İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) "Takrîbu't-Tehzîb" adındaki kitabı, Safiyüddin Ahmed b. Abdullah el-Hazrecî'nin (ö. 923/1515) "Hulâsatu Tezhîbu't-Tehzîb" adlı eseri, Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî'nin (ö. 748/1347) "Tezkiretü'l-hüffâz" ve "Mîzânü'l-İ'tidâl" adlı kitaplarıdır. Mübârekfûrî, raviler hakkında bilgi verirken bizzat temel eserlere mürâcaat ederek onları kaynak olarak gösterdiği gibi bazen de kaynak göstermediği olmuştur. Meselâ bazı raviler hakkında verdiği bilgiler için Askalânî'nin Takrîbu't-Tehzîb'ini kaynak olarak yeterli görüp cerh ve ta'dil noktasında diğer eserlere kaynak olarak başvurmayı gerekli görmemiştir. Mübârekfûrî, müphem lafızlar üzerinde durmaya, önceki âlimlerin bazı müphem lafızları açıklarken düştükleri vehmi ortadan kaldırmaya ve Câmi'de geçen senet ve metinlerde yer alan garip isimleri açıklamaya, nüshalarda yer alan hatalar konusuna dikkat çekmeye önem vermiştir. Bu bağlamda o şu işlemleri yapmaktadır.¹⁸³

4. Mübârekfûrî, Câmi'deki hadisleri, diğer hadis âlimleri gibi Kütüb-i Sitte'den tahriç eder çoğunlukla kaynak göstermektedir.¹⁸⁴

5. Hadisler hakkındaki hükme itinayla yaklaşan Mübârekfûrî, çoğunlukla onların illetini izah etmektedir. O bunu yaparken, bir hadis için, hâle uygun olmasına bakmasının yanında şu iki unsuru da esas almayı yeterli görmektedir: Bunlardan biri illet, diğeri de âlimlerin verdiği hükümdür. Mübârekfûrî bazen, uygun ve isâbetli olduğu düşüncesiyle Tirmizî'den farklı çizgi izlemiştir.¹⁸⁵

¹⁸¹ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 204

¹⁸² Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 204

¹⁸³ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 204

¹⁸⁴ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 215.

¹⁸⁵ Bkz. Mübârekfûrî, *et-Tuhfe*, 3/391.

Bu şekilde o, Tirmizî'nin görüşü haricindeki fikirleri tercih ettiğinede dikkat çekmektedir. Tirmizî'nin hadisleri hakkındaki Abdulazim el-Münzirî (ö. 656/1258), Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277) ve İbn Hacer el-Askalânî gibi müteahhirûn âlimlerin görüşlerine çokça yer vermektedir. Fakat o, Tirmizî'nin hükmü hakkında bir şey söylemediği hadisleri ihmal ederek illetini belirtmemiştir. O, bu konuda Tirmizî ile aynı yöntemi kullanmıştır.¹⁸⁶

6. Mübârekfûrî, Tirmizî'nin kitabının bazı yerlerinde bazı hadislere işaret ederek belirttiği murad ve maksadına önem vermiştir. Bunu, şerhinin daha faydalı olmasını sağlamak için uygulamış ve ilgili hadislerin tahricinde şu üç hususu göz önüne almıştır¹⁸⁷

a. Tirmizî, muradını açıklamak için bazı hadislere işaret etmiş fakat bu hadisleri herhangi bir senede izafet etmemiştir. Mübârekfûrî de, bu tür hadisleri tahric ederken bu hususa dikkat etmiştir.¹⁸⁸

b. Tirmizî, bazı hadislere işaret ederken onları “و في الباب عن فلان و فلان ايضا” gibi isnada izafet etmiştir.¹⁸⁹

c. Tirmizî'nin, muradını belirtirken işaret ettiği hadisi belirtmediği yerlerde kullandığı; “وفي الباب حديث آخرى” şeklindeki ifadesine binaen Mübârekfûrî, “وفي الباب “عن فلان و فلان ايضا” şeklindeki ifadesinden yola çıkarak söz konusu hadisi başka hadis kitaplarından tahric etmektedir.¹⁹⁰

7. Mübârekfûrî, fıkıh âlimlerinin mezheplerine göre delilleriyle birlikte yaptıkları açıklamalarını ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Elinden geldiğince ibadetle ilgili olanlar başta olmak üzere hanifî âlimlerin üzerinde münâkaşa ettikleri hükümle ilgili hadisleri ele almaktadır. Özellikle o bu konuda, Kütüb-i Sitte üzerine şerhleri olan günümüz hanifî âlimlerinin araştırmaları üzerinde durmaktadır.¹⁹¹

8. Tirmizî'nin çok azı hariç, fıkıh mezhebi âlimlerinin fikirlerine yer vermediği konular bulunmaktadır. Mübârekfûrî, söz konusu âlimlerin bunlar hakkındaki düşüncelerini ve ihtilâflarını inceleyerek açıklamıştır. Bunun yanında o,

¹⁸⁶ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 204.

¹⁸⁷ Bkz. Mübârekfûrî, *et-Tuhfe*, 3/12.

¹⁸⁸ eş-Şehrani, *el-Allâmetü 'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 189,

¹⁸⁹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü 'l-Ahvezî*, 3/12.

¹⁹⁰ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 205.

¹⁹¹ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 205.

Tirmizî'nin bazı âlimlerin görüşlerini aktardığı konularla, yer vermediği âlimlerin görüşlerini de ilgili kitabında zikretmektedir.¹⁹²

9. Tirmizî, bazı âlimlerin açıklamalarını kaydederken onların mezhepleri hakkında bilgi vermeyerek genellikle “قوم” (topluluk) tabîrini kullanmıştır.¹⁹³ Mübârekfûrî, Tirmizî'nin bu tabîrle neyi kastettiğini açıklayarak söz konusu tabîri açıklığa kavuşturmuştur.¹⁹⁴

10. Câmi'de geçen garip lafızları açıklamak, Mübârekfûrî'nin takip ettiği yöntemlerden bir diğeridir. Bunu yaparken o, istişhâd olarak âyet, hadis, şiir vb. bu tür lafızları açıklayan haberlerden de yardım almıştır. O, özellikle bu tür kaynaklara mürâcaat ederek garip lafızları açıklamış olan eserlere daha çok mürâcaat etmiştir. Mübârekfûrî garip lafızları açıklarken, açıklayıcı lafızları kaynak eserlerde değerlendirildiği şekliyle ve cümle içerisinde uygun gelen manayla sınırlı tutmuştur.¹⁹⁵

11. Bilhassa hadislerin senet ve metninde var olan giderme noktasında büyük gayretler sarf eden Mübârekfûrî, şerhinde hadisleri açıklarken selef âlimlerinin yanında fıkıh ve hadis âlimlerinin sözlerine itibar etmiş; buna karşılık hakikat derecesi muhtemel ve razı olunmayan sözlere itiraz etmiştir.¹⁹⁶

12. Tirmizî, hadisleri hasen ve sahih olarak kabul etmedi sebebiyle kolaylığı tercih etmekle meşhurdur. Mübârekfûrî ise, Tirmizî'den sonra onun dışındaki âlimlerin bir hadisi sahih ve hasen olarak değerlendirmesine önem vermektedir.¹⁹⁷

13. Mübârekfûrî, Tirmizî'nin müsmahalı ve mütesâhil davranarak (kolaylığı tercih ederek) hasen ve sahih olarak değerlendirdiği hadisler hakkında okuyucuya uyarılarda bulunmaktadır.¹⁹⁸

14. Mübârekfûrî, âlimler arasında ihtilafın söz konusu olduğu yerlerin çoğunda söz konusu âlimlerin görüşlerini birbiriyle karşılaştırmakta ve bunlara ek

¹⁹² Bkz. Tirmizî, *Câmi'*, c.1, h.no.390, (Riyad: Dâru's-Selâm,1420/1999), 104;Mübârekfûrî,*Tuhfetü'l-Ahvezî*, 2/ 335.

¹⁹³ Tirmizî, *Câmi'*, Siyer, h.no:1552, 377.

¹⁹⁴ Bkz.Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 5/ 133.

¹⁹⁵ eş-Şehrani, el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve, 248.

¹⁹⁶ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 205

¹⁹⁷ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 4/ 249.

¹⁹⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 8/ 165.

olarak kendi görüşünü belirtmeksizin bu görüşler arasında tercihini belirtmekle yetinmektedir.¹⁹⁹

15. Mübârekfûrî'nin kullandığı yöntemlerden birisi de bazı hadislerde bahsi geçen konularla ilgi ayrıntılı ta'likât eklemesidir. Rükû' esnasında ellerin kaldırılması,²⁰⁰ namazda dururken ellerin nerede bırakılacağı,²⁰¹ cemâatin imamın arkasındaki kırâati,²⁰² farz namazlardan sonra edilen dua,²⁰³ saç ve sakalın siyaha boyanması²⁰⁴ ve Ebû Zerr'in rivayet ettiği hadise göre Hz. Peygamber'in ramazan ayında gece kalkması²⁰⁵ konularının yer aldığı hadisler bunlardan bazılarıdır.

16. Tirmizî'nin Câmi'i'nin sonunda yer alan "İlel" adlı kitabını vecîz bir şekilde şerh ederek kitabını tamamlayan Mübârekfûrî, bu bölüme "Şifâü'l-Ğilel fi Kitâbi'l-İlel" adını vermektedir.¹¹³

Yukarıdaki şekilde sıralanabilecek Mübârekfûrî'nin şerhinde uyguladığı yöntemler hakkında görüş belirten Abdullah b. Refdân eş-Şehrânî, onun bu konudaki mahâretini kaleme aldığı "el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fi Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî" kitabında ayrıntılı bir şekilde zikretmiştir. Ayrıca eş-Şehrânî, Mübârekfûrî'nin şerhini Câmi'in diğer şerhlerinde bulunmayan bazı özelliklere sahip olduğunu ve bu nedenle bunun diğer şerhlerden ayrıldığını belirtmektedir. O, bu farklı özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Mübârekfûrî, şerhinde hadisleri açıklarken âyetlerden yararlanmaktadır. Bu şekilde o, hadisleri açıklamak için getirilen şâhit, delil ve bunlarla hadis arasındaki benzerlik yönlerine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bu yöndeki çabasına bakıldığında onun, bir tarîke göre nakledilen hadisin başka tariklerini zikrettiği gibi, delil olarak ileri sürdüğü âyetler ve âlimlerin açıklamalarından da nakillerde bulunduğu görülmektedir.²⁰⁶ O, bazen sadece müfessirin açıklamasını kaydetmekle yetinmektedir. Ama daha farklı düşüncelerin bulunduğunu da vurgulamaktadır.

¹⁹⁹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 1/ 82.

²⁰⁰ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 2/ 88.

²⁰¹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 2/ 72.

²⁰² Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 2/ 192.

²⁰³ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 2/ 194.

²⁰⁴ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 5/ 353

²⁰⁵ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 3/ 437.

²⁰⁶ eş-Şehrani, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 277.

Ayrıca Mübârekfûrî, tefsirle bağlantılı olan sahabe sözlerinden de istifade etmektedir.²⁰⁷

2.Mübârekfûrî, hadislerin şerhinde itikadî konularla ilgili meselelere de ta'liklerde bulunmaktadır. Meselâ bu mütevâzî çalışmamızın sonunda ayrıntılı bir şekilde üzerinde durduğumuz Mübârekfûrî'nin Allah'ın sıfatları konusundaki ta'likinde, Ehl-i Sünnet selefinin düşüncesini ispatlamaya çalışırken, bu sıfatlar hakkında konuşarak onları te'vil edenleri kınamaktadır.²⁰⁸ Allah'a ulaşmak için mahlûkâtta bir şeyi vesile kılma, şefâat, büyük günah işleyenlerin cehennemde ebedî kalmayacağı görüşü, gayb meselesi gibi onun (10'un) üzerinde itikâdî konu, onun ta'likde bulunduğu konulardan bazılarıdır.²⁰⁹

3.Bazı konular hakkında marjinal ve aykırı fikirler ileri süren birtakım gruplara işaret eden Mübârekfûrî, şerhinde; Câmi'de bulunmayan çok sayıda konuların bulunduğu dikkat çekerek, bunlarla ilgili bu grupların fikirlerine kapılma noktasında okuyucuya uyarılarda bulunmaktadır.²¹⁰ Bu tür düşüncelere karşı selefin konumunu açıklayan Mübârekfûrî, bu düşüncüyü savunanları eleştirmektedir. O, yaşadığı dönemde Hint bölgesinde bu türden görüşler ileri sürenlerden bahsederek bu gibi konulara yaptığı ta'liklerle açıklamalarda bulunmaktadır. Mübârekfûrî açıklamalarında, bu düşüncüyü savunanları reddetmekte ve âlimlerin bu şekilde düşünenler hakkındaki hükümlerini kısaca izah etmektedir.²¹¹

2.2.4 Kitabın (Şerhin) Kaynakları

Mübârekfûrî'nin şerhinin belirgin özelliklerinden en önemlisi, çok fazla kaynaklardan bahsetmesi ve bunlardan istifâde etmesidir. Mübârekfûrî, hadis ilimleri, itikat, fıkıh, tarih ve tıp gibi çeşitli alanlardan kaynaklara mürâcaat ederek bunlardan aldığı bilgileri şerhine dâhil etmiştir. Çalışmamızda sadece hadis ilimleri alanındaki kaynaklara yer verilmiştir. Onun, şerhinde istifâde ettiği hadis ilimleri alanındaki kaynakları şunlardır:

²⁰⁷ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 205.

²⁰⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 6/ 281.

²⁰⁹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 10/ 27.

²¹⁰ eş-Şehrani, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve*, 326.

²¹¹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 3/ 267.

1. et-Tîbu's-Şezî ala Câmiî't-Tirmizî; eş-Şeyh İşfâku'r-Rahman el-Kandehlevî,(1377/1957).
2. el-Fevâidü'l-Mecmûe fi'l-Ehâdisi'l-Mevdûa; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834).
3. Tenvîrû'l-Havâlik Şerhu ala Muvatta' Mâlik; Celaleddin es-Suyûtî(ö.911/1505)
4. Tehzîbü'l-Âsâr ve Tefdîlu's-Sâbit an Resilillah mine'l-Ahbâr; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 130/748).
- 5.Sahîhu İbn Hibbân; Muhammed b. Hibbân el-Bestî (ö. 354/965).
6. Sahihu Müslim; Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî(ö. 261/875).
7. Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhü'l-Buhârî; Bedreddîn Ebû Muhammed b. Muhammed el-Aynî (ö.855/1451).
8. Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle; Ebubekr Ahmed b. İshâk b. Senî (ö. 364/975).
9. Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebû Dâvud; Ebu Tayyib Muhammed Şemsülhakk el-Âzimâbâdî (ö. 1349/1930).
10. Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî; Ahmed b. Hacer el-Askalânî(ö.852/1448).
11. el- Müntekâ min Ahbârî'l-Mustafâ; Mecdüddîn Ebu'l-Berekât Abdüsselâm b. Abdullah b. Teymiyye (ö. 652/1254).
12. İthâfû'l-Ekâbir bi İsnâdi'd-Defâtir; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834).
13. el-Âsâr; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805).
14. Âsârü's-Sünen; Zâhîr Ahsen et-Tîmûrî (ö. 1325/1907).
15. el-Âsârü'l-Merfûa fi Ahbârî'l-Mevdûa; Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhayy b. Muhammed el-Leknevî (ö. 1304/1887).
16. el-Ehâdisü'l-Muhtâre; Diyâuddîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdülvâhîd el-Makdisî (ö. 643/1245).

17. el-Edebü'l-Müfred; Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870).
18. el-Ezkâru'l-Müntehabe min Kelâmi Seyyidi'l-Ebrâr; Ebu Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277).
19. İrşâdü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî; Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Kastelânî (ö. 923/1517).
20. el-Ezhârü'l-Mütenâsire fi'l-Ahbârî'l-Mütevâtire; Celâleddîn Abdürrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505).
21. el-Esmâ' ve's-Sıfât; Ebubekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 458/1066).
22. Eşrefü'l-Vesâil ilâ Fehmi's-Şemâil; Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer el-Heysemî (ö. 973/1565).
23. el-İ'tibâr fi'n-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr; Ebubekr b. Muhammed b. Mûsâ el-Hazimî (ö. 584/1188).
24. Bulûğu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448).
25. Tühfetü'l-Eşrâf bi Ma'rîfeti'l-Etrâf; Celâleddîn el-Haccâc Yûsuf b. Zeki el-Mizzî (ö. 742/1341).
26. Tühfetü'z-Zâkirîn bi İddeti Hüsnü'l-Hasın min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834).
27. Tedrîbü'r-Râvî fi Şerhi Takrîbü'n-Nevâvî; Celâleddîn Abdürrahman b. Ebû Bekr es-Suyûtî (ö. 911/1505).
28. Tezkiretü'l-Mevzûât; Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Fetenî (ö. 986/1578).
29. et-Terğîb ve't-Terhîb; Ebu Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazim b. Abdülkaviyy el-Münzirî (ö. 656/1258).
30. Ta'cîlü'l-Menfaa bi Zevâidi Ricâli'l-Eimmeti'l-Erbâa; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448).
31. et-Takrîb ve't-Teyisîr li Ma'rîfeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezâr; Ebu Zekerîya Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277).

32. Hasrû's-Şârid fî Esânîd Muhammed Âbid; Muhammed Âbid es-Senedî (ö. 1257/1841).

33. et-Telhîsü'l-Habîr fî Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfî'l-Kebîr; Ahmed b. Hacer el-Askalânî (ö.852/1448).

34. et- Temhîd lima fî'l-Muvatta' mine'l-Maânî ve'l-Esânîd; Ebu Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Abdîlberî (ö. 463/1071).

35. et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmîi's-Sağîr fî Ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr; Zeynüddîn Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî (ö. 1031/1622).

36. Câmîü'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resûl; Mübârek b. Muhammed b. Esîr el-Cezerî (ö. 606/1209).

37. el-Câmîü's-Sahîh; Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö.256/870).

38. el-Câmîü's-Sağîr fî Ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr; Celâleddîn es-Suyûtî (ö.911/1505).

49. Cüz'ü'l-Kırâeti Halfe'l-İmâm; Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö.256/870).

40. Cüz'ü Ref'i'l-Yedeyn; Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö.256/870).

41. Cem'ü'l-Cevâmi'; Celâleddîn es-Suyûtî (ö.911/1505).

42. el-Cevherü'n-Nakî fî'r-Redd ala'l-Beyhekî; Ali b. Osman b. Türkmânî (ö. 744/1343).

43. el-Hüsnü'l-Hasîn min Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn; Şemseddîn Muhammed b. Muhammed el-Cezerî (ö. 833/1430).

44. el-Hisâlü'l-Mükeffîra li'z-Zunûbi'l-Mütekaddime ve'l-Müteahhira; Ahmed b. Hacer el-Askalânî (852/1448).

45. Halku Ef'ali'l-İbâd; Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö.256/870).

46. ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye; Ahmed b. Hacer el-Askalânî (ö.852/1448).

47. Zehrü'r-Ribâ ala'l-Müctebâ; Celâleddîn es-Suyûtî (ö.911/1505).

48. Subulu's-Selâm Şerhu Bulûğî'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm; Muhammed b. İsmail el-Emîr es-San'ânî (ö. 1182/1768).
49. Sünenu İbn Mâce; Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî (ö. 273/886).
50. Sünenu Ebi Dâvûd; Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888).
51. Sünenu'd-Dârekutnî; Ali b. Ömer ed-Dârekutnî (ö. 385/995).
52. Sünenu'd-Dârimî; Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî (ö. 255/869).
53. Sünenu'n-Nesâî; Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (ö. 303/915).
54. Şerhu Süneni Ebu Dâvud; Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Reslân (ö. 844/1440).
55. Şerhu'l-Câmiî't-Tirmizî; Ebu't- Tayyib Muhammed b. Tayyib es-Senedî(ö.1109/1697).
56. Şerhu'z-Zurkânî ala Muvatta'i İmamm Mâlik; Muhammed b. Abdilbaki ez-Zurkânî (ö. 1122/1710).
57. Şerhu's-Sünne; Hüseyin b. Mes'ud el-Beğâvî (ö. 516/1122).
58. Şerhu'n-Nevevî ala Sehihi'l-Müslim; Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö.676/1277).
59. Şerhu Câmiî'Tirmizî; Zeynüddin Abdürrahim b. El-Hüseyin el-İrâkî (ö. 806/1403).
60. Şerhu Me'âni'l-Âsâr; Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî (ö.321/933).
61. Şerhu Nuhbeti'l-Fikr fi Mustelehi Ehli'l-Eser; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448).
62. Sahihu İbn Huzeyme; Ebubekr Muhammed b. İshak (ö. 311/923).
63. Tarhu't-Tesrîb fi Şerhi't-Takrîb; Ebu Zur'a Ahmed b. Abdürrahim b. el-Hüseyin el-İrâkî (ö. 806/1403).
64. Zifrü'r Emânî fi Şerhi'l-Muhtesari'l-Mensûb li'l-Cürcân'ı; Ebu'l-Hasenât Muhammed b. Abdülhayy el-Leknevî (ö. 1304/1887).

65. Âridatü'l-Ahvezî Şerhu Câmiî't-Tirmizî; Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah b. el-Arabî el-İşbilî el-Mâlikî (ö. 543/1148).
66. İlelü'l-Hadîs; Abdürrahman b. Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 327/939).
67. Ulûmu'l-Hadîs; Ebu Amr Osman b. Abdürrahman b. es-Salâh (ö. 643/1245).
68. el-Kavlu'l-Müsedded fi Zebbi an Müsnedi'l-İmam Ahmed; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448).
69. el-Merâsîl; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 327/939).
70. Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl; Alâeddin Ali b. Hüsameddin el-Mütttekî (ö. 975/1567).
71. el-Le'âlî'i'l-Mesnû'a fi'l-ehâdîsi'l-Mevdû'a; Celâleddîn es-Suyûtî (ö.911/1505).
72. Mecmau'z-Zevâ'id ve Menbe'u'l-Fevâ'id; Hâfız Nureddin Ali b. Ebibekr el-Heysemî (ö. 807/1404).
73. el-Müstedrek ala's-Sahîhayn; Ebu Abdillâh Muhammed b. abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014).
74. Müsnedu İmâm Ahmed; İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855).
75. Müsnedü'l-Bezzâr; İmâ Ahmed b. Amr el-Bezzâr (ö. 292).
76. Mişkâtü'l-Miftâh; Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb et- Tebrîzî (502/1109).
77. el-Musaffâ fi Şerhi'l-Muvatta'; Ahmed b. Abdirrahim ed-Dehlevî (ö. 1176/855).
78. el-Musannef fi'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr; Abdullah b. Muhammed Ebî Şeybe (ö. 265/879).
79. Meâlimü's-Sünen Şerhu Süneni Ebi Dâvud; Ebû Süleyman Ahmed b. muhammed el-Hattâbî (ö. 388/998).
80. el-Mu'cemü'l-Evsat; Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971).

81. el-Mu'cemü's-Sağîr; Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971).
82. el-Mu'cemü'l-Kebîr; Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971).
83. Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr; Ebubekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî (ö. 458/1066).
84. el-Ma'rife ve't-Târîh; Ebu Yûsuf Yakûb b. Süfyân el-Fesevî (ö. 277/890).
85. el-Mefâtîh fî Hamli Şerhi Mişkâtî'l-Mesâbîh; Mazharüddîn el-Hüseyn b. mahmûd ez-Zeydânî (ö. 727/1327).
86. el-Mekâsidü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehire ala'l-Elsine; Şemseddin Muhammed b. Abdirrahman es-Sehâvî (ö. 902/1497).
87. Mukaddime fî Mustalahâtî İlmi'l-Hadîs; Abdulhakk b. Seyfeddin ed-Dehlevî (ö. 1052/1642).
88. el-Mevdûât; Ebu'l-Ferec Abdürrahman b. Ali b. el-Cevzî (ö. 597).899. el-Muvatta'; İmam Mâlik b. Enes (ö. 179/795).
89. Netâ'icü'l-Efkâr fî Tahrîci Ehâdîsi'l-Ezkâr; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448).
90. Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye; Cemâleddin Ebi Muhammed Abdullah b. Yûsuf ez-Zeyle'î (ö. 762/1361).
91. Neylû'l-Evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834).²¹²

2.2.5.Âlimlerin Tuhfetü'l-Ahvezî Hakkındaki Görüşleri

Câmi'in Tuhfetü'l-Ahvezî şerhi, Câmi'in diğer şerhlerinden farklıdır. Onu farklı kılan şey, Mübârekfûrî'nin ustalığının şerhinde tezâhür etmesidir. Onun bu şerhi diğer şerhlerden daha yüksek bir yer edinmiştir. Hadis âlimleri ve öğrencileri tarafından bu şerh kitabı kabule şayan görülmüştür. Büyük âlimlerin çoğu bu kitabın

²¹² eş-Şehrânî, *Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 338-358.

değerinin yüksek olduğunu ifade etmektedirler. Bunlardan biri Ebu'l-Hasan en-Nedvî'dir. Ona göre Mübârekfûrî'nin şerhi, böyle bir âlimin kaleminden yazılmasından ötürü değer itibarıyla çok yüksektir.²¹³

Öğrencisi olan Ubeydullah Mübârekfûrî kitabında, onun şerhine yönelik şunları söylemektedir: “Bu kitap, bu Câmi'in yeryüzündeki şerhlerinden daha yüksek değere sahiptir. Hiçbir göz onun gibisini görmemiştir. Bu şerhin müellifi olan Abdürrahman Mübârekfûrî, gerekli ve faydalı şeylere riayet ederek ve onları eseri üzerinde gerekli görerek onu diğer şerhlerin çoğundan ayırmaktadır.²¹⁴ Âlimlerin bu yöndeki değerlendirmelerine dikkat edildiğinde dikkat çeken nokta, hiç bir hadis öğrencisi ve hocası Mübârekfûrî'nin bu şerhinden vazgeçememektedir. Çünkü o, çok faydalı ve kapsamlı bilgiler içermektedir. Kitabın mukaddimesi de aynı şekilde hadis ilminde çok faydalı ve değerli ilimler ihtivâ etmektedir.²¹⁵

2.2.6. Tuhfetü'l-Ahvezî'deki Kelâmî Görüşler

2.2.6.1. Mübârekfûrî'nin Ehl-i Sünnet Dışındaki Mezheplere Bakışı

Mübârekfûrî, şerhinde doğru yoldan sapmış İslâmî fırkaların benimsediği görüşlerden sakınılması gerektiğini belirterek, onların bir takım itikadî görüşlerine işaret etmiş ve onların bu itikadî yaklaşımlarının yanlışlığını detaylı bir şekilde açıklamıştır.²¹⁶ Mübârekfûrî'nin bu konuda takip ettiği yöntemin daha iyi anlaşılması için şu iki konu hakkındaki yorum ve görüşlerini aktarmak yerinde ve yeterli olacaktır:

a.Mübârekfûrî, açıklanması ve sakınılması gereken şeyleri kendi üslubuyla yorumlamaya çalışmaktadır.

b.Mübârekfûrî'nin yorumu ve açıklaması bazen Tirmizî'nin aktardığı sözlerin netliğe kavuşturulmasına yönelik iken bazen de sapkın fırkaların iddialarını çürütmeyi amaçlayan âyet ve hadislerden yaptığı çıkarımlara yöneliktir. Örneğin, o,

²¹³ el-Hasenî, *Nüzhetü'l-Havâtir*, 8: 1272.

²¹⁴ Mübârekfûrî, Ubeydullah b. Abdisselam, *Sîretü'l-İmam el-Buhârî*, 2.bs., (Ben Âris: İdâretü'l-Buhusi'l-İslâmiyye, 1407/1987), 413.

²¹⁵ Mâcid el-Ğûrî, *et-Tecdîd*, 209.

²¹⁶ eş-Şehrânî, *Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fi Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 326.

zekât konusunun anlatıldığı kısmın *باب ما جاء في فضل الصدقة* “Sadakanın fazîleti hususunda aktarılan rivayetlerin bâbı” başlığı altında Tirmizî’nin, “Yüce Allah’ın bu sadakalarisağeli kabul ettiğini aktardıktan sonra birçok âyette el, kulak ve göz gibi azaların Allah’a nispet edilmesine rağmen Cehmiyye fırkasının bu rivayet ve ayetleri kabullenmediği şeklindeki ifadesinden sonra şu açıklamalara yer verir: Cehmiyen’in bu âyetleri tefsir şekli sadece tahriften ibarettir ve buradaki sakındırma onların tefsir ve te’vil yaklaşımlarına yöneliktir.”²¹⁷ Mübârekfûrî, Tirmizî’nin “*Onlar, Allah Âdem’i kendi eliyle yaratmıştır, aslında buradaki el güç anlamına gelmektedir.*” tarzındaki rivayeti üzerine de konuşarak, Cehmiye’nin, yaratan ile yaratılanın birbirlerine benzetilmesinin önüne geçilmesi için bu görüşü savunduğuna dikkat çekerek şöyle devam eder: Aslında Cehmiye el gibi bir uzvun Allah’a dayatılmasının bir teşbih olmadığını anlayamamıştır; zira Tirmizî’nin de dediği gibi reddedilen benzetme, ancak insan uzuvlarıyla birebir aynı manaya gelen benzetmedir. Mübârekfûrî daha sonra bu, Cehmiyye’ye bir cevaptır diyerek mevzuyu sonlandırmaktadır.²¹⁸

Mübârekfûrî, fitnelerin anlatıldığı kısmın *باب ما جاء في المهدي* “Mehdî hakkındaki rivayetlerin bâbı” başlığı altında ise şunları söyler: “Abdullah b. Mes‘ûd tarafından nakledilen “Mehdî’nin ismi benim ismim, babasının ismi de benim babamın ismiyle aynıdır”²¹⁹ şeklindeki hadise göre Mehdi’nin ismi Muhammed, babasının ismi de Abdullah olmalıdır; aslında bu rivayette Şiilere bir reddiye ve gönderme vardır çünkü onlara göre beklenen mehdî, Muhammed b. el-Hasen el-Askerî’dir.”²²⁰

Öte yandan Mübârekfûrî’nin kendi dönemindeki fikirsel akım ve yıkıcı olaylardan etkilendiğine de dikkat edilmelidir. Ayrıca onun dönemin âlimleri tarafından irdelenen konulara ve verilen fetvalara kendi açık beyanatlarıyla destek verdiğinin de altı çizilmelidir. Aşağıda aktarılan örnek onun bu tutumuna delil sayılabilir:

Mübârekfûrî, “Sizden birinizi, emrettiğim veya yasakladığım konulardan birisi kendisine ulaştığında -koltuğuna yaslanmış bir hâlde- ‘bilmiyorum Allah’ın

²¹⁷ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 5: 267.

²¹⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 5: 268.

²¹⁹ Ebû Dâvûd, *Kitabu'l-Mehdî*, h.no: 4282, 4, 472.

²²⁰ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 6: 267..

*kitabında ne bulursak ona uyarız derken bulmayayım/görmeyeyim."*²²¹ hadisi bağlamında şöyle der: Bu hadis peygamberlik alâmetlerindendir, zira Hz. Peygamber'in dediği şey günümüzde gerçekleşmiştir. Hindistan'ın Pencap bölgesinde, Kur'ân'dan bî haber (habersiz) olmasına rağmen kendisini sadece Kur'ân ehli olarak gören bir kişi ortaya çıkmıştır; aslında o, önceleri sâlih birisiydi ama şimdi tam inkârcı bir sapkına dönüşmüştür. Şeytan onu dalâlete sürüklemiş ve doğru yoldan uzaklaştırmıştır. Bakıyorsunuz ki bu kişi Hz. Peygamber'in tüm hadislerini reddedecek kadar ileri gidebiliyor. İnsanlara, sadece Kur'ân'ın ayetleri doğrultusunda yaşamaları gerektiğini ve mütevâtir bile olsa hadis olarak dile getirilen tüm sözlerin, Allah'a karşı bir iftira olduğunu ısrarla söylemeye çalışmaktadır. Ayrıca bu adam, doğrudan Kur'ân'a bakıp amel etmeyenleri “ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ”*Allah'ın indirdiği hüküm doğrultusunda hüküm vermeyenler kâfirlerin ta kendileridir*”²²² âyetindeki tehditle karşı karşıya kalacaklarını söyleyerek insanları küfürle itham etmeye çalışmaktadır. Ne yazık ki, bazı câhil kimseler de bu sapkın kişinin peşinden gidip onu bir önder olarak görülmektedirler. Çağımız âlimlerinin birçoğunun, bu kişinin kesinlikle dinden çıktığı yönünde fetvaları bulunmaktadır ki bana göre onların verdiği bu fetva doğru ve yerindedir.²²³

Bazı fırkaların fâsid düşüncelerinin reddi hususunda kendisine özgü üslubuyla açıklamalarda bulunan Mübârekfûrî, karşı çıktığı fikir ve görüşlerin yanlışlığını ifade eden kaynaklardan da detaylı bir şekilde söz eder; ama bu yöntem onun şerhinde çok nadir görülmektedir. Nitekim o, Selef âlimlerinin Yüce Allah'ın Arş'ın üstünde bulunduğu hususundaki görüşlerini ikrar edip açıkladıktan sonra şöyle der: Cehmiyye fırkası, Arş'ı ve Allah'ın onun üstünde olduğu söylemini, Allah'ın her yerde olduğunu gerekçe göstererek inkâr eder. Selef âlimlerinin haklı gerekçeleri ve Cehmiyye'nin batıl görüşünün nasıl reddedildiği konusunda Buhârî'nin *Kitâbü'l-Ef'âl* Beyhakî'nin *el-Esmâ ve's-Sıfat*, ve Zehebî'nin *Kitâbü'l-Uluvv* adlı eserlerine bakabilirsiniz' der.²²⁴

Mübârekfûrî'nin, sapkın fırkaların İslâm dışı görüşlerini eleştirip reddeden âlimlerin sözlerini bazen yorumsuz bir şekilde naklettiği de görülmektedir. Bu

²²¹ Ebû Dâvûd, *Kitâbü's-Sünne: Bâbun fî Luzûmî's-Sünne*, No: 4605; İbn Mâce, *Bâb-u Ta 'zîm-i Hadîs-i Rasulullâh ve 't-Tağlîz alâ men 'Âredeh*, 1, No: 13.

²²² El-Maide, 5/44.

²²³ Mübârekfûrî, *et-Tuhfe*, 7: 355.

²²⁴ Mübârekfûrî, *et-Tuhfe*, 9: 165.

konuda iki örnek verilebilir. Birinci örnek, Tıp Bölümü'nün *بَابُ مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِسَيْمٍ أَوْ* başlığı altında “Kendisini zehir vb. şeylerle öldüren kişi hakkındaki bâb” başlığı altında Mübârekfûrî'nin, Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen “Kendisini bir demir parçası ile öldüren, demir elinde, onu karnına saplar bir halde (görünümde) cehennemde ebedî olarak kalacaktır.” hadisinden sonra aktardığı açıklamalardır. Nitekim bu konuda o, el-Hâfız'ın (İbn Hacer'in) “Mütezele ve diğer bazı kesimler bu hadise dayanarak günah işleyenlerin ebedî olarak cehennemde kalacaklarını söylerler” şeklindeki sözünü aktarır ve Ehl-i Sünnet âlimlerinin problemli görülen bu konu hakkında birkaç cevap verdiğini, o cevaplardan bir tanesinin de hadise ekleme yapıldığı ihtimali olduğunu söyler. Mübârekfûrî daha sonra Hâfız'ın bu konudaki açıklamasının tümüne yer vererek özellikle söz konusu hadisin Tirmizî tarafından yapılan rivayetini ve âlimlerin bu rivayet hakkındaki yorum ve te'villerini aktarır.²²⁵

İkinci örnek, Mübârekfûrî'nin, *باب ما جاء في الخلفاء* “Halîfeler hakkında gelen rivayetler” başlığı altındaki görüşleri verilebilir. Kendisi, İbn Kesîr'in tefsirinden naklen şunları söyler: “Hadislerde geçtiği gibi halîfeler arasında ismi Hz. Peygamberin ismiyle, babasının ismi de Hz. Peygamberin babasının ismiyle aynı olan ve yeryüzünü adâlet ve eşitlikle dolduracağı bildirilen Mehdî de bulunmaktadır. Bu Mehdî, Râfızîler'in iddia ettiği gibi Sâmerâ'nın Serdâb yerleşkesinde ortaya çıkması beklenen kişi değildir. Bu iddia, tamamıyla bozuk fikirli kişilerin uydurmasından ibarettir. Ayrıca kıt akıllı ve oldukça câhil olan İsnâ Aşerîyye taifesinin zannettiği gibi on iki imam olarak görülen kişiler de halifelerden sayılmamaktadır.”²²⁶

Kısacası Mübârekfûrî, kendisine özgü üslub ve yöntemiyle sapkın fikirli fırkaların düşüncelerini açıkladığı gibi bu fikirlerden sakınılması gerektiğini de ifade etmektedir. Bunu yaparken özellikle Tirmizî tarafından aktarılan rivayetleri izah eder. Bazen de söz konusu fırkaların batıl fikirlerini reddetmek için, kendisinin naslardan yaptığı çıkarımlarını öne sürer. O, kendi dönemindeki sapkın akım ve dalâlete sürüklenmiş mezheplerin görüşlerini göz ardı etmeyerek bunlara karşı çıkan âlimleri desteklemekten de geri kalmaz.

²²⁵ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 6, 165; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî*, 3: 369.

²²⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr-u Kur'âni'l-Azîm*, 2, 53; . el- Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 6, 393.

2.2.6.2. Allah'ın İsim ve sıfatları Konusuna Yaklaşımı

Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarıyla ilgili sünî âlimlerin (أهل السنة والجماعة) görüşü ki bu âlimler güzide sahâbîler ve onların yolundan gidenlerdir. Onların konuyla ilgili görüşleri, Cehmiyye ve Mutezile fırkalarının aksine Kur'ân ve sünnette yer aldığı şekliyle ve hiçbir değişikliğe gitmeden olduğu gibi kabul etme yönündedir.²²⁷ Bununla birlikte sünî âlimler, Yüce Allâh'ın sıfatlarını yaratılmışların sıfatlarına benzetmeden ve onun şanına layık bir şekilde kabul edip herhangi bir yorum ve nitelemeden uzak dururlar. Örneğin Yüce Allah'ın kendi şanına layık “Rahmân” (الرَّحْمَن) sıfatı var, ama O'nun, bu sıfatını yaratılmışların merhametiyle asla bir tutmuyor ve keyfiyeti hakkında abartılı yorumlardan kesinlikle uzak duruyoruz.²²⁸

Aynı şekilde الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى “Rahman arşın üzerine istiva etti”²²⁹ anlamına gelen âyeti gereği Yüce Allah istivâ (oturup yerleşmek) ile nitelenebilir. Ama Cehmiye'nin dediği gibi bu istivâ, kişinin bineği üstünde bulunması şeklinde bir istivâ değil onun şanına layık bir istivâdır ki hakikatini de ancak O, bilir. Gazap sıfatı hakkında da durum böyledir. Yani O, kendisine isyan edenlere karşı gazap sahibidir ama bu gazap insanların gazabından tamamen farklı olup onun şanına layık bir gazaptır. Kur'ân'da geçen لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ “O'nun benzeri hiçbir şey yoktur, o işiten ve görendir”²³⁰; وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ “Hiçbir kimse O'nun dengi değildir”²³¹; فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أُندَادًا “Allah'a ortak koşmayın”²³² mealindeki âyetler de bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yüce Allah'ın vermesi (ihsanda bulunması), engellemesi, sevmesi ve nefret etmesi de bu kabiledendir. Başka bir ifadeyle vermesi veya engellemesi aynı şekilde sevmesi veya nefret etmesi onun şanına layık bir şekilde bulunmaktadır ve O'nun bu sıfatları yaratılmışların sıfatlarından tamamen farklıdır. Kendisine nispet edilen yüz, el, ayak, kulak ve göz hakkındaki yaklaşımımız da bu doğrultudadır. Mü'minler

²²⁷ İbn Ebi'l-İzz, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, tah. Komisyon, thrc, Nâsirüddîn el-Albânî, 8. Bs., (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1413/1992), 218.

²²⁸ eş-Şehrânî, *Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 326

²²⁹ *Et-Tahâ*, 301.

²³⁰ *Şûrâ*, 42/11.

²³¹ *İhlâs*, 112/4.

²³² *Bakara*, 2/22.

olarak tıpkı yukarıda aktarılan sıfatlar gibi bu sıfatları da, insanların sıfatlarına benzetmeden O'nun şanına layık bir şekilde kabul etmek durumundayız. Nitekim لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ “O'nun benzeri hiçbir şey yoktur, o işiten ve görendir”²³³; بل يَدَاهُ “Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hâkimdir”²³⁴; “ما مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيَّ”²³⁵ ve “O'nun elleri açıktır”²³⁵ “مَبْسُوطَتَانِ”²³⁶ âyetleri de söz konusu sıfatların kendisi için var olduğunu açıkça göstermektedir.

Mâlik b. Enes'e istivânın mahiyeti sorulduğunda o, “İstivâ malumdur, keyfiyeti mechuldür, ona imân vacip, keyfiyeti hakkında soru sormak ise bidattır” şeklinde cevap vermiştir. Bu doğrultuda bir yaklaşım Süfyân es-Sevrî, İbn Uyeyne, Evzâî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye ve diğer birçok selef âlim tarafından da sergilenmiştir. Aynı şekilde sahâbe ve tâbiîn de bu görüşü benimsemekte ve Yüce Allâh'ın sıfatlarını yaratılmışların sıfatlarına benzetmeyip keyfiyet hususunda da herhangi bir soru sormamaktadırlar. لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ “O'nun benzeri hiçbir şey yoktur, o işiten ve görendir”²³⁷ âyetinde belirtildiği gibi onun sıfatlarına has bir ayrıcalık tanıyıp bu sıfatların Yüce Allah'ın şanına layık bir şekilde var olduğunu kabul etmektedirler.

Ehl-i Sünnet âlimleri, Yüce Allah'ın kendisi hakkında ispat ettiği sıfatlarla birlikte onun sevgili peygamberi tarafından ispat edilen sıfatları kabul ederler. Allah ve Allah Rasûlü tarafından tenzih edilmiş sıfatları ise asla kabul etmezler ve bu konuda hemfikirler. Hakkında ispat ve tenzihin olmadığı sıfatlar hususunda da özellikle lafız üzerinde çok titizlikle durup mana yönünü çok detaylıca incelerler. Bunun sonucunda mana bakımından problemli olmayan sıfatları alır aksi durumdakileri ise reddederler.²³⁸

Mübârekfûrî'nin Allah'ın sıfatları hakkındaki görüşlerini, Abdullah b. Mesud'un “Bir Yahudi Hz. Peygambere gelerek, Ey Muhammed! Allah gökleri bir

²³³ Şûrâ, 42/11.

²³⁴ Enfâl, 8/63.

²³⁵ Mâide, 5/64.

²³⁶ Sâd, 38/75.

²³⁷ Şûrâ, 42/11.

²³⁸ İbn Ebi'l-'Izz, Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye, 218.

parmağıyla tutar.”²³⁹ şeklindeki rivayeti üzerine Nevevî’den naklen yaptığı aşağıdaki beyanı doğrultusunda anlamak mümkün görünmektedir: O, Nevevî’den şu sözleri nakleder: “Bu hadis, Allah’ın sıfatlarını bildiren hadislerdendir ve bu hususta te’vile gidenler ve te’vili reddedenler olmak üzere iki görüş bulunmaktadır. Te’vile gidenler, hadiste ifade edilen parmak kelimesini güç ve iktidar şeklinde yorumlarlar ki toplumun da parmak kelimesini bu yönde algıladığı bilinmektedir. Ayrıca bu görüşte olanların bazıları, kastedilen parmağın yaratılmışların parmağı olabileceğini de söylemektedirler.”

Mübârekfûrî, daha sonra şu açıklamayı yapar: Te’vili reddetmek ve hadisi herhangi bir anlam değişikliğine uğratmadan olduğu gibi kabul etmek sünnî âlimlerin görüşüdür. Zira İmâm el-Kârî *el-Mirkât* adlı eserinde bu yaklaşımın daha doğru olduğunu söyler²⁴⁰ ki bana göre bu kesin olarak doğru bir görüştür.”²⁴¹

2.2.6.3. Tevessül Hakkındaki Görüşü

Ehl-i sünnet âlimleri, hayatta olmaları koşuluyla Hz. Peygamber ve sâlih insanların duâlarıyla tevessülde bulunmayıcâiz görürler. Hz. Peygamber’in vafatından sonra ise ancak onun muhabbeti ve itâatiyle tevessüle cevâz verirler.²⁴² Fakat hayatta olması veya vefatı farketmeksizin Hz. Peygamber’in zatıyla yapılan tevessülü caiz görmedikleri gibi bu şekildeki bir tevessülden sakınılması gerektiğini de söyleyen âlimler de vardır. Mübârekfûrî de bu görüşü olduğu gibi kabul etmektedir.²⁴³ Zira kendisi, “Bana göre hayatta olması koşuluyla Hz. Peygamberin tevessül aracı yapılması yani onun duâsına nail olma ve şefâatini isteme câiz olduğu” görüşündedir. Aynı şekilde o, “İyi ve ermiş kişilerden de bu şekilde bir tevessül talep edilebilir ama hayatta olmayanlardan asla tevessül talebinde bulunulamaz ve bu caiz değildir” der.²⁴⁴

²³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi‘u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Kitâbu’t-Tefsîr, وما قدر الله حق قدره”, 6 (No. 4811).

²⁴⁰ Ali el-Kârî, *Mirkatü’l-Mefatih*, 9/ 461.

²⁴¹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî*, 9/ 82.

²⁴² İbn Ebi’l-‘Izz, *Şerhu’l-Akide’ti’t-Tahâviyye*, 238.

²⁴³ eş-Şehrânî, *Allâmetü’l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fi Kitâbihi Tuhfetü’l-Ahvezî*, 309.

²⁴⁴ Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî*, 10/27.

2.2.6.4. Şefâat Meselesi ve Büyük Günah İşleyenlerin Ebedî Cehennemde Kalacakları Yönündeki Yaklaşımı

Bu konu hakkında birçok söylem ve ihtilâf bulunmaktadır. Hatta bu konu, iki fırkanın (Cehmiyye ve Mutezile) temel görüşlerinin bir kısmını teşkil eder. Mübârekfûrî'nin şefâat ve büyük günah sahiplerinin cezâsı hakkındaki görüşü, asıl itibariyle sünnî itikadın yaklaşımı olan bir takım âlimlere âit görüşlerin doğrudan aktarılmasından öteye geçmemektedir.²⁴⁵

Bu âlimler, ehl-i tevhid ama günahkâr kişilerin Hz. Peygamber'in şefâatinden yararlanabileceklerini kabul etmektedirler. Ayrıca bu âlimlere göre Allah'a ortak koşma suçu dışındaki tüm suçlar tamamıyla Allah'ın meşiyeti/dilemesi altındadır ve Allah bu suç sahiplerine lütufta bulunup onları bağışlayabileceği gibi, işledikleri suça mükâbil cezalandırabilir de. Müşrikler ise kesinlikle ebedî cehennemde kalacaklardır.²⁴⁶

Mübârekfûrî, “Her kim Kur’ân’ı okur ve onu içselleştirerek helâlini helâl, haramını da haram kabul ederse, Yüce Allah onu cennetine sokacağı gibi ailesinden cehennemi hak etmiş on kişiye de şefâatçi kılar”²⁴⁷ şeklindeki hadisin ardından et-Tîbî'nin şu ifadelerini aktarır: “Bu hadiste; şefâatin, günahların bağışlanması (düşürülmesi) için değil derecelerin yükseltilmesi için olduğunu söyleyenlere reddiye mesâbesinde bir cevap bulunmaktadır. Zira bu kişiler, büyük günah işleyenlerin ebedî cehennemde kalacakları şeklinde bir bühtanda (iftirada) bulunmuşlardır. Ayrıca hadiste geçen vucûbilik (وَجِبَتْ لَهُ النَّارُ) tehdidine yönelik bir söylem olarak algılanmalıdır.”²⁴⁸

Mübârekfûrî, İmâm Nevevî'nin, “büyük günahlar kişinin ebedî bir şekilde cehennemde kalmasını gerektirmez” şeklindeki açıklamasına da yer vermektedir.²⁴⁹

²⁴⁵ Abdurrahman Es-Sabuni, *Akide-tüs-Selef*, thk.Bedir el-Bedir, (Kuveyt: Darus-Selefiye,1404/1984), 61.

²⁴⁶ eş-Şehrânî, *Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 310.

²⁴⁷ İbn Mâce, *Bâb-u Fazl-i men Tealleme'l-Kur'ân ve Allemeh*. 1, h.no: 216.

²⁴⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 8/175.

²⁴⁹ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 9/ 117.

2.2.6. 5. Gayb İle İlgili Hadislere Bakışı

Ehl-i Sünnet âlimleri, Hz. Peygamber'den geldiği hususunda şüphe duyulmayan tüm haberlere olduğu gibi inanırlar. Binâenaley gayb ile ilgili Kur'ân ve sünnette yer alan haberler, tıpkı sahâbe ve tâbiîn nezdinde olduğu gibi onlar nezdinde de makbûldür.²⁵⁰

Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerin sahihliği ise bu rivayetlerin hadis alanında uzman âlimlerin belirlediği şartlara haiz olması, diğer bir ifadeyle, aktarılan rivayetlerin sahîh olması ve şâz, mallel veya belirsizlik taşıması gerekmektedir. Bu açıdan biz de kıyamet günü, cennet, cehennem veya Allah'ın sıfatlarıyla ilgili sahîh bir rivayetle karşılaştığımızda akılla veya farklı yorumlarla bu rivayeti asla inkâra kalkışmıyoruz. Bundan dolayı sünnî âlimler, ele aldıkları konuları aklî ve sem'î (duyuma bağlı) olarak kategorize etmekte ve sahîh rivayetler hakkında çok fazla yorum yapmadıkları gibi bir muhâkemeye de başvurmamaktadırlar. Kısacası onlar nakil yoluyla bize gelen ve sahihliği tatışma götürmeyen rivayetlere aklen bağlı kalıp kalben de tasdik etmektedirler.²⁵¹

İslâm ekolleri ve onların âlimleri arasında gayb konusuna giren ve sem'îyyât olarak adlandırılan meseleleri, aklî gerekçelerle bütünüyle reddedenler de bulunmaktadır. Nitekim Mutezile ve onlara tâbî olan Râfîzîlerin, kabir azabı, mizân (terâzi) ve sırat köprüsünü inkâr ettikleri bilinmektedir. Mübârekfûrî'nin bu konudaki yaklaşımı sünnî âlimlerin yaklaşımı gibidir. Zira o, gayb ile ilgili hadislerin olduğu gibi kabul edilmesini savunmakta ve bu hadislerin te'vîl ve mecâz yoluyla yorumlanmasına karşı çıkmaktadır.²⁵²

Özetle şunu söyleyebiliriz: Mübârekfûrî'nin itikâdî yaklaşımı tamamıyla ehl-i sünnet âlimlerinin itikâdî yaklaşımlarıyla paralellik arz etmektedir. Çünkü kendisi de Yüce Allah hakkındaki hadisleri zâhiren yani olduğu gibi kabul etmekte ve bu konuda te'vîle başvuranları kınamaktadır. Aynı şekilde Mübârekfûrî, Hz. Peygamber'in duâsıyla tevessülde bulunmayı, onun şefâatini istemeyi ve şefâatin tevhid ehli ama günahkârlar için de yapılabileceğini kabul etmektedir. O, gayb ile

²⁵⁰ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 8/360.

²⁵¹ eş-Şehrânî, *Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fi Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 311.

²⁵² Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 8/360.

ilgili konuların herhangi bir te'vîle gidilmeden kabul edilmesi gerektiğini de savunmakta ve aksi görüş belirtenleri sert bir şekilde eleştirmektedir.²⁵³

2.3. TİRMİZÎ'NİN CÂMÎ'İNDE KULLANDIĞI HADİS İSTİLAHLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Tirmizî, Câmî'inde; bazılarını meşhur anlamının dışında, bazılarını da cerh ve ta'dil alanına giren (tenkide tâbi) hadislerin hükmüyle ilgili olarak kullandığı çok sayıda kavrama ve bu kavramlar hakkında mezhep âlimlerinin açıklamalarına yer vermektedir. Bundan dolayı Mübârekfûrî, okuyucuların bu ıstılahlarla ne murad edildiğini anlamalarına yardımcı olmanın önemini fark ederek, şerhinin mukaddimesinde bu hususla ilgili müstakil bir bölüm ayırmıştır. İkinci babın 11. faslı olan bu bölümde Mübârekfûrî, söz konusu ıstılahların manasını, âlimlerin görüşlerini ve tercih ettiği kendi görüşünü ekleyerek beyan eder. Şerhinde o, bazılarını Câmî'deki yerine refaransla bazılarını da şerhinin mukaddimesinde izah ederek ıstılahların hangi anlamda kullanıldığını belirtir. O, bu şekilde tarif edilmiş bazı ıstılahları söz konusu fasılda bir daha zikretmez. Mübârekfûrî'nin şerhinde açıkladığı önemli ıstılahlardan bazıları şunlardır²⁵⁴

1. مقال: Manası, “Muhaddislerin sözünü ettikleri yer, kişi ve onların hakkında konuştukları ve sıhhatıyla ilgili değerlendirmelerde bulundukları hadis” demektir.²⁵⁵

2. ذاهب الحديث: Tîbî bu mustalaha, “Hadisi kendisinden gitmiş, hadis hafızı olmayan” manasını vermektedir.²⁵⁶

3. مقارب: Mübârekfûrî, Ebubekr b. Arabî'den (543/1148) naklettiğine göre bu ıstılahın “ra” harfî fethayla okunur. Bu durumda kelime, “bir hadisin bir hafızın hıfzındakiyle yakın olması” anlamına gelir. “Ra” harfinin kesre ile okunduğu da rivayet edilmektedir. Böyle olunca da kelime, aynı anlam taşımaktadır. Daha sonra Mübârekfûrî, Suyûtî'den de nakillerde bulunur. Suyûtî önce Irakî'nin görüşünü

²⁵³ eş-Şehrânî, *el-Âllâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 311.

²⁵⁴ Şerh et-Teyibî, *Mışkat'l-Mısabih*, (Keratşi: İdaretü'l-Kuran ve el-ulum el-İslamiye, 1413/1992), 3/228.

²⁵⁵ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/369.

²⁵⁶ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 1/369.

zikreder. Bu görüşe göre “ra” harfi kesre okunduğunda ta’dille, fethayla okunduğu takdirde de cerhle ilgili olan bir terim olur. Irakî’nin bu görüşüne karşı çıkan Suyûtî, İbn Arabî’nin bahsi geçen görüşünü tercih ederek her hâlükârda terimin ta’dille ilgili bir lafız olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁷

4. شيخ ليس بذاك: bu tabîrle ilgili Mübârekfûrî, Tîbî’den naklettiğine göre; Arapların yaşı ileri olanlara “şeyh” tabîrini kullanmalarına binaen hadis rivayet eden yaşlı biri, yaşı ileri düzeydeyse “ileri yaşlılığından dolayı onda unutkanlık hakim olmuştur; bu nedenle o, kendisinden güvenle hadis alacağımız makamda değildir yani rivayeti güçlü değildir” demektir.²⁵⁸ Daha sonra yaptığı nakle göre bu tabîr, taşıdığı muhtemel manalardan en isabetlisi; “شيخ”liğin cerhle ilgili bir lafız olduğu” karinesinden de anlaşılmaktadır. Âlimler, şeyhliği her ne kadar ta’dil ile ilgili bir lafız olarak saymışlarsa da bu manadan hareketle cerhe daha yakın olduğu hissi oluşmaktadır. Bu doğrultuda şunu da söylemek mümkündür; “sika” için biri adâlet diğeri zabt olmak üzere iki şey gerekir. Şayet bir şahısta adâlet şartı bulunursa o, birinci sıfatla kabul edilir, ikinci sıfatla cerhedilir.²⁵⁹ Daha sonra Mübârekfûrî, Tirmizî’nin bu tabîrle, Tîbî’nin işaret ettiği gibi muhaddislerin anladığı ıstılâhî anlamda değil luğavî anlamda kullandığını belirtir.²⁶⁰

5. اسناده ليس بذاك: Mübârekfûrî, tamamen katıldığı ve kendisinden aktardığı Tîbî’nin görüşüne göre بذاك ile kişinin zihnindeki hadis ilmine işaret edilmektedir. اسناد ile de hafızasının güçlülüğü kastedilmektedir.²⁶¹

6. غريب: Hadisle ilgili kullanılan bu kavramla, ilgili metni bir grup sahâbenin rivayet ettiğinin bilindiği kastedilmektedir. Fakat ilgili metin, başka bir grup raviyle garip bir duruma düşmektedir. Mübârekfûrî, Tedrîbu’r-Râvî’den naklen garibin biri metin diğeri senetle ilgili olmak üzere iki kısmının bulunduğunu aktarmaktadır.²⁶²

7. غريب من هذا الوجه: Bu tabîrle hadisin senedindeki gariplik kastedilmektedir. وجه lafzıyla kastedilen isnattır. Yani “bu hadisin isnadı gariptir.” Bu bilgiyi verdikten

²⁵⁷ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t-Tuhfe*, 1/ 369.

²⁵⁸ Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî *Şerhu Tîbî*, (Karaçi: İdâretü’l-Kur’ân, 1413/1992), 2/87.

²⁵⁹ Molla Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtih*, 2/ 146.

²⁶⁰ eş-Şehrânî, *el-Âllâmetü’l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü’l-Ahvezî*, 219.

²⁶¹ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 2/ 398.

²⁶² Suyûtî, *Tedrîbü’r-Râvî*, (Beyrut, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1409/1988), 1/164.

sonra Mübârekfûrî, garibin tarifi ve kısımlarıyla ilgili İbn Salâh'tan nakillerde bulunur.²⁶³

8. مرسل: Mürsel hadis, tabînin bir hadisi rivayet ederken sahâbe adlarını zikretmeden onu Hz. Peygambere isnat etmeleri demektir. Mübârekfûrî “Mürsel” tabîrini, Tirmizî tarafından diğer muhaddisler gibi mantık manasında kullanıldığını ifade eder.²⁶⁴ Bu terimin önemine ve Tirmizî'nin bu terimi meşhur anlamının dışında kullanmasına binaen Mübârekfûrî, yeri geldiğinde şerhinde, “Mürsel”in mantık manasında kullandığını da izah ederek belirtir.

9. جيد: Mübârekfûrî Suyûtî'den naklen, Tirmizî'nin “Ceyyid” terimini “Sahih” ile aynı manada kullandığını söyler. “Ceyyid” ile “Sahih” anlamı kastedilmektedir. Ancak büyük bir âlimin rivayet ettiği hadis için “Ceyyid” değerlendirmesi yapılmaz. Sadece belli bazı nükteler için kullanılabilir. Tirmizî'ye göre “Ceyyid”, bir hadisin “Hasen” derecesinden “Sahih” derecesine yükselmesi demektir. Dolayısıyla henüz “Sahih” derecesine ulaşmamış ama “Hasen” derecesini geçen hadisler “Ceyyid” tabîriyle vasıflandırılır.²⁶⁵

10. İki hadis arasında geçen اصح tabîri: Mübârekfûrî'ye göre bu terimin manası; sahih olan iki hadis veya iki sözden birinin diğerine göre sıhhat derecesi dahakuvvetli ise en sahih olan hadis veya söz, bu terimden sonra zikredilerek belirtmektir. Tirmizî de bu manada kullanarak هذا اصح من ذاك şeklinde kitabında, daha sahih olan hadis veya söze vurgu yapmıştır. Bazen de bu lafız “sahih” ile aynı mada Câmi'de yer almaktadır. Buna göre اصح lafızıyla diğer hadis veya sözün sahih olmadığı anlamı çıkmaktadır. Mübârekfûrî, اصح bazı âlimlerin konuyla ilgili sözlerini naklederek bu yöndeki düşüncesini kanıtlamaya çalışmıştır. Daha sonra ifade ettiği düşünceler neticesinde diğer hadis veya sözün sahih olarak kabul etmenin anlamının olmadığını belirtmektedir.²⁶⁶

Mübârekfûrî okuyucuları, Tirmizî'nin bu lafızla kastettiği mana noktasında onların aldanarak kastedilen manadan farklı bir anlamda bu lafızı ele almamaları için uyarmayı da ihmal etmez. Mübârekfûrî, Tirmizî'nin bu lafızla asıl manası olan

²⁶³ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 2/ 398; İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1406/1986), 270.

²⁶⁴ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 2/ 399.

²⁶⁵ Mübârekfûrî, *el-Mukaddime*, 2/ 399; Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, 1/143.

²⁶⁶ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/399.

“efdaliyet” (diğeri daha sahihtir) şeklinde ele almadığını, sahih manasını kastettiğini söyler.

Kanaatimizce Tirmizî, اصح lafzıyla iki hadis veya sözden biri diğerinden daha zayıftır manasını kastetmektedir. Bu şekilde anlamak, tercihe daha uygun gelmektedir. Mübârekfûrî’nin tercih ettiği vecih yerine, bu yöndeki tercihe önem gösterilip uyarıda bulunulsa daha evlâ olur. Durum böyleyken Mübârekfûrî, lafzın asıl manası yerine sahih manasında kullanıldığı üzerinde durmaktadır.²⁶⁷

11. اصح شيء في هذا الباب و احسن: Mübârekfûrî, bu tabîrle kast edilen mananın; bir bir babda yer alan bir hadis hakkında değerlendirme yaparken söz konusu hadisin, sahih olsun zayıf olsun babda yer alan diğer hadislerin tamamından daha çok tercih edilirliliğini belirtmek olduğunu ifade eder. Ona göre, bir babda yer alan bütün hadisler sahih ise bu tabîr, söz konusu hadislerden birinin sıhhat bakımından diğerlerinin tamamından daha çok tercih edildiğini belirtmektedir. Eğer bütün hadisler zayıfsa bu tabîrle, belirlenen bir hadisin babda yer alan diğer hadislerin tamamından daha az zayıf olduğu manası kastedilmektedir. Mübârekfûrî’nin belirttiği gibi bir babda yer alan bütün hadislerin sahih olması bu tabirle ifade edilir. O, “et- Tedrîb” kitabından konuyla ilgili yaptığı nakillerle düşüncesini beyan eder.²⁶⁸

12. اضطراب: Mübârekfûrî, Tedribü’r-âvî’den nakiller yaparak bu lafzın durumunda bu tabîr kullanılmaz. Mübârekfûrî, bu yöndeki düşüncesini Suyûtî’nin tarifini yapmaktadır. Bu tarife göre lafız, bir raviden iki veya daha fazla şekillerde yapılan rivayetler ve ikinci ravi veya birbirine yakın daha fazla sayıdaki ravilerden rivayet edilen bir hadis, şayet ravinin hafızasına göre veya çok fazla hadis rivayet edilmesine bağlı olarak yada başka bir nedenle tercih edilmişse bu hadis مضطرب değildir.²⁶⁹ Mübârekfûrî de aynı doğrultudaki düşünceye işaret etmektedir.

13. غير محفوظ, شاذ, معروف, منكر: Mübârekfûrî, Şerhü’Nuhbe’den yaptığı nakle göre birinci tabîrin manası, örneği ve karşılığı “mercuh” olan hadise “şazz” denir. Mübârekfûrî daha sonra Tirmizî’nin “bu hadis mafuzdur” sözünden kast ettiği mana şazzdır. Bunun yanında o, Şerhu’n-Nuhbe’nin müellifinden; eğer

²⁶⁷ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t-Tuhfe*, 2/400.

²⁶⁸ Suyûtî, *Tedribü’r-Râvî*, 1/ 65, el- Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t-Tuhfe*, 2/ 401.

²⁶⁹ Suyûtî, *Tedribü’r-Râvî*, 1/ 220; *Mukaddimetü’t-Tuhfe*, 2/ 401.

muhafezet zayıflıkla beraber olursa “racih” olan hadise “ma’ruf” ona karşılık gelene ise “münker” hadis olarak ifade edildiğini aktarır.²⁷⁰

14. ضعیف, صحيح, حسن tabîrleri: Mübârekfûrî, “Hasen” ve “Sahih” tabîrlerini Şerhu’n-Nuhbe’den yaptığı nakillerle açıklamıştır. Ondan sonra “Zayıf” tabîrini beyan etmiştir. Ondan sonra Mübârekfûrî, “Hasen” teriminin tarifinin, Tirmizî’nin tarifinin dışında bir tarif olduğu konusunda uyarmıştır. Aynı zamanda Mübârkfûrî, Tirmizî’ye göre “Hasen” tabîrinin tarifi, onun kitabı olan İlelü’s-Sağır’de zikredilmiştir. Tirmizî’ye göre zikredilen hadis “Hasen Hadis”tir. Tirmizî, kitabındaki “Hasen Hadis” tabîriyle maksadın, isnadın “Hasen” olması olduğunu belirtir. Zira Tirmizî’ye göre, ravilerinin kizb ile itham edilmediği, söz konusu hadislerin “Şazz” olarak değerlendirilmediği ve bu yönden farklı bir şekilde rivayet edilmemiş bütün hadisler “Hasen Hadis” olur.²⁷¹

15. حسن صحيح, حسن غریب tabîrleri: Mübârekfûrî, “Hasen Sahih” tabirini, çeşitli ıstılah kaynaklarında mevcut olan âlimlerin görüşlerini ve ihtilaflarını uzunca zikrettikten sonra bu tabîre yönelik iki farklı değerlendirmenin olduğunu söylemiştir. Birincisi; bir hadisin zatı itibariyle “Hasen”, diğerlerine göre “Sahih” hadis kastedilmektedir. İkincisi; bir hadisin isnadı itibariyle “Hasen”, yer aldığı babdaki hadislere göre daha sahih olması itibariyle sahihtir demektir. Mübârekfûrî, Şerhü’l-Mışkat’ın mukaddimesinden naklettiğine göre âlimler, Tirmizî’nin “Hasen Garip” tabîrini açıklamakta güçlük çekmişlerdir. Sebep olarak Tirmizî’nin “Hasen” tabîrini birçok şekilde ifade etmesine rağmen nasıl “Garip” olduğudur. Mübârekfûrî, ihtilaflar bazında âlimlerin bazı cevaplarını zikrederek açıklık getirmeye çalışmaktadır. Âlimlerin “Hasen” tabîrinin çeşitli yönlerine dair ifadeleri, mutlak hasen manasında değildir. Âlimlerin cevaplarından biri; bazı hadisler bazı yönlerde “Hasen”, bazılarında ise “Garip” olarak gelmiştir. Diğer bir cevaba göre de “Hasen” ve “Garip” tabîrleri arasında zikredilen و harfi أو manasındadır. Bu durumda ele alınan hadisin “Hasen” veya “Garip” olduğu noktasında Tirmizî, tereddüt ediyor. Bazı âlimler de “Hasen” tabîrinden luğavî mana kastedilmektedir.²⁷² Mübârekfûrî, senedin “Garip” olmasının hadisin “Sahih” veya “Hasen” olmasıyla çelişmediğini ayrıca şerhinde vurgulamaktadır.

²⁷⁰ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü’t-Tuhfe*; 2/401.

²⁷¹ Mübârekfûrî *Mukaddimetü’t-Tuhfe*; 2/ 403.

²⁷² Mübârekfûrî, *Tuhfe*, 2/ 403.

16. (كراهية (كراهية): Mübârekfûrî babları şerh ederken, Tirmizî'nin çok kere bu tabîrleri kullandığını açıklar. Daha sonra şunları söyler: “Şunu bil ki İmam Tirmizî, “kerahet” lafzıyla meşhur olan manayı kast etmemiştir. Meşhur mana da “kaçınmak ve terketmek” şeklindedir. Bu tabîrle Tirmizî, kapsamlı ve genel olan “tenzih” ve “hürmet” manalarını kastetmiştir. Aynı şekilde seleften de bu tabîr çoğunlukla “hürmet” manasıyla kullanıldığı nakledilmektedir. Bu açıklamalarından sonra Mübârekfûrî, düşüncesine destek olan Umdetü'l-Kârî, ed-Dînü'l-Hâlis ve A'lâmü'l-Muvvaki'nin kataplarından nakiller yapar.²⁷³

17. اهل الرأي: Mübârekfûrî, Tirmizî'nin bu tabîrle kastettiği manayı şu şekilde açıklar: “ehl-i re'y ile kimlerin kast edildiğini ve bunlara neden ehl-i re'y dendiğini bilmen gerekir. Şunu bil ki Hanifî âlimlere ehl-i re'y denmektedir. Onların bu şekilde adlandırılmasının nedeni de Hanifîlerin bazılarının iddia ettiğine göre bunlar çok ince görüşlü ve akli kabiliyetlerinin yüksek olmasındandır. Daha sonra Mübârekfûrî, bu yöndeki görüşü destekleyen Mirkât'tan ve bunda bulunmayan ancak başka kaynaklarda yer alan Hanifîlerin görüşlerini nakleder. Bu doğrultuda en-Nihâye kitabının “ra” babında görüşünü beyan eden el-Cezerî (606/1209), muhaddisler müşkil hadisleri ele alırken veya hakkında bir hadis veya eser bulunmayan konuları izah ederken rey ile hareket edenlere “ashabür-re'y” ve “ashabü'l-kiyâs” tabîrlerinde bulunmuşlardır.²⁷⁴

İbn Haldun'dan da nakledildiğine göre bu tabîr, çok fazla kıyasa müracaat edenler ve bunda mahir olanlar için kullanılır.²⁷⁵

Şah Velîyullah ed-Dehlevî'den de nakledildiğine göre selef ehli, re'ye bakış açıları olumlu olmadığını çok sayıda eserle zikretmektedir. Fakat ona göre ehl-i re'y, selef âlimlerine nispeten fıkhi konuda hadislerden usûle uygun bir şekilde hüküm çıkarması noktasında bir seviyede değillerdi. Bu nedenle bu kapsamda yer almamaktadır. Bundan dolayı onlar bu konuda, âlimlerinin yüksek bir derecede olduklarına kanaat etmişlerdir. Ehl-irey, bir konu hakkında hadis tahriç etme konusunda usûle uygun bir şekilde hareket etmek için imamlarından her birinin, müracaat ettikleri âlimin kitabının dil yapısının kendi diline uygun olanını ezberlemiş olmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte söz konusu imamların, kavmin sözlerini

²⁷³ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/417.

²⁷⁴ İbn Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts), 2/ 179.

²⁷⁵ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 5. bs., (Beyrut: Dârü'r-Râid, 1402/1982), 1/446.

en iyi bilenlerden olmalı. Bununla birlikte söz konusu imamların, kavmin sözlerini en iyi bilenlerden olmalı.

Ayrıca tercihte en sahih olanına görüş sahibi olmalıdırlar. Ezberlerinde bulunan bir şey hakkında kendilerine bir soru sorulduğunda bu sorunun cevabı kendisinde bulunursa bu alınır. Bulunmuyorsa âlimlerin konu hakkındaki genel ifadelerine bakılarak bunun üzerine uygulanır.²⁷⁶

18. اهل الكوفة: Mübârekfûrî'nin tercih ettiği görüşe göre Tirmizî bu tabîrle Kufe ehlinin tamamı değil âlim ve muhaddisleri veya bazılarını kastetmektedir. Yani bu tabîrle Câmi'in şarihleri olan Serrâc ve Ahmed Serhendî ve Şerhu's-Seferi's-Saade'nin şarihi Abdülhakk ed-Deklevî gibi sadece Ebu Hanife'yi kastetmemektedir. Bu tabîri kullanan sadece Tirmizî de değildir. Mübârekfûrî, bu açıklamasına Hâzîmî'nin el-İ'tibâr adle kitabından da delil getirmektedir. Bunun yanında Mübârekfûrî Hanîfî âlimlerinin, Tirmizî'yle aynı anlamda bu tabîri kullandıklarını da kaydeder.²⁷⁷

19. اصحابنا: Mübârekfûrî bu tabîri açıklarken, Tirmizî tarafından İmam Şafîi, İmam Malik, Ahmed b. Hannel, İshak ve diğer hadis âlimlerini kastedildiğini beyan eder. Bu konuda çok sayıda nakiller de yapar.²⁷⁸

Mübârekfûrî, tekrarlı bir şekilde her yeri geldiğinde aynı derecede bu tabîr üzerinde durmuştur. Onun bu hassasiyetle söz konusu lafzın üzerinde durmasının sebebi; okuyucunun Tirmizî'nin bu tabîrle Şafîi, Hanbeli ve diğerleri gibi mezheplerden birini kastettiği zannına kapılmasını engellemektir. Mübârekfûrî, bu tabîrin manasını tekrar ettiği her yerde açıklamasının sebebi; Tirmizî'nin bu tabîrle hadis ehlini kastettiğini, başka her hangi bir şeyi kastetmediğini vurgulamaktır.²⁷⁹

20. فقهاء: Mübârekfûrî, Tirmizî'nin el-İlel kitabından delil göstererek Tirmizî'nin bu tabîrle Süfyan es-Sevrî(ö.161/778), Malik b. Enes(ö.179/795), İmam Şafîi(ö.204/820), Ahmed b. Hanbel(ö.241/855), İshak b. Râhuye (238/853)gibi muhaddis fukahayı kastettiğini beyan etmektedir. O bu konuda şöyle söyler: “Bu kitapta zikr ettiğimiz, “fukaha” lafzının tercih edilmesidir. Buna göre Süfyan-ı

²⁷⁶ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/418.

²⁷⁷ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/423.

²⁷⁸ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tuhfe*, 2/425.

²⁷⁹ eş-Şehrânî, *el-Âllâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fi Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 225.

Sevri'nin sözlerini genellikle Muhammed b. Osman el-Kûfî (ö.254/868)ve Ubeydullah b. Mûsâ (ö.213/828) tarafından nakledilmiştir.

Malik b. Enes'in sözlerini genellikle rivayet eden İshak b. Musa el-Ensârî, Muan b.İsa el-Fezari'dir. İbn Malik'in sözlerini Ahmed b. abede el-Âmili'den nakledilmiştir. İmam Şafii'nin sözlerini çoğunlukla Hasan b. Muhammed Ez-Za'ferânî rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahuye'nin sözlerini de İshak b. Mensur tarafından rivayet edilmiştir.²⁸⁰

Mübârekfûrî'nin açıkladığı bu ıstılahlarından sonra onun, sadece bu kadar ıstılahın üzerinde durmaya imkân bulunduğunu belirtmemiz gerekir. O, bunu yaparken kendisinin gerekli gördüğü bazı ıstılahları ele aldığı dikkat çekmektedir. İlgili fasılda bu noktaya işaret eden Mübârekfûrî, şunları söyler: “On birinci fasıl Tirmizî'nin Câmi' kitabında, hadislerin sahih veya zayıflığıyla, cerh ve ta'dille ve mezhepler gibi konularla ilgili bazı lafızların beyanı hakkındadır.”²⁸¹

Mübârekfûrî'nin önemli gördüğü, Tirmizî'nin çok fazla kullandığı ve manası çok fazla bilinmeyen ıstılahlardan bazılarını ele aldığı ve okuyucularının manasını bildiği diğerlerini bıraktığı görülmektedir.

2.4. MÜBÂREKFÛRÎ'NİN İBNÜ'L- ARABÎ VE İBN SEYYİDÎ'N-NÂSMUKÂYESESİ

X. 3. asırda, hadisler genelde muhaddisler tarafından yazılı eserler ve kitaplar şeklini almaya başlayınca Tirmizî de meşhur sünen'ini yazıp tedvin ettikten sonra alimler arasında büyük bir önem arz etti ve daha sonraki süreçte âlimler bu kitabı şerh ve tercüme etmek istediler.

Bunlardan bir tanesi İbnü'l-Arabî'nin (ö.546/1151)*Ârızatü'l- Ahvezî fî Şerh-i Tirmizî* adlı kitabıdır.Diğeride İbn Seyyidu'n-Nâs'ın (ö. 734/1333) *en-Nefhu's-Şezî* kitabıdır.Diğeri de Suyûtî'nin (ö.911/1505)*Kûtü'l-Müğtezî* adlı eseridir. Bir

²⁸⁰ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü't-Tühfe*, 2/ 427; *Şehrânî*, 226.

²⁸¹ eş-Şehrânî, *el-Âllâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 226.

diğeri de Mübârekfûrî'nin (ö.1283/1866)*Tühfetü'l-Ahvezî* adlı kitabıdır. Aynı zamanda bu kitap, söz konusu Câmi şerhlerinin en geniş ve en ünlü olanıdır.²⁸²

Tirmizî'nin bu bölümünde biz, Mâbarekfûrî'nin ve İbnü'l -Arabî'nin ve İbn Seyidinnâs'ın şerhlerini mukayese edeceğiz. Bu iki kitabı seçmemizin sebebi *Ârizatü'l-Ahvezî'nin* ve *Nefhu's-Şezî'nin*, âlimler ve ilim erbabı arasında çok rağbet görmesinden dolayıdır.

Bu mukâyesenin sebebi, herhangi bir kitabı küçük görmek ve değersizleştirmek için değil, aksine kitaplara verdiğimiz ehemmiyetten, şârihler ve eserleri arasındaki düşüncel, yorumsal ve metodik farkları görmek arzusundan dolayıdır. Mukâyese yaptığımız noktalar (meseleler) şöyledir:

2.4.1. Her bir Şerhin Bir Mukaddime ile Başlaması

Bu açıdan eserler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Örneğin İbnü'l-Arabî muhtasar bir mukaddime yazmış, içerisinde az konulara değinmiş ve hadis ilmi ile alakalı 14 meseleyi ele almıştır. İbnü'l- Arabî, mukaddimesinde; isnâd, tashih, tadâd, turuk, cerh ve tadil gibi noktalara değinmekte ve son olarak Tirmizî'ye hadisin nasıl isnâd ettiğini zikretmektedir.²⁸³

İbn Seyyidu'n-Nas'a gelince, o İbnü'l- Arabî'den daha geniş bir mukaddime yazmış olup, eserinin mukaddimesinde o, önce Tirmizi'yi tanıtmakta; sonra ulemânın ona kendisine övgüsünden bahsetmektedir.

Bu iki mukaddimeyi Mübârekfûrî'nin mukaddimesi ile karşılaştırdığımızda Mübârekfûrî'nin mukaddimesinin çok daha geniş olduğunu görmekteyiz. Çünkü O daha önce de bahsettiğimiz gibi mukaddimesini biri 41 fasıl, diğeri 17 fasıl olmak üzere iki bölüm olarak telif etmiştir.²⁸⁴

²⁸² Hacı Halîfe, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l - kütüb ve'l- funûn*, (Dmeşk: Dâru' l- Fikr, 1419/1998), 2/ 40.

²⁸³ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrîve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*, 396.

²⁸⁴ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî*, 400.

2.4.2. Her bir Şerhin Hadisleri Şerhetme Yöntemleri (Metodları)

Bu bölümde zikredilen üç kişi birbirlerinden metod bakımından ayrılırlar. İbnü'l- Arabî hadislerin sadece kendisinin üzerinde durmaktadır. İbn Seyyidu'n-Nâs ise hadislerin hem metni hem senedi ve hem de Tirmizi'nin hadisler ile alakalı görüşleri üzerinde durmaktadır. Mübârekfûri'ye gelince, o da şerh etmek istediği hadislerin nassını, bazen de isnadın bir kısmını zikretmektedir. O, bazen de hadis metninde yer alan bir kısım lafızların manasını şerh etmektedir. Bu durumda İbn Seyyidu'n-Nâs'ın metodu diğer ikisinden daha kapsamlı görünmektedir.²⁸⁵

2.4.3. Herbir Şerhte Şerh Edilen Konuların Başlıkları

Bu konuda yani konu başlıkları hususunda İbn'l- Arabî ve İbn Seyyidu'n-Nâs ittifak etmişlerdir. Her birisi şerh etmek istedikleri mevzuya geniş başlıklar vermişlerdir İbnü'l- Arabî'nin şerhinde verdiği başlıklarının birkaçı şöyledir: 1.İsnâd, 2.Ahkâm, 3.Tevhîd, 4.Fıkıh, vb. İbn Seyyidu'n-Nâs'ın başlıklarından birkaçı ise; 1.İsnâd, 2.Hadislerin Garâbeti, 3.Fevâid ve Mebâhis, vb. şeklindedir.

Mübârekfûri ise, başlıkları zikretmeksizin hangi hadisi şerh etmek istemişse onu şerh etmiştir.²⁸⁶

2.4.5. Herbir Şerhde Hadislere Verilen Hükümler

İbnü'l-Arabî, hadisler ile az hüküm vermiştir.²⁸⁷ İbn Seyyidu'n-Nâs ve Mübârekfûri'nin hadislere hüküm vermek mevzularında ittifak ettikleri

²⁸⁵ Muhammad b. Muhammad b. Seyyidu'n-Nâs, *en Nefhu's-Şezî*, thk. Ahmad Mabad, 1 bs., (Riyad: Dâru'l-Âsima, 1409/1988), 1/ 1013.

²⁸⁶ İbni Seyyidu'n-Nâs, *en-Nefhu's-Şezî*, 101.

²⁸⁷ İbnü'l- Ârabi, *Âritatu, l- Ahvezî*, 3/ 84.

görülmektedir. Bazen de onlar, âlimların bu mevzudaki görüşleri ile iktifa etmişlerdir.²⁸⁸

2.4.6. Herbir Şerhde Hadis Râvilerinin Hayatları

İbnü'l- Arabî, şerhinde râvilerin hayatlarını kısaca anlatmakta; İbn Seyyidu'n-Nâs de râvilerin hayatlarının ancak bir kısmını anlatmaktadır. Mübârekfûrî ise, râvilerin hayatına her iki şerhden daha çok ehemmiyet vermektedir.²⁸⁹

2.4.7. Herbir Şerhde Bulunan Hadislerdeki Garîb Lafızların Şerhi

Bazıları hadisde geçen garip kelimeleri şerh etmiş bazıları ise şerh etmemiştir. İbn Seyyidu'n-Nâs ve Mübârekfûrî şerhlerinde garîb kelimeleri açıklamışlar, İbnü'l- Arabî ise garîb kelimeleri şerh ve izaha fazla girmemiştir. Bu konu ile ilgili verdiğimiz bazı örneklerde de görüldüğü gibi rivayetlerde geçen garîb kelimelerin açıklamasına yer verilmiştir.

المثال الأول: في أبواب الطهارة

باب : ما جاء في النهي عن استقبال القبلة بغائط أو بول

حيث شرح كل من الشراح ألفاظا غريبة واردة في حديث أبي أيوب الأنصاري رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ : « إذا أتيتم الغائط فلا تستقبلوا القبلة بغائط ولا بول . . . » ، فقال أبو أيوب :

فقدما الشام فوجدنا مراحيض قد بُنيت مُستقبل القبلة ، فنحرف عنها ، ونستغفر الله²⁹⁰.

وإليكم تفصيل صنيعهم في ذلك:

شرح ابن العربي لفظتي « الغائط » و « المراحيض » ليس غير²⁹¹، وهكذا شرحهما أيضا ابن سيد الناس ، بيد أنه أضاف إلى ذلك لفظة « الشام » ، وأما المباركفوري فقد شرح لفظة²⁹² « الغائط » و «

²⁸⁸ İbn Seyyidu'n-Nâs, *en-Nefhu's-Şezî*, 1/ 319.

²⁸⁹ eş-Şehrânî, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî*, 400.

²⁹⁰ Bûhârî, 'Salât' 1, (No:15).

²⁹¹ İbnü'l-Arabî, *Arizatü'l-Ahvezî*, 1/ 24

²⁹² İbn Seyyidu'n-Nâs, *en-Nefhu's-Şezî*, 1/ 559- 577.

المراحيض » ، وزاد على ذلك لفظتي « الفيافي » و « الكنف » الواردتين ضمن كلام الشافعي رحمه الله²⁹³

ومثال آخر: في باب ما جاء من الرخصة في ذلك

أورد الترمذي حديث ابن عمر - رضي الله عنهما - قال : « رقيت يوما على بيت حفصة ، فرأيت النبي ﷺ على حاجته مستقبل الشام مستدير القبلة²⁹⁴ » ففي شرح هذا الحديث نلاحظ أن ابن العربي لم يشرح شيئاً منغريبه²⁹⁵

بينما شرح ابن سيد الناس لفظة « رقيت » ، ثم أضاف إلى ذلك ضبطه للفظ « لبنتين » ، وهي في رواية غير الترمذي ، وأما المباركفوري فقد اكتفى بشرح لفظة « رقيت » ،²⁹⁶ وهكذا تختلف نظرات الشراح فيما يحتاج إلى بيان من المفردات ، إلا أنه يبقى التقارب بين شرح ابن سيد الناس والمباركفوري ، كما يبقى شرح ابن العربي أقلها إيراداً لمعنى الغريب من الألفاظ

2.4.8. Herbir Şerh'de Fıkhu'l-Hadis'e Değnilmesi

Şârihlerin hepsi hadis fıkhuına önem vermiştir. Bazıları hadislerden bizzat hüküm çıkarmış.²⁹⁷ Bazıları da hüküm çıkarmakla beraber âlimlerin görüşlerini de rivayet etmişlerdir.²⁹⁸

Son anlattıklarımızdan da anlaşıldığına göre üç şârihten kimileri bir kısım mevzularda ittifak etmiş, bazı mevzularda ise ihtilâf etmişlerdir. Bunlardan en kısa şerh İbni Arabî'nin şerhidir. İbn Seyyidu'n-Nâs'ın şerhi iki şerh arasında ortadadır. Bu üç şerhden genişlik bakımından en kapsamlı olanı ise Mübârekfûrî'nin eseridir.

²⁹³ Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 1/ 44-46.

²⁹⁴ el-Bûhârî, "Vudû," 1 (No: 148)

²⁹⁵ İbnü'l-Arabî, *Ârizatü'l-Ahvezî*, 1/ 26.

²⁹⁶ İbn Seyyidu'n-Nas, *en-Nefhu's-Şezî*, 2/ 863, 865.

²⁹⁷ İbnü'l-Arabî, *Ârizatü'l-Ahvezî*, 3/100; 7/26 ; *en-Nefhu's-Şezî*, 1/ 417.

²⁹⁸ İbnü'l-Arabî, *Ârizatü'l-Ahvezî*, 10/151; *en-Nefhu's-Şezî*, 1/ 334.

SONUÇ

Abdurrâhmân Mübârekfûrî, Hindistan alt kıtasında 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve İngiliz sömürgeciliğininhâkim olduğu bir zaman dilimine denk gelmektedir. Yaşanan siyasi gelişmeler ve çevresel faktörlerden pek çok insanın etkilendiği gibi Mübârekfûrî de etkilenmiştir. O, zamandaki Hindistan'ın Müslümanları dinî eğitim hakkından mahrum etmesi sonucu Mübârekfûrî, kendisini İslamî eğitim ve öğretimin yaygınlaşmasına, köylerde kurulan medreselerle halkın bilinçlendirilmesine vakfetmiştir. İslami ilimlerin pek çok alanına vakıf olsa da hadis ilminde temayüz eden Mübârekfûrî, bu alanda eserler telif etmiştir. *Tirmizî'nin Sünen'ine* yazdığı *Tuhfetü'l-Ahvezî* isimli şerh çalışması onun en önemli çalışması olarak göze çarpmaktadır.

Mübârekfûrî, hadis ilmine değerli hizmetler sunmuş ve bu ilmi şüpheci ve mütereddit söylem ve yaklaşımlardan korumaya çalışmıştır. Söz konusu eserinin mukaddimesinde; hadis ilmiyle meşgul olanların bilmesi gereken konuları etraflı bir şekilde işlemiştir. Ayrıca o, mukaddimesinde Tirmizî'nin kullandığı kavramların arka planı hakkında bilgi vermiş ve Tirmizî'nin asıl muradının anlaşılmasına yönelik açıklamalar yapmıştır. Mübârekfûrî, hadislerde yer alan garîb kelimelerin anlaşılması için özellikle Kur'ân ve ilgili bazı hadisler üzerinden hareket ederek, kullandığı istişhâdlarla hadislerde var olan garipliği gidermeye çalışmıştır. Mübârekfûrî, Tirmizî'nin hadisler üzerinden belirlediği bazı kuralları incelediği esnada ona son derece saygı duyduğunu belirtmiş; bununla birlikte kendisine özgü düşünceleri dile getirirken özrünü beyan etmekten geri kalmamıştır. Bazen Tirmizî'ye açıkça muhâlefet ettiği de olmuştur.

Mübârekfûrî, konuları işlerken fikhî mezheplerin herhangi birine bağlı kalmamış ve ilgili konuları daha önce yaşamış olan muhaddislerin yaklaşımları doğrultusunda ele almaya çalışmıştır. Mübârekfûrî, itikâdî konularda Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşlerini olduğu gibi benimsemiş ve Yüce Allah'ın sıfatları, tevessül, şefâat ve gaybî meseleler hakkındaki rivayetleri herhangi bir te'vile gitmeden naslarda olduğu gibi kabul etmiştir. Mübârekfûrî, ele aldığı konuları açıklarken yanlış düşünce sahiplerini kınadığı gibi onların bu düşüncelerinden sakınılması gerektiğini de ısrarla belirtmiştir. Kısacası Mübârekfûrî, kendisine özgü üslub ve yöntemiyle

sapkın fikirlifırkaların(Kur'aniyyun, Bahailik, Şiiler vb.) düşüncelerini açıkladığı gibi bu fikirlerden sakınılması gerektiğini de ifade etmektedir. Bunu yaparken özellikle Tirmizî tarafından aktarılan rivayetleri izah eder. Bazen de söz konusu fırkaların batıl fikirlerini reddetmek için, kendisinin naslardan yaptığı çıkarımlarını öne sürer. O, kendi dönemindeki sapkın akım vedalâlete sürüklenmiş mezheplerin görüşlerini göz ardı etmeyerek bunlara karşı çıkan âlimleri desteklemekten de geri kalmaz.

KAYNAKÇA

- Abdulbâki Muhammed Fuâd. *Miftâhu Kunûzi's-Sünne*. İdâretü't-Tercümân, Lahor: 1398/1987.
- Aliyyü'l-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*. Riyad: Dâru't-Tîbe, ty.
- Ali Cerîşe vd. *Esâlibü'l-Ğazvi'l-Fikr li'l-Âlemi'l-İslâmî*. 3. bs., Kahire: Dâru'l-İ'tisâm, 1399/1987.
- Alûkah, “el-İhtilâlu'l-İngilizî li Bilâdi'l-Hind”. Erişim: 9 Eylül 2019. <https://www.alukah.net/culture/0/122291/>.
- el-Bistevî, Abdul'alîm Abdul'azîm, *Fuâdün fi Ulûmi'l-Hadis ve Kutubihi ve Ehlih*. Riyad: Dâru'l-Minhâc, 1431/2010.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu'l-Müsned (Sahîhu'l-Buhârî)*. 1. bs., Cidde: Dâru't-Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- el-Gûrî, Seyyid Abdulmâcid, , *et-Teceddüd*, Dimaşk: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1438/2016.
- Cemil Abdullah Muhammed el-Mısrî. *Hâdiru'l-Âlemi'l-İslâmî ve Kadâyâhu'l-Muâsara*. 1. bs., Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- el-Cündî, Ahmed b. Enver Seyyid Ahmed Fergalî. *el-Âlemü'l-İslâmî ve'l-İsti'mâri's-Siyâsî ve'l-İctimâ'î ve's-Sekâfî*. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Lübânî, 1399/1979.
- Ebu'l-Hasan en-Nedvî. *Ricâlü'l-fikr ve'd-Da've fi'l-İslâm*. 1. bs., Suudi, Mektebetü'n-Nezâr, 1420/1980.
- *el-Müslimûne fi'l-Hind*. 1. Bs., Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1420/1980.
- el-Elvâî, Muhyiddîn. *ed-Da'vetü'l-İslâmiyye ve Tetavvuruha fi Şubhi'l-Karreti'l-Hindiyye*. 1. bs., Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1406/1986.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. 2. bs., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- el-Firyuvâyî, Abdurrahman, *Cuhud Muhlisa*, 2. bs., Hindistan: el-Camiye es-Selefiye, 1406/1986.

Hâci Halîfe, Mustafa b. Abdillâh. *Keşfü'z-zünûn an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Fünûn*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1419/1998.

el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemu'l-Buldân*. by., ty.

el-Hasenî, Abdülhayy. *Nüzhetü'l-Havâtir ve Behcetü'l-Mesâmi'*. 1. bs., Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1418/1999.

Itr ,Nureddin,*el-Müvazene*,1.bs.,1390/1970,

Hudayrî eş-Şâfiî. *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'-Nevâvî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1409/1989.

İbnü'l- Arabî , Ebu Bekr Muhammed b. Abdullâh b. el-Arabî el-İşbilî el-Mâlikî , *Ârizatu'l- 'Âhvezi fi şerhi t Tirmizi*, 1.bs., Beyrut: Daru ahyaatturas,1415/1994.

İbn Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b.Yûsuf el-Cezerî. *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ty.

İbn Ebi Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Merâsîl*. 1. bs., Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983.

İbn Ebi'l-İzz, Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dîmaşkî. *Şerhu'l-Akîdetü't-Tahâviyye*. thk. Heyet, 8. bs. Dâru'l-Mektebeti'l-İslâmî, 1413/1992.

İbn Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh*. 2. bs., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416/1995.

İbn Esîr,*Câmiu'l-Usûl fi Ahâdisi'r-Resûl*. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 1.bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405/1985.

İbn Hacer,Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, thk.Adil Ahmed ve Ali muhemmed,1.bs., Lubnan: Daru'l – kutubu'l-Elmiye,1416/1996.

- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukaddime*. 5. bs., Beyrut: Dâru'r-Râidi'l-Arabî, 1402/1982.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-A'yân*. Beyrut: Dâru's-Sadir, ty.
- İbn Imâd, Ebû'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-Zeheb*. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-Arabî, ty.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 1. bs., Riyad: Mektebetü'l Me'ârif, 1421/2001.
- İbn Mâce, Muhammed b. yezîd el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*. 1. bs., Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 1430/2009.
- İbnü's- Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Ulûmu'l-Hadîs*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1406/1986.
- el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*. 1.bs., Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1412/1992.
- el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî. *eş-Şeyh Abdürrahmân Mübârekfûrî Hayâtuh ve Hademâtuh*. 1. bs., Mektebetu Neîmî, 1422/2002.
- Losroop Studart. *Hâdiru'l-Âlemi'l-İslâmî*. çev. Accâc Nuveyhed, 3. bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1391/1971.
- Mahmud Şakir. *et-Târîhu'l-İslâmî*. 3. bs., Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1411/1991.
- el-Mizzî, Cemaleddin Yûsuf b. Abdürrahman. *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. 1. bs., Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Muhammed Ebu Zehv. *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1404/1984.
- Muhammad b. Muhammad b. Seyidinnas, *en nefhu's-Şezî*, thk.ahmad mabad, 1 bs., Riyad:Daru' l Âsima, 1409/1989.

- Mübârekfûrî, Abdurrahman b. Abdirrahim. *Mukaddimetu Tuhfeti'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî*. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Mübârekfûrîve. Abdurrahman b. Abdirrahim . *Ebkâru'l-Minen fî Tenkîd'i-Âsâri's-Sünen* ,1.bs., Benars: el-Camiye es-Selefiye,1410/1990.
- Mübârekfûrî, Abdüsselâm. *Sîretü İmâm el-Buhârî*. 2. bs., Hindistan, Benâres el-Cânii's-Selefiyye, 1407/1987.
- Mübârekfûrî, Abdüssemi'. *Tercümetü Abdirrahmân bin Abdirrahîm Mübârekfûrî*. Dâru'l-Fikr, ty.
- Müslim b. Haccâc en-Nisâbûrî. *Sahîhü'l-Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ty.
- en-Nemer, Abdülmün'im. *Târîhu'l-İslâm fî'l-Hind*. 1. bs., Beyrut: Müessesetü'l-Câmiyye, 1401/1981.
- en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü's-Suğrâ*. 2. bs., Haleb: Mektebetü'l-Metbûâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- en-Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *et-Takrîb ve't-Teysîr li-Ma'rîfeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1409/1999.
- Nevvâr, Abdul'azîz Süleymân. *Târîhu'l-Arab el-Hadîs: el-İrâk*. by., ty.
- Es-Sabuni, Abdurrahman, *Akidetüs-Selef*, thk. Bedirel-Bedir, Kuveyt: Darus-Selefiye, 1404/1984.
- es-Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*. 1. bs., Dâru'l-Cinân, 1408/1988.
- es-Seyyid Abdülmecid el-Gûrî. *A'lâmu'l-Muhaddisîn fî Hind fî'l-Karni'r-Rabi' Aşere el-Hicrî ve Âsâruhüm fî'l-Hadîs ve Ulûmih*. 1. bs., Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1421/2000.
- es-Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed , *Tedribü'r-Râvî*, (Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1409/1988), 1/1641409/1989.
- eş-Şehrânî, Abdullah Refdân, *el-Allâmetü'l-Muhaddis Mübârekfûrî ve Menhecuhu fî Kitâbihi Tuhfetü'l-Ahvezî*. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 1430/2009.

- eş-Şevkânî, Muhammed. *el-Bedru't-Tâli'*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ty.
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-Evsat*. Kahire, Dâru'l-Haremeyn, ty.
- et-Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Kâşif an Hakâ'iki's-Sünen (Şerhu Hâşiyetü Mişkâti'l-Mesâbîh)*. 1. bs., Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân, 1413/1993.
- Özşenel, Mehmet. "Mubârekpûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay. 1427/2006.
- ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Ahmed. *Târîhü'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*. 3. bs., Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1420/1999.
- ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-Hüffâz*. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty.
- ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*. 3. bs., Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1420/1999.
- ez-Zehebî, *Sîyer-u A'lâmi'n-Nubelâ*. 7. bs., Müessesetü'r-Risâle, 1410/1990.
- Zeynüddîn el-İrâkî, Ebû'l-Fazl Abdürrahîm b. el-Hüseyin b. Abdirrahmân. *et-Takyîd ve'l-Îzâh limâ Uḫliḳa ve Uḫliḳa min Mukaddimeti'bni's-Salâh*. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1413/1992.
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî. *el-A'lâm Kamûsü terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ min'el-Arab ve'l-Müstarebîn ve'l-Müsteşrikîn*. 1. bs., Lübnan, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1989.
- ez-Zehrânî, Ali b. Behî. *el-İnhirâfâtu'n-Nakdiyye ve'l-İlmiyye*. Mekke, Dâru Risâle, 1415/1994.